CERCETĂRI
DESPRE
ŞCOALELE ROMÂNESCI
DIN
TURCIA

DE

Theodor T. Burada

BUCURESCI
TIP. „ROMÂNULŬ“, VINTILĂ C. A. ROSETTI
— 16, Strada Brezoianu, — 16.
1890

CERCETARI

DESPRE

ŞCOALELE ROMÂNESCI DIN TURCIA

I

SCHIŢĂ ISTORICĂ

Inainte de unirea Principatelor române (1859) şi pênĕ maĭ încoace, noĭ româniĭ de dincoace de Dunare, aveam în genere niştc cunoştinţe foarte slabe şi cu totul neînsemnate despre un mare numĕr de românĭ ce locuesc de secole peste Balcanĭ, popor de aceeaşĭ origină ca şi noĭ, avênd aceeaşĭ limbă, aceleaşĭ moravurĭ, fiind şi dênşiĭ coloniĭ romane aduse şi stabilite în diferite epoce în Epir, Tesalia, Macedonia şi Albania, care se află şi astă-ḑĭ acolo cu caracterele de maĭ sus, maĭ ales pe ambele coaste ale şiruluĭ munţilor Pinduluĭ.

Nimenĭ nu'şĭ închipuia că de la Balcanĭ spre sud — adecă peste uă mare provincie a Imperiuluĭ O-

toman, astă-ḑı devenita statul Bulgariei, un stat streîn cu totul şi de origina, şi de datinele şi de limba nóstră — se va gasi un popor destul de numeros şi de uă mare importanţă sub tóte punctele de vedere, care în miḑlocul valurilor desnaţionalisatoare ale streinismuluĭ, se'şĭ păstreze ânca limba, datinele şi caracterul stramoşesc.

Pe cât noĭ românii din România, aveam cunoscinţe aşa de slabe de nişte fraţı de sînge, ca românii din Turcia, tot aşa şi eĭ aveau puţine cunoscinţe, dar puţine de tot, şi cu totul eronate, despre esistenţa noastră ca popor din aceeaşĭ tulpină şi maĭ înaintat ca dênşii. Streinii reuşira a'ı face se considere pe românii de-a stînga Dunarii ca un popor cu totul de alta origina, carı purtau numele de *Caravlahĭ*, iar nicĭ de cum *românı-armanĭ* în dialectul lor, precum se considera şi se numesc dênşiĭ.

Cu toate că maı mulţı scriitorı se încercase a descrie într'un chip repede esistenţa şi starea românilor din Turcia, că înainte de Unirea Principatelor, Grigore Ghica Domnul Moldovei avuse de gând se vină în ajutorul desvoltarii culturale a acelor românĭ — ceia ce ênse, caḑênd de la domnie, n'a avut timp se îndeplinéscă ;—[1]) cu tóte că Dimitrie Bolintineanu, [2]) adunase chiar date positive despre numerul şi localitaţile românilor din acele părţı, carĭ după cum ne spune el, se aflaŭ în Macedonia 450,000, în Tesalia 200,000, în Epir şi Albania 350,000 şi în Tracia 200,000, în total 1,200,000, făra

[1] Vedı: Dimitrie Bolintineanu: *Calatoriĭ la Româniĭ din Macedonia şi muntele Athos.* Bucureştı 1863 pag. 77.

[2]) Loc. cit. pag. 61.

a maĭ numera pe românii din Grecia şi din insulele Arhipelagului, cum şi din alte părţi ale Orientului, cunoştinţele noastre nu fură cu mult mai înaintate, şi adese orĭ se credea că în tot imperiul turcesc din Europa, nu s'ar afla de cât turcĭ, greci, bulgarĭ, sêrbĭ şi arnăuţĭ.

Românii aceia erau cunfundaţĭ cu grecii, şi aceasta maĭ ales, pentru că sunt de religie creştina ortodoxă, şi grecii în tot-dea-una cu scop au trecut cu vederea originea popoarelor creştine din Turcia; vorbind numaĭ despre religie, au isbutit ast-tel se presinte Europeĭ, până maĭ dăunăḑi, pe toţi creştinii ortodocşĭ, ca greci de origina. Grecii au profitat asemenea şi de faptul ca în tóta Europa, religia ortodoxă se numeste *religia creştină Grecească* (religion grecque) prin oposiţie cu *religia creştină latină* (religion catholique romaine), şi, prin urmare, pentru un European, era un lucru natural se considere de Greci, pe creştinii ortodocşi din Turcia, fie eĭ de ori-ce neam.

Pe de altă parte, fiind-că Statul turcesc recunoaştea atîtea popoare supuse imperiuluĭ câte religiunĭ se profesa în Imperiŭ, Turcii oficial numesc şi astă-ḑĭ pe creştinii ortodocşĭ *Rum* (de la „Roman"), iar pe capul religiunii ortodoxe, Patriarhul, de şi acesta a fost tot-dea-una grec, Turcii îl numesc încă şi până astă-ḑi : *Rum Patriarh*, şi pe biserica crestina ortodoxă: *Rum Clisi*. Ast-fel Grecii, Românii, Albanezii, Bulgarii, Sîrbii, Arabii creştini şi chiar creştinii de origina turca din Asia mică, carĭ de şi nu cunosc şi nu vorbesc altă limbă de cât limba turcească, turcii îi consideră şi

îĭ trec chiar şi în actele oficiale ca *Rum* (adică creştinĭ ortodocşĭ) iar nu grecĭ, *(Iunan)* precum se vede aceasta în actele lor : *nufuz* (act matricular), *iolteşchere* (pasport), *hamidie* (act de naştere). Ast-fel sĕ dovedeşte că Statul turcesc, în care Patriarhul ecumenic era grec, nu a dat bisericiĭ ortodoxe nicĭ un caracter naţional, ci curat religios, aşa cum se cuvine.

Dar, pe lângă cele ce am ḑis, educaţia religiósă dănduse creştinilor românĭ, în şcólă, numaĭ în limba greacă, şi în sînul comunităţiĭ creştine limba oficială fiind cea greacă, iar relaţiunile scrise a le creştinilor petrecêndu-se numaĭ în acéstă limbă în timp de maĭ mulţĭ secolĭ, fără ca ceĭ ce nu erau de origină greacă sĕ fi vĕḑut vre-o dată literă séŭ carte românească, toţĭ au crescut cu ideia uneĭ culturĭ şi civilisaţiunĭ esclusiv greceştĭ.

Este lucru de mirare cum aceste coloniĭ romane, au putut, în asemenea condiţiunĭ, sĕ-şĭ păstreze în mare parte în sînul familieĭ, limba, datinile şi caracterul lor românesc fără nicĭ o alterare ! Aceasta se datoreşte numaĭ femeieĭ care a fost şi este păstrătoarea limbeĭ româneştĭ.

S'a întâmplat însă înainte de sevărşirea Unirei românilor din Principatele Moldoveĭ şi Valahieĭ, un fapt care a scos la lumină însemnătatea acelor românĭ, aducând în desbatere o cestiune ce era aşa de întunecată până atuncĭ, fapt pe care me cred dator al istorisi aicĭ :

In urma mişcăreĭ din ţĕrile române de la 1848,

se ştie că majoritatea proscrişilor noştri s'au refugiat în Turcia. Acolo unii din eĭ luară uă direcţiune de activitate potrivită cu cunoştinţele ce aveau. Aşa d. Ioan Ionescu (de la Brad) ca agronom, a fost numit administrator al moşiilor din Tesalia, ale luĭ Reşid Paşa, vestitul mare Vizir al Turcieĭ; cu prilejul acela, dînsul a putut se cunoască ua mică parte din românii din munţii Pindului, cari în timpul erneĭ, din pricina climeĭ aspre de pe aceĭ munţĭ înalţı, şi a neaueĭ ce cade la uă înălţime de maĭ mulţĭ metrı, se scoboară spre sfârşitul toamneĭ, cu vitele şi cu familiile lor, în câmpiile Tesalieĭ. Din causa aceasta, Tesalia în timpul erneı pare a fi uă ţară românească. Unii dintre aceştı românı trecând iarna în sus ḑisele moşiı ale Vizirului Reşid Paşa, a dat ocasie d-luı Ioan Ionescu sĕ ia cunoştinţă despre dînşii.

Ioan Eliade Radulescu asemenea, venind în contact cu aceĭ românĭ, a aflat despre rolul însemnat ce au avut în revoluţiunea greceasca căpitaniı: Marco Bociarĭ, Ciavella, Griva, românı de origina, şi ia menţionat cu marĭ laude în scrierea sa: *Souvenirs et impressions d'un proscrit* [1]).

Tot cu prilejul acela Dimitrie Bolintineanu, el însuşĭ prin tatal seu, român din Macedonia, călătorind în cele maĭ principale localitaţĭ din Turcia pe unde sunt românı, ne-a dat rezultatul cunoştinţelor sale despre dînşii în cartea sa; *Călătoriĭ la româniĭ din Macedonia şi în muntele Athos*, scrisa în 1858 şi tipărită în Bucureştĭ la 1863.

[1]) Paris 1850 pag. 90.

In această carte pe care o recomandăm cu multă căldură la atenţiunea Românilor ce 'şĭ iubesc neamul, Bolintineanu arată la pag. 76, mijlocirile ce a făcut pe lângă oamenii de stat aĭ Turciei, spre a le arata însemnătatea elementului român de acolo şi foloasele ce ar trage Inalta Poarta din deşteptarea românilor ce s'ar face prin cultura lor în propria lor limbă.

„Adresasem, ḑice Bolintineanu, un memorandum „luĭ F... (Faud) Paşa în privinţa îmbunătăţirei soar„teĭ acestor poporaţiunĭ române, aratându-ĭ tot ua „dată şi interesele imperiului otoman a întinde „mâna acesteĭ naţionalitaţi. Era vorba de a le în„tinde mâna, a le crea şcoli româneşti, biserici cu „preoţi de aĭ lor, carĭ se citească în limba lor, şi a „organisa dintre acei românĭ ua miliţie armata pen„tru garda linişteĭ publice şi derventelor (strîmto„rilor-trecătoarelor din munţi) în felul grănicerilor „şi dorobanţilor noştri. Inţelegătorul Paşa pricepu „toată importanţa uneì asemenea idei; dar lucrul „se amână pentru cuvinte de oportunitate.

Şi maĭ târziŭ, pe la aniĭ 1860-1861, aceleaşĭ deşteptărĭ şi îndemnurĭ pentru oamenii de stat otomani, s'aŭ făcut, dupĕ cum povesteşte Bolintineanu în cartea sa la pagina 154, şi de către răposatul C. Negri şi alţiĭ, carĭ rugau pe Inalta Poartă: „a lua mă„suri pentru scăparea de la moarte ca naţie, a Ro„mânilor din Macedonia, Tesalia, Epir, Albania etc.

Apoĭ, la anul 1865, d. Apostol Mărgărit institutor la Vlaho-Clisura, în urma persecuţiunilor ce suferea neîncetat şi în tóte felurile din partea duşmanilor cultivării limbei române, deşteaptă atenţiunea Inaltei

Porţı asupra cestiunei. Dăm aci în traducere un estras din petiţiunea în limba franceza, adresata de d-sa, în 25 Noembrie 1865, marelui Vizir, Aali Paşa, ministru al afacerilor streine:

„Incredinţat despre sentimentele de justiţie a le „Alteţei voastre, vin se O rog se bine voiasca a re- „voca ordinele Inaltei Porţi în privinţa mea. ordine „care au fost provocate de false acusaţiuni, şi Inalta „Poarta se bine voiască ami permite se înfiinţez „însumi în susdisul oraş (Vlaho-Clisura), ua şcoala „în care voiu preda limba turca, greaca şi limba „noastra românească, pe care adversarii noştri, în „mod arbitrar, caută se o îndepărteze din şcoala.

„Sunt Alteţă, mai multe sute de mii de români „stabiliţi în Macedonia de aprópe de doue-deci de „secole. Cu tótă apasarea din partea grecilor, dênşii „au putut se 'şi păstreze limba şi moravurile. Voim „acum sĕ cultivăm mai bine limba noastra: dar ad- „versarii vroesc se ne facă se o uităm, învetându- „ne cu sila limba greacă.»

Dar se nu anticipăm; toţi esilaţii români de aici, cari au avut ocasiune a cunoaşte pe românii din Turcia, au adus ideia de a deştepta în acel popor românesc sentimentele naţionale înăbuşite de secoli, de biserică, de profesorii şi de carţile greceşti. In anul 1860, acea idee a luat trup, şi un comitet cu misiunea de a pregati terenul pentru înfiinţare de şcoli şi biserici la românii din Turcia s'a întemeiat în Bucureşti.

Acest comitet ai carui membrii erau D. Bolintineanu, D. Cozacovici, Iordache Goga, Zissu Sideri şi alţi români de origină de peste Balcani, împreuna

cu Chr. Tell, Cesar Boliac, C. A. Rosetti, pentru a nu cita de cât pe ceĭ ce nu maĭ sunt în vieaţă, au semnat un manifest ce aŭ adresat românilor din Turcia, pe care 'l dăm aci în întregimea lui:

Fraţilor românĭ din Epir, Macedonia, Tesalia şi Albania

„Părţile uneĭ naţiunei nu pot avea conştiinţa „despre ele înşile de cât numaĭ studiind bine istoria „naţiuneĭ mume şi căutând a se apropia cât se »poate maĭ mult de originea lor. Naţiunea română „este o ramură din marea naţiune a Romanilor; „trebue dar să ştie cine au fost Romanii, se vaḑa „ce este ea astăḑĭ, şi se cugete la ce poate fi. Toate „surorile sale majoare cum Francia. Italia, Ispania „şi Portugalia, 'iaŭ apucat înainte şi cu naţionali- „tatea şi cu literatura şi cu civilisaţiunea.

„Dar Românii din Dacia Trajană începênd a „cugeta să-şĭ redobîndească naţionalitatea care era „înăbuşită de alte popoare străine, înainteaza cu „paşĭ marĭ ca să ajungă pe surorile sale şi pe mama „sa Italia; şi graţie Domnuluĭ, într'un timp foarte „scurt, partea cea liberă a României a facut pro- „gres însemnat. Voi însă, fraţilor din Dacia lui „Aurelian, voĭ aţĭ remas într'o posiţiune critica şi „sunteţĭ ameninţaţĭ din ḑi în ḑi a vă contopi în „cele alte naţionalităţĭ. Incunjuraţĭ din toate păr- „ţile de naţiuni cu totul streine voua, apasaţĭ de „pretutindene de influinţa străină, aţĭ ajuns în stare „mai a nu vă maĭ cunoaşte pe voi înşi-vă şi a „rumpe toate legaturile cu fraţii voştri, maĭ cu „seamă de când nişte fanaticĭ streinĭ s'au ispitit a

„vă face să părăsiţĭ cu desevărşire limba naţională.
„Voi însă, ţineţĭ minte faptele marelor împăraţi
„Constantin, Justinian etc, ale marilor Asanĭ, Im-
„peratorii Românilor; voi n'aţĭ uitat ca Imperaţii
„Românilor au disputat treĭ secole cu Imperaţii
„Bizanţiuluĭ, Roma nouă. Voi dar care aveţi sĕ vă
„mândriţĭ cu asemene suvenire de cari multe alte
„popoare ar fi geloase, ce faceţĭ astă-ḑi spre a do-
„vedi lumii că împrejurările numai v'au ţinut până
„acum în neacţiune, iar nu perderea suvenirilor
„voastre? Daca macar limba naţională n'ar fi perit
„din bisericile voastre şi din comerciul vostru, ne-
„greşit ca naţionalitatea şi amorul de patrie ar fi
„deşteptat de mult în voi energia prin care se ţine
„patria şi naţionalitatea. Aceasta şi numaĭ aceasta a
„făcut şi pe fraţii noştri, cei de sub Austria mai
„cu seamă, să poata lupta de secoli cu naţionalităţi
„mult maĭ puternice de cât acelea între care v'aţĭ
„găsit voi. Dar voi, fraţilor, în biserică aveţĭ limbă
„străină, în afacerile voastre vă serviţĭ cu scriere
„straină, în public vorbiţĭ limbă străină; şi limba
„voastră cea materna, aţi aruncat'o în fundul un-
„ghiuluĭ ca cum v'ar fi ruşine cu dênsa: o pas-
„traţĭ numaĭ pentru femei şi pentru copiĭ. Suntem
„fericiţi însă se mărturisim recunoştinţa noastră ge-
„nerală surorilor nóstre, cari aŭ păstrat vatra ro-
„mână şi au învăţat pe fiĭ lor se pronunţe toate
„espresiunele ânimeĭ în limba patrieĭ. Dar fraţilor,
„femeele voastre au păstrat Românismul între voi.
„Este timpul se se curme aceasta letargie dintre
„voi! Este timpul ca limba naţională se se verse
„din vetrele voastre în comerciul şi în bisericile

„voastre! Până când ve'ţi asculta pe străinĭ rugănd „pe Dumneḑeu pentru voi într'o limba straină pe „care ceı maı mulţı n'o înţelegeţĭ? Nu este de „creḑut ca acea naţiune care a veḑut eşind din „sînul eı atîţia rezbelatorı marı, atîţa literaţi şi „politicı carıı s'au luptat pentru independinţa şi „naţionalitatea altor popoare, sa nu producă şi a„tîţa patrioţı adeveraţĭ căţı se fie de ajuns a scoate „şi naţionalitatea lor din vârtejul străinilor unde „este aproape a se înneca. Gândiţi-va cât este de „dulce a ruga cine-va pe Dumneḑeu seu în limba „patrieı, şi cât este de amar a'l ruga într'o limbă „straina în care se nu ştie ce ḑice, să nu ştie ce „cere? Cugetaţı cât v'ar fi de plăcut voa, femeilor „şi copiilor vostri a asculta prin bisericı santele „slujbe în limba naţionala; şi ce mare bucurie aţĭ „avea când aţı vedea pe copilaşiĭ voştri învaţînd „carte în limba Romaneasca, pe care o înţelegeţĭ „toţı, în paralel cu cea greceasca! Ce ferieiţı aţĭ „fi sa'i auziţı spuindu-va, ca la şcoala învaţa în „limba sa materna sa-şĭ iubeasca pe Dumneḑeu, pe „parinţı şi ţéra!

„Acestea sunt basele ce ne-au îndemnat pe noĭ, „sa formam în Bucureştĭ un comitet cu titlu: *Ma„cedono-Român.* Misiunea sa, nu este alta de cât a „vedea şi pe acestea doue milióne de Romanĭ din„tre Dunăre, Adriatica şi Arhipel, ascultand pre„ceptele religiuneĭ în limba naţională; voim să ve„dem pe fraţiı noştri gemenĭ din Macedonia, Tesa„lia şi Epir şi pe aceia din Elada, că recunosc pe „fraţiĭ lor dintre Tisa, Dunare, Marea-Neagra şi „Dnistrul, carıı fac parte din naţiunea cea mare şi

„glorioasă ce se întinde de la Oceanul Atlantic şi „până la Marea-Neagră şi care a dominat o dată „peste toată lumea cunoscută, că recunosc în fine „pe aceşti fraţi cari'i privesc cu ânima sfâşiata de „durere, cum îşi perd naţionalitatea în aşa mare de- „partare de noi şi în mijlocul atîtor naţiuni de di- „ferite rase. Voi sînteţi, fraţilor, inelul prin care „Daciile pot întra în marea familie neolatina. Creş- „teţi pe fii voştri în aceasta credinţa şi aveţi con- ştiinţa ca va'ţi împlinit misiunea.

„Comitetul *Macedono-Roman*. din Bucureşti a luat „însarcinarea a dirige întroducerea limbei naţionale „în toate oraşele şi tărgurile românesci, ast-feliu „cum se vedem într'o zi pe tóte 14 milioane de „Romani, avînd o singura limba cultă, care nu „poate fi alta de cât cea din Dacia Traiană, care „a ajuns a rivalisa la frumuseţe cu limba italiană. „Cere însa şi concursul vostru al tuturor după mij- „loacele fie caruia, invitându-vă se formaţi şi voi „comitete pe ori unde sunt Romanii mai concen- „traţi, cari comitete în strînse legaturi cu comite- „tul central din Bucureşti se lucreze în comun pen- „tru realisarea scopului naţional.

„Gîndiţi-vă fraţilor, că momentul este propice „pentru această mare întreprindere a Românilor, „că Dumnezeu protege pe cei ce lucrează în numele „sěu şi ca responsabilitatea va fi grea asupra celor „ce se vor arata îndărătnici.“ (1).

(Urmeaza subscrierile membrilor Comitetului)

---

1. Estras din gazeta „Buciumul“ din Bucurestî, anul 1863 No. 3 pag. 10.

Acest comitet care avea misiunea de a pregăti terenul pentru înfiinţarea de şcolĭ şi bisericĭ la românii din Turcia, din causa împrejurărilor politice din ţară de pe atuncĭ, nu şi-a putut îndeplini scopul; dar, cu toate aceste, seminţa se aruncase şi prindea rădăcinĭ din zi în zi mereŭ cu începere de la 1860 până la 1864, când graţie stăruinţeĭ maĭ ales a luĭ Dimitrie Bolintineanu, Chr. Tell. D. Cozacovicĭ, I. Goga s'a hotărît în fine a se prevedea o sumă de banĭ pentru înfiinţarea uneĭ scolĭ *Macedo-române* în Bucurescĭ, în care sĕ se aducă băeţĭ din diferite localităţĭ româneştĭ din Turcia, ca se înveţe carte şi apoĭ sĕ devie învĕţătorĭ în patria lor.

La anul 1864, cel ăntăĭ învĕţător român d-l Dimitrie Atanasescu, a pornit în Macedonia ca se deschidă o scoală în Tărnova, comuna sa natală, în apropiere de Bitolia, capitala Macedoneı.

Acest institutor duse cu sine maĭ multe cărţı didactice tipărite cu litere latine în dialectul Macedo-român, prin îngrijirea şi ajutorul material şi moral al sus ḑişilor patrioţĭ românĭ, şi maĭ ales a raposaţilor Cozacovicĭ şi Iordache Goga.

Pe la acelaşĭ timp sevêrşindu-se secularisarea averilor mănăstirilor ḑise închinate, calugării grecı fură siliţĭ se părăsească România.

Un arhimandrit Averhie remase în ţară.

Acesta era egumen de maĭ mult timp la Mănăstirea Jviru din sfântul munte Athos.

Despre acest călugăr iată ce ni se relatează de către persoane ce l'au cunoscut:

In anul 1862, când Cuza Vodă, împărţea steaguri la oştirea românească pe câmpia de la Co-

troceni, se afla față și Arhimandritul Averhie ; acesta privind defilarea oștireĭ aclamate de popor, fu cuprins și el de emoțiunea generală și vĕḑênd acolo pe Cesar Boliac, pe Chr. Tell și pe alții, îĭ apucă de mână și cu lacrimile în ochĭ, strigă cu glas tare : *și eŭ hiŭ ar'măn* ! 1)

Cercetat maĭ cu de amăruntul despre românii din Turcia, Averhie le descrise și el starea în care se aflaŭ și vĕḑênd sentimentele naționale românești desvoltate într'ênsul, membriĭ comitetuluĭ de aicĭ, îl iubeaŭ și în scurt timp toți îl considerară ca un agent al mișcăriĭ salutare de reînviere a sentimentelăr românești printre Macedo-românĭ. El fu decĭ însărcinat a merge în Macedonia ca se aducă băeți românĭ din diferite localitățĭ ca se înveţe în scoala Macedo-rămână cc se fundâ în Bucurescĭ, carĭ apoĭ să se întoarcă în patria lor ca institutorĭ,

Părintele Averhie se porni pentru acest scop în luna August 1865, și după trecere de vr'o douĕ

1) Călugărul Averhie, român de origină, s'a născut la anul 1818, în comuna românească Avela din Pind, din familia luĭ Jaciu Buda, care a fost maĭ mult timp Primar aceleĭ comune, în timpul vestituluĭ Satrap Ali Pașa Tepenlenli din Ianina. De și învĕțase în scolĭ greceștĭ și înbătrânise în sfântul munte Athos, la început ca șef al chinovieĭ din Mănăstirea Sf. Pavel, iar maĭ tărḑiŭ ca egumen al Mănăstireĭ Jviru ; de și tusese în maĭ multe rândurĭ representant al Mănăstirilor de la sf. Munte Athos la Salonic și la Constantinopole, și în această calitate, avea un caracter oficial înaintea autorităților turceștĭ și a Mitropolituluĭ din Salonic, precum și a Patriarhieĭ din Constantinopole, cu toate aceste, sentimentul românesc ajunsesă în urmă la dênsul până la fanatismu. Așa, în țară la noĭ când vedea românĭ, maĭ ales țaranĭ pe strade chiar, îĭ oprea și sta la vorbă cu dînșiĭ, și de multe orĭ îĭ ducea acasă la el și'ĭ cerceta despre starea lor ; ast-fel în cât notabilitățile grecești se miraŭ cu Arhimandritul se înjosea ca să umble pe stradă cu țăranĭ și să'ĭ aducă la el acasă și să stea de vorbă cu eĭ. La Salonic, la Pa-

lunı, batrânul calugăr se întoarse cu 12 tinerı romanı macedonenı, destinaţĭ a deveni întâii apostolı aı Românismuluı în ţerile de peste Balcanı ; eĭ fură instalaţı cu scoala, în încaperile de langa biserica sf. Apostolı din Bucureştı.

Acest institut mergea progresând, şi de aceia Averhie se duse de a doua oară în Turcia ca se maĭ aducea înca şi alţı baeţı ; ceia ce facu, şi în anul 1867, scoala numera 30 elevı. [1])

Cu îngrijirea acestor elevı şi cu administraţia materiala a acesteı şcolı a fost însarcinat părintele Averhie. cu dreptul de a locui în casele din cuprinsul bisericeı.

Dupa cât-va timp Averhie se retrase şi fu înlocuit prin batrânul profesor Florescu, care n'a stat de cât vr'o 6 lunı, apoı iaraşĭ reveni Parintele Averhie.

riarhie şi în tot muntele Athos, îl numeau *Averhie o vlahos* (romanul -

Când Averhie veni în Romania şi vedu ca aci este un Stat românesc, aşa era de încântat, în cât, pe lânga alte modurı prin care 'şi manifesta bucuria şi admirarea sa, maĭ ales la început, când privea soldaţii trecând pe lânga biserica şi 'şĭ faceaŭ cruce, aşa se bucura în cât striga: „*iata Vasilie (împăraţie creştinească si românească*," căcĭ el prin Turcia unde îmbatrânise nu veduse de cât soldaţĭ musulmanĭ, şi i se parea curios şi ciudat ca un soldat se şĭ facă cruce şi sĕ vorbeasca româneşte.

Aceste le-am scris, numaĭ ca se se vadă că sentimentul naţional este instinctiv între românii de peste Balcanĭ, unde face o mică escepţie numaı aceı dintrînşı pe carı împrejurarile i-aŭ făcut se aibă o cultura politico-naţionala greceasca în scolile greceştı şi din causa intereselor materiale, în sinul comunităţilor conduse de archiereĭ grecĭ.

1 Averhie aduse acestı tinerĭ din deosebite localităţĭ româneştĭ ; aşa din *Perivoli* a adus pe : G. Perdichi, Giacu Goma, Dimitrie Şumba, Apostol Teodor, Constantinescu ; din *Abela* pe : G. Dauti, Tuliu Tacit, G. Gulioti, Dimitrie Abeleanu, Tuliu Caragiani, Constantin Caeretti, Buşu, Dimitrie Papinian, Dimitrie Ioachim; din *Calive* pe : Guşu Papa

Pentru învaţătura acestor elevĭ, li se alcatui un anume program, şi li se dadu de căpitenie pe rěposatul profesor Maxim, care cunoştea bine dialectul macedo-român ; el preda limba româna şi latină gratis, cu zel şi cu activitate, pentru care a bine meritat admirarea şi lauda tuturor Românilor şi o eternă recunoştinţă a elevilor şi a părinţilor lor din Macedonia; iar băeţii învăţaŭ foarte bine latineşte de la dânsul.

Dupa cât-va timp se mai numi Ilie Anghelescu profesor de matematică şi geometrie. Doĭ anĭ după înfiinţarea şcoaleĭ se mai adăogi încă doi profesorĭ : Dl. Tanasescu pentru limba franceză şi Ioan Cartu pentru musica vocală, care a format un cor din elevii scoaleĭ, ce canta Duminicile la biserica sfinţiĭ Aposloliĭ şi la diferite solemnităţĭ. Cartu se retrase dupa câtă-va vreme şi fu înlocuit de profesorul Ilarian. Pedagogi la această scoală au fost la început d. Ianculescu, apoĭ d-nii Alexandrescu, Anghel Dimitrescu şi Columbeanu. La anul 1871, s'a găsit cu cale ca elevii scoaleĭ Macedo-române sě fie internaţi parte la liceul Sf. Sava şi parte la liceul Mateĭ Basarab.

Aci se cuvine ca sě menţionăm în deosebi pe lângă Comitetul de iniţiativă şi pe lângă bine-voitoarele persoane de maĭ sus, pe d. V. A. Urechiă. Toate lucrarile la punerea în practică a sus ḑiseĭ

Costa, Dimitrie Badralexi. Nicolae Popilian; din *Vlaho Clisura* pe ; Simion Simota, Doca ; din *Blaţa* pe : Andrei Bagav ; din *Nevésta* pe ; Constantin Chirana, Sergiu Dimitrescu ; din *Ohrida* pe : Filip Apostolescu ; din *Magarova* pe : D. Nicolescu şi alţii, precum şi doi băeţi Nacu şi Teodor Fesa aduşi *din Cavala* de unu parintele Vârnav.

ideı de a se da o educaţie scolara românilor de peste Balcanı în propria lor limba, în cărţı româneştĭ şi de cătră institutorı românĭ, s'a facut prin D-sa, încă de la anul 1865 sub d. N. Cretzulescu. Educaţia elevilor Macedo-romanı, instalarea precum şi supraveghеrea morala a scoaleĭ, erau în seama d-luĭ V. A Urechia, care purta cel maı mare interes scoaleĭ şi în genere învaţămîntuluĭ românilor din Macedonia. Primele scoale româneştı ce s'au deschis în Macedonia şi Epir, datoresc mult patriotismuluĭ şi neobositeĭ staruinţe a d-luĭ V. A. Urechiă, şi maĭ ales scoalele din *Tĭrnova*, *Avela*, *Ohrida*, *Vlaho-Clisura* şi *Călivele de lângă Veria*, singurele scoale care aŭ putut fi deschise pănă la anul 1878.

In anul 1879, oamenii însemnaţı din România, din care şi din ceĭ de origină română de peste Balcanĭ, adunîndu-se, fără deosebire de partid, aŭ pus temelia uneı lucărĭ stăruıtoare pentru luminarea Românilor Macedonenı, şi fundară în Bucureştĭ în acel an o *Societate de cultură Macedo-română.* Scopul acesteı societăţĭ este ca, în marginele legilor şi usurilor din Imperiul Otoman, sĕ contribue:

a) „A respandi prin scolĭ, începând de la cele „primare, în limba română, învăţătura între locu„itorii românĭ de peste Dunărea şi de peste Bal„canı.

b) „A stărui pentru buna stare a bisericilor co„munităţilor româneştĭ de-a dreapta Dunăriĭ şi de „peste Balcanĭ.

c) „A priveghia mersul scoalelor esistente în a„ceiaşĭ parte şi a lucra la îmbunătăţirea lor spo„ritoare.

d) „A le dota cu cărţĭ, bibliotecĭ, aparate. A în„treprinde însaşĭ şi a îndemna la editarea de carţı „pentru românii din acele părţĭ."

Societatea fu recunoscută în 1880 prin lege, ca persoana morală capabilă de e primi donaţiunı şi legaturĭ.

Printre sprijinitoriĭ ceı maĭ înfocaţĭ aĭ acesteĭ întreprinderĭ a fost dl. D. Brătianu; şi alţiĭ reposatul dr. M. Obedenaru de origină macedonean, care pe lângă sacrificiile şi îndemnurile sale a lăsat studiĭ şi uñ dicţionar macedo-romănesc ce se află la Academia Română. In fine, între ceĭ maı activĭ membriı aĭ societăţeĭ, d. V. A. Urechiă.

Citănd aci numele cător-va bărbaţĭ cari au dat concursul lor devotat pentru realisarea nobileĭ şĭ frumoaseĭ ideĭ de a se instrui romăniĭ din Macedonia în limba lor maternă, ideĭ concepute, precum s'a spus maĭ sus, încă din aniĭ după 1848, nu vroesc să se înţeleagă că alţĭ bunĭ romănĭ şi adevărat patrioţĭ n'aŭ contribuit, n'aŭ lucrat şi nu lucrează pentru această întreprindere bine-făcătoare, tot cu aceaiaşĭ bună voinţă şi cu acelaşĭ foc patriotic ca aceştia, dacă nu şi maĭ mult. Recunosc şi eŭ ceea ce mulţĭ din Romănia şi din streinătate cunosc, că această nobilă lucrare nu este opera unuia sau a doue şi a treĭ persoane, ci că, atât lucrarea începută de la 1860, precum şi rezultatele îmbucurătoare ce s'aŭ putut obţine pănă astăḑĭ, se datoresc patriotismuluĭ, lucrărilor, tactuluĭ, sacrificiilor şi abnegaţiuneĭ cu care au lucrat mulţĭ românii şi uniĭ dintre strĕiniĭ romăno-filĭ.

Lucrarea de faţă ne permiţînd a se arăta acum

toate aceste, rămâne ca istoria se arate când va veni timpul în mod nepărtinitor ce, cum şi când au lucrat fie-care pentru aducerea la un bun sfârşit a acesteĭ nobile şi civilisătoare opere româneştĭ.

In sfârşit credem că nu ne este permis a nu menţiona, fie chiar ìe treacat de o cam dată, activitatea d-luĭ Apostol Margărit. Deosebit de misiunea sa de institutor, d-sa cu pătrunderea şi energia cu care este înzestrat, a reuşit maĭ mult ca orĭ care, prin demersurile şi scrierile sale convingĕtoare şi pline de de fapte, în timp de maı bine de douĕ-ḑecĭ şi patru de anĭ, scrieri publicate în ḑiarele române şi în broşurĭ în limbele româna şi francesa, sa deştepte atenţiunea Românilor, a oamenilor de stat otomanĭ şi a streinilor în genere asupra elementului român din Turcia şi asupra interesuluĭ tuturor de al cunoaşte de aproape.

Infiinţarea şcoalelor române din Peninsula Balcanică a întîmpinat însă multe greutaţı şi piedicı din partea adversarilor limbeĭ şi naţionalităţiı române din Turcia, şi a trebuit o luptă grea şi îndelungată, care a causat multe ne ajunsurĭ şi suferinţĭ institutorilor românĭ.

S'a întrebuinţat de către grecĭ mijloace de tot felul spre a împedica cu totul încercările de a se întroduce limba română şi în bisericĭ.

Bolintineanu în scrierea despre care am maı vorbit, istoriseşte că: un diacon român macedonean din Salonic, primind acolo din România cărţı pentru biserică, şi aflând despre aceasta Mitropolitul Saloniculuĭ (grec), se înfuriâ pe diacon, îĭ luă căr-

ţile, le rupse el singur, dăndule aşa rupte parte pe la băcanii iar parte, le aruncă în foc.

Tot aşa li s'a întâmplat şi preoţilor români din comunele româneşti *Gopeşi* şi *Molovişte*, în anul 1882, când Arihiepiscopul Alexandru din *Prespa*, le trimise câte o carte pastorala fulgeratoare în care amenința cu pedepsele cele maĭ grele pe ori care preot ce va maĭ îndrăzni se introduca sau se citească cărţĭ în limba românească în slujbele bisericeştĭ, sau sĕ-şĭ dea copii lor se înveţe în şcoalele româneştĭ.

Cum însă atîta nu fu destul pentru a înlătura cu totul limba românească din biserici, acel Arhiepiscop (nu maĭ puţin şi alţĭ colegi ai sei în eparhiile lor) începu a declara pe preoţĭ de *argos*, ai scoate din slujbele lor, şi aĭ opri de a sevârşi pe unde-va sfînta liturghie. Dacă vre unul din preoţii bănuiţi vroia se-şĭ recapete slujba. cu care de altmintrelen se hrănea, atunci episcopul îl supunea se facă jurămênt scris şi iscalit de acel preot, jurămênt din cele maĭ înjositoare şi al cărui text îl dăm aci drept curiositate:

„Eu jos semnatul preot.... fac cunoscut prin ac-„tul de faţă scris cu însuşĭ mâna mea, că toate ne-„cuviinţele *phyletice* (de rasă) ce le-am faptuit prin „omenească slabiciune şi pentru care am lucrat în „favoarea *Propagandeĭ româneştĭ* în potriva mamei „noastre bisericĭ ortodoxă, le detaim şi le despre-„ţuesc din tot suflesul meŭ şi din toată inima mea. „Ca martur al acesteĭ mărturisirĭ iau pe Domnul „nostru Isus-Christos, făgăduind să păstrez pe vii-„torime supunerea şi ascultarea ce sunt dator a da

„canoanelor şi autoritaţilor bisericeşti. Pocăit cu „adeverat, spun dar cu glas tare şi în faţa întregei „lumi creştine, ca scopul urmărit de *Propaganda* „*românească* este cu totul religios şi politic şi că ea „lucreaza ca sĕ ratăcească pe **Elino-Vlahiĭ** *din* „*Pind şi din Macedonia*, spre aĭ mâna pe nesimţite „la o biserică eterodoxa pe caı nedrepte sub o stapâ- „nire vecină (! ?)

„Pentru aceasta înţelegênd bine acest scop,. me „îndepartez de dênsul şi âncă o dată marturisesc „ca me alipesc din nou *la biserica şi* **naţiunea** *pa-* „*rinţilor meı, care una şi singură este biserica orto-* „*doxa orientală*, al caruı membru ne deslipit sunt.

„In credinţa şi mărturia carora semnez acest act „în cuget curat, care se va păstra la Mitropolia Lariseı [1]).

Aceasta declaraţie ce s'a smuls de la mulţĭ preoţı romanı nu era de cât partea cea maĭ îndulcită a mesurilor luate de episcopiı greci faţa cu şcoalele române. Caracteristice însa şi, lucru care demonstreaza înarmarea întreguluĭ cler contra şcoalelor, sunt instrucţiunile urmatoare trimise de catre patriarhul Ecumenic Ioachim III-lea arhiepiscopuluı Pelagonieı (din Bitolia), Mateı, în 8 Decemvrie 1879 sub No. 7898 al protocoluluı. Iata traducerea instrucţiunilor :

„Prea Sfinte Mitropolit al Pelagonieı şi prea ve- „nerabil Exarc al Macedonieı superioare, frate în „sfântul Spirit şi conliturghisitor cu smerenia mea,

1). Vezı fórte interesanta scriere : *Le Grecs, les Valaques, les Albanais et l'Empire Ottoman* par un Valaque du Pinde, 1886 pag. 39. Aceasta carte da pe faţa cu de-amănuntul toate mijloacele pentru grecisarea românilor din Turcia şi înfaţişarea lor de către clerul grec, ca-dopor de origina şi limba grecească.

„—din partea Domnului har şi pace pentru Sfinţia „voastră.

„Prin scrisoarea noastra Patriarhala şi Sinodala cu „data din 30 Octomvrie trecut, v'am înştiinţat con„fidenţial că de curînd s'a format la Bucureşti o „societate cu numele *Macedono Română* şi, în ace„laş timp, am atras atenţiunea sfinţiei voastre asu„pra unor articole ale statutelor sale organice şi „v'am recomandat discreţiune. Asemenea prin scri„soarea noastră patriarhala v'am încunoştiinţat ca „de curînd am adresat un *takrir* Inalteĭ Porţi.

„Prin acest *takrir* am pus afacerea sub ochii gu„vernului, făcîndu'l sa întrevadă desordinile şi pe„ricolele care ameninţă Statul şi Biserica. 'Iam a„ratat asemenea necesitatea ce este de a atrage a„tenţiunea şi îngrijirea guvernatorilor generali, şi „prin trînşii, aceea a sub-guvernatorilor, ast-fel ca „cu concursul arhiepiscopilor, fraţii noştri în Isus „Christos, direcţiunea şcoalelor, a bisericilor şi a „altor stabilimente publice să nu fie încredinţata „în mâni streine. In urma acestuĭ *takrir* Inalta Poarta „a dat instrucţiile şi ordinile necesare. Ast-fel fiind, „credem foarte folositor de a recomanda sfinţiei „voastre să lucraţĭ, la trebuinţă de acord cu au„torităţile locale, şi să veghiaţi aşa în cât Biserica „sa fie la adapost de cele mai micĭ lucrărĭ ale *Pro„pagandeĭ române.* La trebuinţă sfinţia voastră poate „cere instrucţiunile şi ajutorul Mareı Bisericei. Ma„rirea lui D-zeu şi nesfârşita sa bunătate să fie cu „sfinţia voastra".

De la 1879 aceste instrucţiuni au fost urmate cu sfinţenie de clerul grecesc şi de notabilii parti-

sanii lui. Declaraţia de maĭ sus a fost primul lor efect. Iata acum cum Episcopii în provincii le aplica:

„Prea onoraţi preoţĭ, onorabili primaţĭ şi nota-„bili din Gopeşĭ orăşel din diocesa noastră. Sosit „de cât-va timp din Cruşova la Bitolia, am aflat, „nu fără mirare, că de cât-vă timp cântaţĭ romă-„neşte în biserică şi nu ştiu dacă cine-va v'a per-„mis aceasta. La început nu ne venea să credem „că aţĭ putut să o faceţĭ fără ştirea noastră; caci „ştiţi că un ast-fel de act este contra principiilor „şi legilor eclesiastice. Mai în urmă am aflat în „mod positiv, că se cântă în româneşte la am-„bele strane din biserica şi că de mai multe orĭ „*apostolul* a fost citit în româneşte în mijlocul cer-„telor. Pentru ântâia şi ultima oară vă scriem as-„tadi în astă privinţa. Ve facem cunoscut deci ca, „sub nicĭ un cuvînt şi în nicĭ un fel, nu trebue se „cantaţĭ nicĭ să cetiţĭ *apostolul* în româneşte. Afară „de aceasta, spre a se înlătura orĭ-ce scandal şi ori-„ce ceartă, ordonam preoţilor să citească eĭ însăşi „*apostolul* şi hotărîm ca să fie respundetorĭ de a-„ceasta. Dacă cine-va după primirea acesteia, va „avea cutezanţa a contraveni ordinilor mele, lu-„cru ce nu îndrăznim a crede, va fi pedepsit cu „asprime şi împreuna cu dînsul pe tulburătorĭ, şi „în acest scop, vĕ vom chema maĭ întăĭ la Bitolia „spre a ne face cunoscut pe autoriĭ acelor nelegiu-„iri. Cu toate acestea, am crezut necesar a vĕ scrie „maĭ înainte şi a ve sfătui părinteşte să vĕ abţi-„neţĭ de a face lucrurĭ al cărora resultat, nu tre-„bue să ve îndoiţi, nu poate fi de cât nenorocit

„pentru voĭ. Convins ca veţı primi mustrarea ce „ve facem astăzı cu privire la mentionata afacere „şi că nimenı nu se va împotrivi, şi, daca vre u„nul va face ceva ceı-l-alţı îl vor denunţa vicaru„luı nostru episcopal şi notabililor, Ve dorim, în „aşteptarea unuı grabnic respuns, sanatate buna şi „iubire între voı.

Semnat: Parintele Vostru în Isus Christos
Alexandru, Arhiepiscop de Prespa.

Comitetele partisanilor grecismuluĭ la rîndul lor au primit instrucţiunı sa supravegheze orı-ce încercare din partea celor dependenţı de eforiile biserіceştı şi şcolare de a deveni membriı aı corpuluı profesoral sau aı partiduluı romanesc. Ast-fel la Molovişte fiul preotuluı Constantin, Protopop şi vechil al Episcopuluı, primise locul de institutor-ajutor la scoala romana. Pe data comitetul grecisator din Bitolia adresează tataluı seu, scrisoarea urmatoare cu data din 1 Septembre 1882.

„*Prea onorate Părinte*,

„Scrisoarea de faţă ve va fi adusă de către d. „Constantin Mihail, profesor la şcoala elinească pe „care *Fraternitatea* (numele Societăţiı) l'a angajat şi „care se află în comuna voastră. *Fraternitatea* ve „roaga deci să'l luaţĭ sub protecţiunea voastră şi „să faceţı aşa ca să fie instalat cum trebue. Ve „rugăm asemenea sa convingeţı pe fiul vostru Spi„ridon ca sa primească locul de sub-institutor eli„nesc. Ve rugăm să-ı vorbiţı şi sa'l îndemnaţĭ ca „un părinte să părasească postul ce i-a oferit *Pro„paganda-română.* Sfatuiţi'l şi faceţi'l să nu maı ur-

„meze ast-fel, căcı această purtare îl înjoseşte şi „ve compromite şi pe voĭ foarte simţitor Ve pre- „venim, afară de aceasta, ca salariul oferit fiului „vostru de catre societatea noastră va fi îndestu- „lator trebuinţelor sale. Convinşı că recomandaţiile „noastre vor fi bine primite, suntem cu respect aı voştrii.

(SS.) Preşedintele : *Mihail Lala*, Secretar general : *Dimitzas*.

Observăm din parte-ne ca aceı ce subscriea aceasta recomandaţie sunt notabilı romanı din Bitolia.

Spre a se vedea legatura strînsa dintre aceste comitete grecisatoare şi Episcopul grec, reproducem şi scrisoarea menţionatuluı Episcop Alexandru, adresata protopopuluı Constantin tot cu privire la afacerea fiuluı sau :

„Voua Protopopuluı Constantin şi ţie Papa Gheor- „ghe (fiul protopopuluı). Va acordăm parinteasca „noastra bine cuvîntare.

„Credem de prisos de a ve spune cât ne-a întristat „purtarea fiuluı vostru Spiridon. Cu toate acestea, a- „vînd în vedere batrîneţea şi serviciile aduse de voı, „atîţia anı mameı noastre Marea Biserica a luı Chris- „tos, ne-am hotarît aı oferi 25 lire turceştı cu condi- „ţiune ca el sa îndeplineasca la scoala noastră (gre- „ceasca) funcţiunile de ajutor de institutor şi de „cantareţ la biserica. — Credem ca va primi a- „ceasta propunere ; daca însa nu o va primi şi „daca va starui în aceiaşı posiţiune (de ajutor in- „stitutor la scoala română), cand peste puţin vom „veni acolo, cu ajutorul luĭ D-zeu, vom fi siliţı sa „luam de sigur masurĭ care vĕ vor pricinui neplă-

„cere voue şi fiului vostru Papa Gheorghe, măsuri „care ne vor întrista pe noĭ înşine.— Totuşĭ cunos- „cênd de mai nainte bunele voastre disposiţiuni, „credem ca ve'ţĭ reuşi a convinge pe fiul vostru şi „a'l face să primeasca propunerea noastra.—In aş- „teptarea unuĭ grabnic respuns din parte-ve, ve „dorim sanatate bună şi multă băgare de seama. [1])

Semnat: Arhiepiscopul de *Prespa*.

Şi, spre a nu se crede că apasarile Episcopilor greci sunt Inspirate numaĭ de credinţa ca, ca capĭ ai Comunitaţii Ortodoxe ei trebue să pastreze în biserica şi în scoala, în interesul religiunii, limba greceasca, dam aci un alt document din care reese lamurit ca acţiunea Episcopilor nu face de cât sa ajute acţiunea ce consulii şi agenţii oficiali ai unui stat strein conduc prin mijlocul şcoalelor.

Scrisoarea Comitetului central din Atena trimasa eforilor scoalelor comunale din Vlaho-Clisura cu N: 740 din 23 Iunie 1882

„Onoraţi Domni. — Ve anunţam cu plăcere ca „guvernul elinesc a încredinţat direcţiunea consu- „latuluĭ din Bitolia d-lui Gheorghe Docos, care e „un om însemnat prin patriotismul şi prin devota- „mentul seu catră causa naţionala a elenismului în „Macedonia, prin ştiinţa sa, prin lealitatea şi prin „onorabilele antecedente a le sale în serviciul con- „sular. — Domnului Docos i-a încredinţat comitetul „nostru supraveghierea suprema a diricţiunei nemij- „locita a lucrarilor sale în circonscripţia consulara

1. Aceste scrisori sunt estrase din cartea: *Les Grecs, les Valaques, les Albanais et l'Empire Ottoman* par un Valaque du Piude, 1886 pag. 33—39.

„din Bitolia; cătră dînsul prin urmare trebue se vĕ „adresaţĭ, ca la un representant suprem al comite„tuluĭ, pentru afacerile voastre scolare cuprinse în „cercul lucrarilor noastre şi pentru orĭ ce altă afa„cere privitoare la lucrarea naţională a Syllogului „(Comitetului). — E bine înţeles că baniĭ daţĭ de „comitet îĭ ve'ţĭ primi de acum înainte prin ma„nile d-luĭ Docos.— Ne place a crede că ve'ţĭ face „tot posibilul spre a ajuta din toate puterile pe „noul nostru representant ca să-şĭ îndeplinească cu „succes datoriile sale foarte serioase, aratêndu-ĭ un „devotament sincer fidelitate şi respect pentru toate „lucrurile relative la afacerile noastre *naţionale* comune. Primiţĭ etc.

[L. S.]

(Sigiliuluĭ Preşedinteluĭ) Secretar: semnat: Gheorghe Zolotas. [1])

Să se observe ca atît d-nĭ Mihail Lala si Dimitzas (*Dimcea*) şefiĭ comitetuluĭ societaţiĭ „Fraternitatea" din Bitolia, căt şi persoanele, preoţiĭ şi mireniĭ din Moloviştea, din Gopeşĭ şi din Vlaho-Clisura, cărora au fost adresate scrisorile ce publicam, sunt romanĭ, nu grecĭ, şi ca atît societăţile cât şi eforiile şi oraşele din care fac parte, nu cuprind nicĭ un grec ci numaĭ românĭ cariĭ, sau din naivitate sau din alte cause, cred că fac un bine naţiuneĭ lor pe care se silesc a o greciza spre a o scăpa, dupa cum pretind denşiĭ, să nu fie slavizată de

1). In un capitol de maĭ la vale intitulat: Scopuri'e adversarilor şcoalelor române, vom da şi alte documente de cea maĭ mare însemnătate, documente din anul curent, ba chiar şi din ḑilele acestea (Iulie 1890).

bulgarĭ şi alţii! Aceştĭ nevoiaşĭ intelectualĭ cauta să vindece naţiunea română omorîndu-o! Deosebit de aceasta Patriarhul, Episcopiĭ, ca şi Eforiĭ şi notabiliĭ sunt cu toţĭ supuşĭ otomanĭ — iar nu supuşĭ grecĭ — carĭ se folosesc de privilegiile acordate bisericiĭ *Creştine* din Turcia, de Sultanĭ, spre a sâpa încet cu încet puterea Imperiuluĭ desnaţionalisând pe ceĭ ce nu sunt de neam grec, în scopul de a anexa Macedonia şi alte părţĭ ale Imperiuluĭ, în care românii sunt aşa de numeroşĭ şi unde nu esistă de cât puţine familiĭ greceştĭ adevărate, la un stat strein.

După espunerea ce vom face în deosebĭ maĭ la vale despre fie care scoala româna, astazĭ esistenta în acele provinciĭ, e de mirare ca s'a putut învinge atîtea dificultăţĭ venite de la Episcopĭ, notabilĭ, românĭ grecisaţĭ şi de la consuliĭ streinĭ!

Activitatea societăţeĭ de cultură Macedo-română care a primit calitatea de persoană morală prin lege promulgată în 1880, de şi nu a fost sgomotoasă, totuşĭ prin mijlocirea a câţĭ-va dintre membriĭ aderenţĭ ceĭ meĭ zeloşĭ a contribuit la înfiinţarea celor 27 scoale, ce s'au deschis de la 1880 încoace, între care a liceuluĭ şi internatuluĭ din Bitolia; la aducerea maĭ multor fete care după ce au studiat în Asilul Elena-Doamna, aŭ fost aşezate ca institutoare în patria lor; adunarea unuĭ însemnat numĕr de cărţĭ, care asta-dĭ în mare parte—aproape 3,000 volume—formează fondul principal al bibliotecеĭ Liceuluĭ din Bitolia şi formarea unuĭ cabinet de fisică tot acolo. Sub îngrijirea domnuluĭ V.

A. Urechia s'a redactat un ḑiar hebdomar în dialectul românilor de peste Balcanĭ, întitulat: *Frăţilia întru dreptate*, care nu ştim din ce causă n'a apărut de cât vr'o 17 numere. In fine s'a pus în dialectul Macedo-Român Apostolul care s'a şi tipărit, şi Evangelia.

E adeverat că astă-ḑĭ activitatea acesteĭ societăţĭ de cultură nu straluceşte; totuşĭ impulsiunea fiind dată, românii de aicĭ cunosc ţinta filantropică ce se urmăreşte prin scoalele fundate în Turcia. Membriĭ eĭ isolaţĭ nu înceteaza a încuraja şi apara lucrarea ce se face în acest sens contra duşmanilor, ascunşı sau nu, aı luminariĭ poporuluĭ român.

Ar fi de dorit, cu toate acestea, ca societatea Macedo-română să ia în mână şi să atragă atenţiunea celor în drept asupra maĭ multor legaturĭ referitoare la lucrărĭ de bine-facere, şi care după cum ni se spune stau ne esecutate.—Aşa citesc în ḑiarul *Binele Public* din 19 Martie 1880, sub semnătura d. G. Misail. şi cu titlul: *Cultura Românilor Macedonenĭ*.—Memoriu adresat d-luĭ Ministru al Ininstrucţiuneĭ publice în 12 Martie 1880: I. Reposatul Mitropolit al Ungro-Vlahieĭ Dositeiŭ Filitis, care a încetat din viaţă la Braşov în anul 1819, a lăsat prin testament 16,000 galbenĭ destinaţĭ a se cumpera un imobil din al căruĭ venit să se susţie bursierĭ în streinătate spre a dobîndi o specialitate. Pe la anul 1828, s'a cumpărat moşia Lunguleţu, (Şănţarĭ) judeţul Dâmbobiţa, care producea venitul de 2,000 galbenĭ. Testamentul Mitropolituluĭ Dositeiŭ publicat în *Monitorul Oficial* No. 50 din 2 (14) Maĭ 1865, nu s'ar putea oare aplica aşa, ca

tinerii românĭ din Turcia să fie aduşĭ aici la Bucureştĭ spre a dobîndi o specialitate cu care sa fie apoĭ folositorĭ patrieĭ lor? [1])

II. Indeplinirea disposţiunilor testamentare a le bunului român D. Musicu din Blaţa mort la Bucureştĭ în 1869, prin care a lăsat 28,000 (doue-ḑeci şi opt mii) galbenĭ pentru înfiinţarea unei scoale de fete la Blaţa şi a alteia la Bitolia.

III. Testamentul răposatuluĭ Tega, mort în 1851, originar din Vlaho-Castania pe coastele muntelui Pind care a lasat moşia Băltenii din plasa Ialomiţa, judeţul Dâmboviţa , testament ce se crede că cuprinde disposiţiunĭ de bine-facere. IV. Testamentul răposatuluĭ Nicolae Mihail din Craiova, mort în 1865, prin care lasă o sumă oare-care pentru întreţinerea unuĭ pensionat de fete la Magarova (Macedonia), locul sĕu de origină. V. Testamentul răposatuluĭ D. Cozacovicĭ născut la Metzova în Pind prin care dispune o sumă însemnată pentru deschiderea uneĭ scoale în patria sea.—Despre aceasta ştim că s'a esecutat, fundându-se şcoala din Gopeşĭ.—VI. Testamentul Elisabeteĭ Castrişoaia decedată în Bucureştĭ la anul 1863, prin care lasă o colosală avere nepotuluĭ eĭ Vasile Paapa, cu scopurĭ culturale şi de bine-facerĭ. După moartea acestuia averea a fost luată de Stat în posesiune; totuşĭ comitetele greceşcĭ din Ianina şi Salonic fac tot ca să infirme această luare în posesiune şi sa li se atribue averea la care nu aŭ drept, căcĭ testatoarea şi familia eĭ eraŭ românĭ şi nu a înţeles

---

1) Veḑĭ şi *Binele public* din 9 Oct. 1880.

nicĭ o dată ca din averea eĭ să se facă o armă în contra Românilor şi contra luminării lor.—VII: averea răposatuluĭ Arhiereu *Jeropoleos*, care a murit aicĭ lăsând prin testament moşia sa Ţigăneştĭ din judeţul Muscel, moşie a căreĭ venit să se întrebuinţeze în bine-facerĭ.

In fine, maĭ sunt şi alte micĭ legaturi facute de românĭ pentru scopurĭ culturale în Turcia şi care stau în părăsire saŭ ascunse. Aşa este legatul d-neĭ Jardili din Cruşova, decedată în 1883, care sta 'şi pîna astădi la casa de depunerĭ de aicĭ.

II

INFIINŢAREA ŞI MERSUL ŞCOALELOR

In căletoriile ce le-am făcut la Românii din Peninsula Balcanică [1]) atât în anul 1882 cât şi în anul 1889, pe lângă alte cercetărĭ făcute asupra lor, m'am ocupat maĭ ales cu starea şcoalelor româneştĭ de acolo,—şi am vĕdut că încă şi astadi lupta pentru esistenţa acelor şcolĭ, urmează cu multă aprindere între românii din acea parte şi agenţii interesaţĭ aĭ causeĭ grecescĭ între carĭ din nenorocire sunt şi mulţĭ românĭ de origină, dar grecĭ în ideĭ şi în lucrare din causa posiţiunei lor sociale şi a intereselor personale; aceştia combat cu multă înverşunare şi prin toate mijloacele ideea şi sentimentul românesc.

1) Vedĭ scrierile mele privitoare la eĭ: „Datinele la nunţĭ ale poporului român din Macedonia" în *Revista de arheologie* a d-luĭ Gr. Tocilescu t, II p. 417. „Poesiĭ populare din Macedonia" idem t, V. p. 175. „Cântece de Miriologhi" în *Convorbirĭ literare* vol. XVI p, 487.

După sciinţele positive şi notele ce le-am adunat în această privinţă la faţa locului, cum şi după maĭ multe acte relative la această chestiune ce în deosebite prilejurĭ am găsit, pot da astăḑĭ în resumat relaţiunĭ esacte despre data înfiinţăreĭ fie-căreĭ şcolĭ, de greutăţile ce au întêmpinat, despre principalele fase prin carĭ aŭ trecut, de personalul lor didactic, de numĕrul elevilor şi în genere despre situaţiunea actuală a acesteĭ chestiunĭ.

Şcoale de băeţĭ

Intâia şcoală română înfiinţata în Macedonia, este şcoala primară de băeţĭ deschisă în anul 1864, în orăşelul pe deplin românesc, numit *Tìrnova* în apropiere de Bitolia (Monastir) capitala Macedonieĭ, de către d. Dimitrie Atanasescu—originar din numitul orăşel;—dînsul este cel întâĭ învĕţător român, şi dă lecţiĭ şi astăḑĭ [1].

Indată după înfiinţarea aceleĭ şcolĭ, se ridicară toate căpiteniile panelenismuluĭ şi, maĭ cu seamă, episcopul grec din Bitolia. Pe de o parte acest episcop alergâ la toate autorităţile turcescĭ pentru a cere închiderea şcoaleĭ române, iar pe de alta da ordine aspre tutuŕor preoţilor şi laicilor partisanĭ aĭ

---

1) D. Dimitrie Atanasescu primul învĕţător român în Macedonia a compus şi tipărit următoarele cărţĭ didactice: *Abecedar Românesc trâ Românljiĭ din dreapta a Dunărljiĭ"* edit. II, Bucureştĭ 1865.—*Gramatica Românească tră Românljiĭ din dreapta Dunărljii* Bucurescĭ 1865.—*Istoria Românilor pentru Românlii din dreapta Danubiuluĭ* lucrată după istoria d-luĭ V. A. Urechiă şi Casacovicĭ. Bucurescĭ 1867. *Terrascripţiune scurtă pentru ficiorli şi fetele de clasa I şi II primară* Bucurescĭ 1867. *Istoria nouluĭ Testament ică viaţa* Domnuluĭ nostru Isus Christos, Bucurescĭ 1881, etc., şi altele ce auḑim că ar fi avênd manuscrise.

grecilor de a considera pe învěţătorul român şi şcoala sa ca duşman al *ortodoxieĭ şi ca o pedică pentru propăşirea bunelor învěţăturĭ.*

Din causa intrigilor urzite pe lângă autorităţile turcescĭ de către adversarii şcoaleĭ şi limbeĭ românescĭ în Macedonia d. Atanasescu fu pus la închisoare, după stăruinţele episcopuluĭ, şi nu i s'a dat drumul de cât după ce a făgăduit că nu va maĭ propune nicĭ uă învěţătură în limba română fără îngăduirea episcopuluĭ.

După ce i s'a dat drumul din închisoare luându-şĭ cărţĭ de recomandaţie, d. Atanasescu ceru voe la Constantinopolé să redeschidă şcoala, ce fusese închisă pe nedrept; dar nu căpătâ nicĭ un rěspuns bun, căcĭ influenţa cleruluĭ şi a elementuluĭ grec pe atuncĭ era putnrnică în capitala Turcieĭ.

După doĭ anĭ de stăruinţĭ zadarnice, acest învěţător român se duse însuşĭ la Constantinopole şi acolo ajutat de intervenirea agentuluĭ diplomatic român de pe lângă Inalta Poartă, rěposatul Alexandru G. Golescu şi de rěposatul N. Bordeanu, atuncĭ director al gazeteĭ oficioase *La Turquie* şi fost secretar al agenţieĭ diplomatice române sub Agentul C. Negri, putu sě capete învoirea de a preda limba română copiilor românĭ în douě camere din casa sa din Tîrnova, ce o transformase în şcoală. [1])

Această şcoală nu a putut funcţiona în mod regulat de cât de la 1867; astădĭ are un local în-

1) Despre pătimirile întâiuluĭ instituotr român D-l D. Atanasescu, Vedĭ: *Convorbirĭ Literare* anul VIII 1874 pagina 359: Persecuţiunea învěţământuluĭ român în Tîrnova şi Monastir, de D-nul Apostol Mărgărit.

căpător şi numĕră în anul şcolar 1888—89, 20 elevĭ.

Iată numele elevilor acesteĭ şcolĭ:

Cocia Hr. Cotta	Petru Z. G. Caranicu
Cuşu L. Natu	Pandu M. Têrpin
Ghiuşu C. Natu	Vangeliu D. Atanasescu
Petru Thimiu Cuciuchi	Lachiŭ Nachi Duca
Sachi G. Saragiŭ	Stavre N. Slobacu
Tachi M. Saragiŭ	Tudorachi Hr. Cotta
Tirciu Dzodzi	Guşu G. Buzae
George P. G. Grecu	Nicolachi D. Atanasescu
George D. Belcameniotu	Ster. C. T. Belcameniotu
Nida Hr. Cotta	

A doua şcoală s'a înfiinţat în *Gopeşĭ*. Incă de pe la anul 1865—1866, rĕposatul Dimitrie Cosmescu care se găsea în România, întorcêndu-se în Gopeşĭ, oraşul seu natal, povesti familieĭ sale cât de uşor şi în câtă puţină vreme învĕţase el sĕ scrie şi se citească limba românească.

Familiile românilor de acolo auzind aceasta se hotărîră a încredinţa pe fiĭ lor luĭ Cosmescu şi în scurt timp, dânsul avu peste 40 copiĭ spre a-i învĕţa în limba lor maternă. Maĭ întâĭ începu a da lecţiunĭ într'o odae din casa sa; intrigile însă şi persecutările ce i aŭ făcut agenţiĭ propagandeĭ paneliniste l'aŭ silit sĕ plece din Gopeşĭ şi sĕ vină aicĭ în România de unde nu s'a maĭ întors [1]).

D-nul Iordache Goga, care era epitrop avereĭ Cazacovicĭ lăsată prin testament pentru înfiinţarea uneĭ şcoale române în Macedonia, vĕḑênd că D-nu D. Cosmescu nu se maĭ întoarce în Gopeşĭ, a trimis

1) Despre piedicile puse de clerul grec în calea Şcoaleĭ române din Gopeşĭ. Veḑĭ „Convorb. Liter." an. VIII (1874) pagina 325 Studiŭ de D-l Apostol Mărgărit.

pe D-l Sterie Cionescu (Ciona) care terminase liceul şi studia literile la Iaşĭ, ca să dea lecţiĭ de limba română. După cât-va timp plecând de acolo d-nul Cionescu, epitropia caseĭ Cazacovicĭ trimite pe d-l Nicolae Cosmescu ca institutor, care a funcţionat acolo până la 1883 luna August când a fost înlocuit prin d-l Guşu Nijiopoleanu. Acesta împreună cu al doilea institutor d-l G. Ghica Papa, elev al şcoaleĭ române din Vlaho-Clisura a ţinut şcoala până la anul 1887 când s'a numit ca director d-l Piliţa, absolvent al liceuluĭ Sf. Sava din Bucurescĭ avênd de ajutor pe d-l Gheorghe Caracotta şi pe d-l Gorciu Tale, amândoĭ elevĭ aĭ Liceuluĭ român din Bitolia. Aceştia sunt şi până astăḑĭ institutorĭ.

Şcoala din Gopeşĭ numără 117 elevĭ, şi se întreţine cu fondurile legatuluĭ Dimitrie Cazacovicĭ, român Macedonean născut la anul 1790, în oraşul pe deplin românesc Minciu (Metzova) în muntele Pind spre Epir, mort în Bucurescĭ la 21 August 1868 [1]).

Iată numele elevilor în anul şcolar 1889-1890:

Nicolae Dimca	Demetru Biju
Vangheli Mazni	George Lerca
George Musturicu	Alexandru Cuju
Demetriu Belciu	Teodor Musturic
Nicolae Petrescu	Mihu Pachionu
Teodor Torbu	Hristu Padori
Papa-Gheorghe Anastasi	Ioan Tecu
Levu Ioan	Demetru Ghiricociu
Toma Mihi	George N. Belciu
Vangheli Pricu	Michail Nita

[1]) Testamentul luĭ D. Cazacovicĭ se află depus împreună cu lucrările privitoare la esecutarea luĭ, în arhiva Ministeruluĭ Instrucţiuneĭ publice.

Toma Constantin
Alexandru Coşca
Vangheli Papa Levu
George Hotu
Hristu Belciu
Ioan Papa-Goa
Alexandru Torbu
Nicolae Demetrescu
Ioan Bandu
Ioan Traian
Vangheli Belciu
Anastasi Coci Craja
Ioan Dimaşu
Constantin Dunca
Nicolae Dica
Tiju Hristu
Steriu Lerca
Vangheli Lerca
Demetru Mihutan
Constantin Musturic
George Papa-Coci
Demetru Papa-Goa
George Papa Levu
Demetru Sotiri
Ioan Iotu
Constantin Iotu
Hristu Nanci
Demetru Carajea
Naum Carajea
Vangheli Nasi
George Pitca
Anastasi Protueru
Teodor Dienescu
Anastasi Franga
Belciu George
Teodoru Mazni
Nicolae Nata
Constantin Spau
Nicolae Zugana
George Pitu
Demetru Lerca
Nicolae Ţuta
Teodor Lerca
Demetru Stefu
Demetru Dimeca
Vangheli Dociu Carajea
George Traian
Demetru Manci
Naum Bela
Sotir Padori
Gligore Robi
Hristu Mazni
Nicolae Şboti
Constantin Dimitrescu
Vangheli Carajea
Torbu Naum
Demetru Belciu
Alexandru Petrescu
Demetru Taci
Mihail Şuban
Ioan Boiagi
Teodor Rambi
Ioan Sotiri
Ioan Coci Carajea
Dimca Demetru
Nicolae Cuşi
Ioan Cota Cuzman
Constantin Dotti
Anastas Niciu
Constantin Stefa
George Spau
Teodor Papa Naum
Vangheli Ghiricociu
Vangheli Papa Dori

Demetru Necui	Anastas Ghiricociu
Nicolae Robi	Mitu Maciu
Demetri Stefu	Vanghelia Fani
Anastasi Iuvani	Santa Pitu
George Coci Craja	Ilie Terpciu.
George Romu	

A treia şcoală s'a înfiinţat în anul 1867 în comuna *Avela*, situată în Pind. districtul Grebena, vilaetul Janina. D. Apostol Mărgărit fu întemeiatorul eĭ. După ce a instalat'o în mod regulat şi a organisat'o, a lăsat în locul sĕŭ pe d. Ioan Şomu Tomescu elev al seminaruluĭ din Bucurescĭ. După acesta se numi învăţător G. Dautti avênd de ajutor pe părintele Papa Ioan Tofechi. Această şcoală funcţionează numaĭ vara în comuna Avela; iarna însă lecţiunile se ţin în satul *Damaşĭ* din Tesalia unde descind toţĭ locuitoriĭ cu vitele lor şi petrec iarna întreagă. Astă-ḑĭ învĕţător la această şcoală este d. Tuliu Mihali. Aci se numeră de la 60-90 elevĭ [1]).

A patra şcoală s'a deschis definitiv pe b sa unuĭ ordin vizirial obţinut de d. Apostol Mărgărit în 1868 în *Vlaho-Clisura* Funcţionarea eĭ nu s'a făcut totuşĭ în linisce. Din contra, acest orăşel curat românesc a fost considerat de căpeteniile partiduluĭ grecesc ca una din citadelele elenismuluĭ în Macedonia. De acea s'a căutat âncă de maĭ nainte ca ori-ce încercare de a cultiva prin şcoală limba românească sĕ fie sfărîmată.. In adevĕr şcoala co-

---

[1]) Despre piedecile puse de clerul grecesc la deschiderea acesteĭ şcoale, Veḑĭ: „Convorbirĭ Literare" an. VIII 1874 pagina 318, articol de d. Apostol Mărgărit.

munală din Vlaho-Clitura [1]) aflându-se ca şi toate cele-l-alte scoale sub dependinţa Episcopuluĭ grec şi a notabililor românĭ carĭ aveau ideĭ şi primise cultura greacă, urma după ideile acestora să pună în practică un program care ţintea maĭ mult la răspândirea limbei grecescĭ. D. Apostol Mărgărit, fost elev al liceuluĭ din Ianina fiind institutor acolo, în predarea lecţiunilor sale, încă de la 1862, se servea cu limba română şi prin comparaţiile ce făcea între limba latină şi română, precum şi maĭ cu seamă prin povestirile istorice despre romanĭ şi strălucirea împărăţieĭ lor în lumea veche, deşteptâ în elevĭĭ sĕĭ esclusiv românĭ mândria şi tendinţa a iubi propriul lor neam.

Negreşit că aceasta nu plăcu Episcopuluĭ grec şi partisanilor cultureĭ grecescĭ. Nikiforos, episcopul Castorieĭ de care depinde Vlaho-Clisura, martor pe de o parte al succesuluĭ la învĕţătură al elevilor, căcĭ cu ajutorul limbeĭ lor materne faceaŭ enorme progrese, dar pe de altă parte, spăimêntat de sentimentele româneseĭ deşteptate în inimile lor nu întârḑie câtuşĭ de puţin şi pîrî pe institutorul d. Apostol Mărgărit la Patriarchie. Nikiforos fiind membru al sinoduluĭ Patriarhal din Fanar trase în partea sa şi pe Episcopul Meletios din Sisanion şi amândoĭ aceştia obţinura de la Patriarhul Sofronios şi de la Sinod ordinul urmator adresat preoţilor şi notabililor din Vlaho-Clisura :

1) Şcoala comunală din Vlaho-Clisura a fost clădită şi înzestrata cu veniturĭ de către părinţiĭ d-luĭ M. Paciurea, inginer şef de serviciŭ în direcţia Căilor ferate române.

„Protocol No. 912, anul 1864, Februariu 4 (st. vechiŭ):

„Prea cucernici preoţĭ, prea cinstiţĭ primaţĭ şi ceĭ-„l-alţĭ creştinĭ din orăşelul Clisura, prea iubiţiĭ no-„ştri fiĭ întru Christăs etc. etc. Pentru pricinĭ înalte „şi de o nespusa grabă, vĕ ordonăm să isgoniţĭ din „şcoala voastră pe învețătorul Apostol Margărit, „să'l trimeteţĭ în ţara în care s'a născut atât pe „dênsul cât şi pe familia luĭ şi să ne daţĭ de ştire „cât maĭ neîntârḑiat despre îndeplinirea acesteĭ a „noastre poruncĭ, căcĭ de altmintrelea toţĭ veţĭ fi „respunḑetorĭ înaintea nọastră şi ertare nu vi se „va da".

(Semnat Patriarhul împreună cu ceĭ 12 Episcopi membri aĭ Sinoduluĭ).

Acest ordin fu o proclamaţie de resbel şi o chemare la arme pentru partisaniĭ grecismuluĭ. Fie care episcop, fie-care preot, fie-ce laic trebuia să se împotrivească la învĕţătura românilor în limba lor.

O parte însă a locuitorilor din Vlaho-Clisura resistâ ordinuluĭ patrtarhuluĭ şi acesta vĕḑênd autoritatea sa batjocorită, făcu apel la autorităţile civile spre a obţine esecutarea ordinuluĭ. Guvernatorul din Bitolia cu tóte solicitările partiduluĭ românesc nu putu saŭ se temu să refuse ajutorul sĕŭ chemăreĭ Patriarhuluĭ. D. A. Mărgărit fu nevoit să meargă însuşi la Constantinopole ca să 'şi pledeze causa pe lângă Marele-Vizir. [1]) Tot ce obţinu fu voia de a deschide o şcoală particulară în casa sa. Puterea

[1]) Veḑĭ în *Schiţa Istorică* de la început un estras din scrisoarea din Noembrie 1865 adresată de d. A Mărgărit Marelui-Vizir *Aali-Paşa*.

clerului grec întrecea în acele timpurĭ însășı autoritatea Inalteĭ Porțĭ.

Lucrul însĕ nu se sfârşi aci căcĭ voia dată de Poartâ nu convenea de loc Episcopuluĭ grec și partisanilor sĕĭ carĭ cereaŭ espulsarea din oraş a d-lui A. Mărgărit. O nesfârşită negociere avu loc cu autoritățile spre a obține aceasta. D. Mărgărit merse cât-va timp la Avela dar se reîntoarse puțin după acea la Vlaho-Clisura.

„După un an de liniște—ḑice d. *Emile Picot* în „cartea sa: *Les Roumains de la Macédoine*, Paris 1875, „pagina 40—,d.Mărgărit fu din noŭ închietat de „către grecĭ, carĭ escelează în a face pe funcțio„narii otomanĭ să joace rolulul unor simple ma„şinĭ. Nu vom mai povesti toate pedicile pe carı „clica fanariotă le-a pus în calea curagiosuluĭ pro„fesor. Deschiderea școaleĭ sale dădu loc la anchete, „la deliberațiunĭ ale tutulor consilielor provinciei, „etc. Se părea că Grecii aveaŭ consciință de toate „pericolele ce renascerea sentimentuluĭ român în „Peninsula Balcanică va nasce pentru politica lor „egoistă".

In anul 1868, cum am ḑis, d. Mărgărit obținu un ordin vizirial pentru deschiderea definitivă a școaleĭ din Vlaho-Clisura. Cu tot caracterul eĭ particular, ca şi maĭ nainte, institutorul român fu pîrît mereŭ la autorităţĭ sub cuvênt că ar fi un comisar panslavist în legătură cu comitete străine, carı lucrează contra Imperiuluĭ. De aci chemărĭ neîncetate pe la autorităţĭ depărtate, perchisițiunı, întemnițărĭ preventive la Castoria, Ghiorgea, Bitolia, Salonic, esil la Ianina suferințĭ trupescı şı morale,

andarţi (un fel de insurgenţĭ, brigandı plătiţĭ de Grecĭ) puşĭ ca să'ĭ ţină calea şi să'l omoare, lucru ce era să i se întêmple chiar maı acum 11 anĭ (1879) când a fost lovit de moarte pe stradele Bitoliei, de douĭ oamenĭ plătiţĭ. [1])

Cu toate aceste împotrivirĭ, şcoala din Vlaho-Clisura a funcţionat sub conducerea d-luĭ A. Mărgărit şi Tuliu Tacit [2]) până la 1883 când acest din urmă meritos barbat a murit, iar de atuncĭ a fost înlocuit cu tânĕrul d. Cuvatti ce a terminat 6 clase în liceul Mateĭ Basarab din Bucurescĭ.

—Cu încetul resîstenţa notabililor partisanĭ aĭ grecismuluĭ a fost micşorată şi lupta pentru reintrarea şcoaleĭ române în localul comuneĭ s'a terminat prin reuşita românilor. [3])

Eleviĭ şcoaleĭ înmulţindu-se s'a maĭ numit ca institutorĭ tineriĭ G. Adam şi N. Nacea, foştĭ elevĭ aĭ şcoaleı, carĭ au urmat în parte în liceul român din Bitolia. Acestora s'a maĭ adaos ca ajutoare d-niĭ Nicolae Pasca şi Const. Ghica Papa. Numele elevilor carı au frequentat şcoala în anul şcolar

1 Despre nespusele şicane întîmpinate de d. Apostol Margarit la deschiderea şcoaleĭ din Vlaho-Clisura, Veḑĭ *Convorbirĭ Literare*, an : VIII (1874) pag. 239 şi următoarele, unde se află publicate de d Apostol Mărgărit piesele foarte curioase şi instructive ale aceşteĭ memorabile afacerĭ.

2) *Tuliŭ Tacit* a fost elev al şcoalei române de la Sf. Apostolĭ şi absolvent al liceuluı Sf. Sava din Bucurescĭ. Meritele acestuĭ inteligent şi muncitor institutor sunt cunoscute de toţĭ colegiĭ şi compatrioţiĭ seĭ. Activitatea sa pe terâmul ziaristic ca corespondent al ḑiarelor din Italia, Francia şi România, cu privire maĭ ales la cestiunea deşteptăreĭ Românilor Macedonenĭ, a fost fórte mare.

3) Intre alte incidente regretabile ce s'aŭ ivit între partisaniĭ şcoaleĭ române şi aceıa aĭ grecismuluĭ din Vlaho Clisura, trebue să menţionam

1888-89 îl vom da la finele acesteĭ lucrărĭ până când sperăm că ni le vom procura.

A cincea şcoală s'a deschis în *Ochrida* la anul 1868. Ea fu aşeḑata chiar în localul Primărieĭ. In deplină înţelegere toţĭ romănii din Ochrida au prefacut şcoala grecească în şcoală romănească, înlocuind de asemene în romănesce slujba preoţească din biserică, care maĭ nainte se făcea în grecesce.

Această prefacere s'a făcut fară mare greutate de oare-ce atât Romănii cât şi Bulgariĭ din Ochrida s'au unit pentru a isgoni de acolo pe episcopul fanariot. [1])

Intăiul învĕţator al acesteĭ şcolĭ a fost reposatul G. Tomara, fost profesor la şcoala comercială din Bucurescĭ, care maĭ în urmă a tradus *Evangelia* precum şi *Apostolul* în dialectul Macedo-romăn. Unul din ceĭ întâĭ elevĭ aĭ şcoaleĭ din Ochrida, Gheorghe Pihion a devenit apoĭ înveţător la aceasta şcoală împreună cu Tomara.

La 1870 demisionând Tomara a fost înlocuit de d. Filip Apostolescu exlev al şcoaleĭ Macedo-romăne de la Sf. Apostolĭ din Bucurescĭ, care este

---

aci omorîrea albanezuluĭ *Musa*, care servea de păzitor (cavaz) d-luĭ A. Mărgărit încă de 15 anĭ. Acest credincios păzitor în August 1889 fusese însărcinat a duce din Castoria la Vlaho-Clisura ordinul prin care şcoala romănă urma să fie instalată în şcoala comunală. Pe drum la o oare care distanţă de Vlaho-Clisura i-aŭ eşit doĭ inşĭ încgriţĭ pe faţa, carĭ l'aŭ atacat cu puscile. Musa întinde la rîndul sĕŭ puşca ce avea dar nu ia foc; totuşĭ se repede cu patul şi rănesce greŭ pe unul, cel l'alt însă profită de acest moment şi împuşcă pe Musa în cap şi acesta căzu. Ordinul ce mortul avea în buzunar, împreună cu ceasornicul şi cu cartuşele, îĭ fu răpit. Putem ḑice că acest credincios şi devotat om a căḑut jertfă în serviciul şcoalelor romăne din Turcia.

1) Despre deschiderea şcoaleĭ din Ohrida, Veḑĭ Documente tot în *Convorbirĭ Literare* an. VIII (1874) publicate de d. Apostol Mărgarit

şi până astă ḑĭ institutor al acelei şcolĭ. Fiind Ochrida oraş întins şi copiiĭ micĭ neputând veni în timpul iernei din Mahalaua Sf. Nicolae la şcoală din causa depărtărei, s'a însărcinat părintele Ioan Zgala să dea lecţiunĭ de limba română la copiiĭ din acea Mahala, cu titlu de ajutor al şcoalei române. Iată numele elevilor pe anul şcolar 1889-90 :

Achilea Dafina
Costi Buşacă
Constantin Bumbă
Dule Gepar
George Chita
Mihali Jomă
Mihali Stefănescu
Mihali Ionescu
Miha Ioan
Mitra Tamina
Nacu Dealǎ
Pandi Miha
Pitu Sâmbitel
Spiru Jomă
Sotir Ionescu
Tachi Buşacă
Taşcu Atanasescu
Taşcu Ştoe
Vangeliŭ Poă
Zisu Parmachi
Anton Petrescu
Bana Tamina
Iancu Baliuc
Ilia Pitoşu
Mihali Ianecu
Niculae Ghişcu
Nicolae Murḑılă
Nicolae Constantinescu
Naum Atanasescu
Ştefan Ghergu
Spiru Niculescu
Tomu Kiohi
Tachi Ionescu
Nicole Ianecu
Zisi Şacarecu
Alexandru Gerah
Aureliu Goju
Gavriil Petrescu
Leon Papa Ştefan
Naum Anastasescu
Pascu Veroniŭ
Spiru Dimonia
Spiru Baliuc
Taşcu Ruvina
Taşcu Arsen
Vangeliu Gepar
Atanasie Ruşacă
Andrea Pihion
Stavri Bijă
Taşcu Goju
Vasilie Sacu
Dimitrie Naumescu
Dimitre Veruşu
Gregoriu Veroniu
Virgiliŭ Apostolescu

A şeasea şcoală s'a deschis la *Călive* aproape de *Veria* (Caraterii) în anul 1870 de D-l D. Badralexi, elev al şcoaleĭ Macedo-române de la Sf. Apostoli din Bucuresci. Această şcoală dupe îndemnul D-luĭ D. Gusti, a fost subvenţionată de Primăria de Iaşĭ în timp de doĭ ani cu câte 2600 leĭ vechĭ pe fie-care an[1]), apoĭ suprimându-se acea subvenţiune, şcoala a trebuit să se închiḑă şi a stat închisă până la 1878 când a reînceput a funcţiona tot cu acelaş învĕţător D-l Badralexi. Această şcoală e deschisă la Călive numaĭ vara ca şi acea din Avela, iar în timp de iarnă D. Badralexi ţine şcoala în Veria, oraş locuit de Grecĭ, Români şi Turcĭ unde descind locuitorii din Călive, neputènd remâne sub asprimea anotimpuluĭ pe vêrful munteluĭ pe care se află numitul sat.

Şcoala din Veria maĭ ales a trebuit să ţină pept la tot soiul de persecuţiunĭ din partea episcopuluĭ fanariot şi a sateliţilor sĕĭ.

Un elev al acesteĭ şcolĭ ajungênd preot, părintele Iaon Demetrescu Vurdunĭ, înfiinţase la 1878 o altă şcoală românească la Xirolivadu, sat de asemene cu totul românesc, aflător pe acelaş lanţ de munţĭ aĭ Olimpuluĭ unde de secolĭ locuesc până astă-ḑĭ păstorii românĭ, patru oare departe de Calive spre Meaḑă-ḑi. Pentru aceleaşĭ pricinĭ, locuitorii din Xirolivadu părăsesc şi eĭ satul iarna şi se scobor unii la Veria ear alţii la Caterina unde petrec iarna şi de aceia preotul Ioan Vurdunĭ dădea lecţiunĭ la Xirolivadu numaĭ pe timpul vereĭ, iarna însă dădea ajutor la şcoala română din Veria.

---

[1]) Vezĭ dosarul No. 187 din anul 1868 în Archiva Primărieĭ de Iaşĭ în care se află actele relative.

In tot timpul cât a trăit acest nenorocit preot a fost prigonit de episcopul din Veria neîncetat. Singura pricină a atâtor persecuţiunĭ a fost că dânsul învĕţa copiĭ limba românească, limba lor maternă. Netrăind de cât din milă, fiind isgonit din orĭ şi ce slujbe bisericescĭ şi nu maĭ puçin asuprit în orĭ-ce imprejurare, acest preot a călătorit de treĭ orĭ la Salonic în mijlocul erneĭ, spre a 'şĭ căuta dreptatea.

In una din aceste călătoriĭ se îmbolnăvi şi muri têner âncă la Alassona, unde 'şi căutase adăpost spre a scăpa de vrăjmăşiile nemiloase ale fostuluĭ episcop despre care am vorbit. Preotul Ioan Vurduni a fost născut în Avela, districtul Grebena din Epir.

Şcoala din Veria Călive numără astăḑĭ 154 elevĭ în cele patru clase primare şi elevĭ începătorĭ şi are de învĕţător pe d-l Dimitrie Badralexi, iar ajutor pe d-l Ioan Dalametra, absolvent al liceuluĭ român din Bitolia.

Comunitatea română din acea comună este una din acele care face cele maĭ marĭ sforţărĭ pentru îmbrăţişarea cultureĭ române; dĕnsa plăteşte asemenea douĭ institutorĭ suplimentarĭ la şcoala română.

Iată numele elevilor pe anul şcolar 1889—1890:

Demetriu Hondruandon	George Caranica
Costa Baba	Constantin Culcichi
Tolia Carafoli	Cola Prapa
Cola Prapa	Ioan Piţu
Cola Gămă	Demetriu Caprati
Tolia Ţiţimeauă	Mitri Miha
Cola Duli	Nicola Bazaca
Dimitri Caranuşĭ	Manoli Manacu

George Carastam
Mitri Cialera
Ion Dimitra
Pericli Nachi
Guşea Chişu Cialera
Guşea Ḑufoli
George Colio
George Blaciotti
Vasili Ciamitru
Guşa G. Nula
Tega Paliocola
Ghiani Paciaura
Tuşea Zafiro Ghiani
Tuşea Ciri
Cola Caraveli
Tuşea Demo
Nicola Papa Stergie
Steriu Dalametra
Guşa Papa Dimitri
Nicola Atanaşoca
George Demu
Guşa Papari
Ioan Bandi
Dimitri Tachi
Gheorghi Caranica
George I. Caranica
George G. Ghianuli
Tuşea Culcichi
Guşea Baliata
Mitri Capitan
Steriu Taha
Tuşea Vătămaca
Demostene Naumi
Constantin Iota
Tuşea Vurduni
Ioan Zeana
Cola Hasura
Petre Ciarcianĭ
Stergiu Iancu
Stergiu Papa Stergiu
Tuşea Vasilie
Atanasi Taha
Tuşea Caranica
George Zarosi
Nicola Muzaca
Tuliu Hagi Goga
Guşa Guguleanu
Demetriu Ciumetti
Tuşea Buşulenga
Alexi Papa Demetriu
Tuşea Dulică
Ioan Zagari
George Zarosi
Nicola Buşulenga
Petre Caranica
Nicola Ghianuli
Ioan Piţu
Demetriu Mucionĭ
Demetriu Hagi Nota
Nicola Mucioni
Ioan Matu
Nicola Capitan
George Buşulenga
Ioan Zeana
Ioan Colce
Ioan Caraveli
Buşa I. Caranica
Costa Vasilie
Dimitri Haiduli
Nicolae Bujini
Demetriu I. Cionga
Demetriu M. Cionga
George Badralexi
Demetriu Iota

George Bandi
Tuşea Zimba
Mitri Suţughiani
George Luri
George G. Cutova
Steriu Ciarciani
Steriu Duli
Mitri Gâmă
Vasili Petre
Toli Cutova
George Caraghiani
Niculae Cutova
Toli Moca
Guşea Sterghiuli
Ilia Pablicu
George Scodrani
George Prapa
George Paliocola
Ianachi Papari
Tuliu Cialera
George Condulimasi
Vasilachĭ Pavlicu
Nicolachi Pigloghiani
Constantin Papa Jani
Ioan Blaciotti
Ioan Castanula
Tega Vurduni
Constantin Huleva
George Zeana
Nicolae Rava
George Capara
Nicola Cutrula
Mihail Caprini
Steriu Blaciotti
Nicola Papa Nuli
Tuşea Dicea
Ioan Ghianuli
Steriu Busbuchi
Demetriu Gâmă
Tuliu Garagheorghi
George Pagalea
Nicolae Lurĭ
Ioan N. Matu
Ioan N. Zagar
Zisi H. Scudran
Alexi S. Ciumetti
Demetriu M. Coţva
Demetriu G. Anastasiu
Demetriu A. Dulica
George D. Ciara
Maria A. Tararira
Ioan N. Zissi
Demetriu G. Ciumetti
Demetriu Cuculiciu
Steriu T. Ciumetti
Nicola I. Haşura
Demetriu T. Buşulenga
Guşa P. Iancu
George I. Papuşu
Ecaterina Cionga
Anastasia Zissi
Sirma P. Badralexi.

A şeaptea şcoală s'a deschis la anul 1868 în *Cruşova* oraş mare locuit de vr'o 15,000 locuitorĭ, ceĭ maĭ mulţĭ Românĭ. Intemeĭetorul acesteĭ şcóle e d-l Sterie Cionescu (Ciona) fost elev al şcoaleĭ Macedo-

române de la Sf. Apostolĭ din Bucurescĭ. Şi această şcoală avu de suferit tot soiul de persecuţiunĭ din partea episcopuluĭ fanariot de la Ochrida de care atârna bisericesce Cruşova.

In urma calomniilor episcopuluĭ sprijinit de partisaniĭ influenţĭ aĭ grecismuluĭ, institutorul Cionescu fu dus la Bitolia şi dat judecăţiĭ. In zadar acesta căutâ să se apere înaintea autorităţilor invocând mărturiile cele maĭ puternice întru sprijinirea nevinovăţieĭ sale, dar nu isbuti la nimic; i se porunci să nu maĭ înveţe de loc pe copii românĭ în limba lor maternă.

Spre a nu se supune acestor poruncĭ institutorul Cionescu se întoarse în România, unde venind şi-a urmat studiile la liceul din Iaşĭ şi obţinu bacalaureatul; după doĭ anĭ ca auditor la Universitatea din Iaşĭ până la 1876, când împrejurările fiind maĭ favorabile în Macedonia, s'a reîntors în Cruşova unde a deschis din noŭ şcoala română, care de atuncĭ funcţionează neîntrerupt şi progresează mereŭ mărindu-se treptat [1]).

Pe lângă cele patru clase primare ce a avut şcoala la anul 1887, s'a maĭ adăogat şi alte două clase gimnasiale, sub direcţia d-luĭ Sterie Cionescu cu următoriĭ institutorĭ: D-niĭ Vanghele Petrescu [2]), absolvent al liceului Galata-Serai din Constantino-

---

1). Despre piedicele puse de clerul grec la deschiderea şcoaleĭ de Cruşova Vedĭ *Convorbirĭ literare* anul VIII (1874) pag. 357 articol publicat de d. Apostol Mărgărit.

2). Domnul Vanghele Petrescu a publicat prin îndemnul şi îngrijirea reposatuluĭ dr. M. Obedenaru, în două părţi numite „*Mostre* de limba Română-Macedonească“ carte bine concepută pentru studiul limbeĭ 1879 şi 1880, Bucurescĭ.

pole, Taşcu Iliescu [1]), Ion Unca şi D. Papa Sterescu.

Silinţa ce şi-aŭ dat învețătorii români cum şi buna-voinţă ce aŭ întâmpinat din partea tuturor părinţilor şi a orăşenilor interesaţĭ la propăşirea limbeĭ române a făcut ca această şcoală sĕ'şĭ ia un avênt cultural foarte important întunecând cu totul vechile şcolĭ grecescĭ ce căutaŭ a le concura.

Numĕrul elevilor este aci de 133 şi 20 fete.

Iată numele elevilor şi elevelor acesteĭ şcolĭ pe anul şcolar 1889-1890.

Gheorghe Naidu	Iosif Tirciu
Vangheliu N. Petraşincu	Ilciu Traian
Gheorghi S. Chiale	Spiro Petre
Teghia Cola	Vasil Taşcu
Aurel D. Papa Sterescu	Miha Matheu
Costu Niculescu	Costu Mihali
Gheorghi S. Buracu	Vasile Gheorghi
Halciu Tirciu	Toma Unciu
Ghiuşu D. Papa Sterescu	Traian Petre
Costu M. Nane	Gligor Cola
Mitu Terpce	Vasili Ghiore
Tachiu T. Chiale	Miha G. Ciripar
Teghiu T, Gheorghi	Anton T. Dinischiot
Nachiu Cola	Toma Petru
Miha Dinu	Gachiu Ivan
Petra Anton	Tachiu S. Ţiriviri
Ana N. Boiagi	Costu T. Şunda
Şunda Naidu	Vanciu C. Hassan
Unciu Anton	Teohari Buracu

1). D-l Taşcu Iliescu a publicat un *Abecedar saŭ Manual de Silabism* (în sub dialectul din Cruşova), a 2-a ediţiune, Bucurescĭ 1883.

D-sa a maĭ publicat „*Puntea din Arta*" Bucurescĭ 1885 o legendă română în felul legendeĭ *Meşterul Manole*, Partea I-a dintr-o *Carte de lectură* Macedo-Română în sub dialectul de la Cruşova, Bucurescĭ, 1885, şi multe alte bucăţĭ în dialectul Macedo Român, din care unele se pot vedea în *Ţara nouă* anul III şi IV, Bucurescĭ 1886 şi 1887.

Romul G. Bongu
Şula I. Chiale
Naţa N. Logi
Costu Curte
Lachiu Cota
Costa Cocu
Nachi Cozaru
Stavre Ḑegătace
Miha Gunusaru
Taşcu Buşa
Naşcu Nicea
Costu Pota
Anton Petraşincu
Gorciu Levră
Todu Ştabechi
Riste Traian
Vanciu Vretu
Domenic Unca
Naşcu Dimitri
Mitu Mastur
Vana Baliu
Sotiri Blaje
Stoian Boţe
Tachiu Boiagi
Taciu Copaciu
Vasilĭ Cacĭmarŭ
Vasili Çirivirĭ
Lachiu Demirĭ
Steriu Ioţu
Unciu Leazi
Taşcu Lefandi
Gheorghi Mucitane
Vana Neşcu
Sotirĭ Naidu
Lachi Pure
Nachiu Ştabechiu
Dimitri G. Giagiu

Lachiu Copaciu
Todu Domca
Toma Caracosta
Gheorghi Mişiu
Steriu Nicĭa
Vanciu Ilio
Nachiu Mara
Chiriu Nedan
Gheorghi Domca
Lachiu Iana
Todu Pure
Lachiu Guchia
Giogiu Marcuş
Costu Curte
Costu Ciuşea
Pandu Câjea
Nachiu Curte
Petra Curte
Unciu Curte
Şula Tana
Lachiu Câjea
Vasili Marcuşu
Costu Kristu
Caciu Pure
Costu Iovan
Vasili Ida
Costu Mastur
Chiriu Dame
Nicolachi Ciulac
Nichiu Chiragi
Lezu Ghiatru
Ghicor Marcuş
Cola Ciaciapina
Naşcu Mane
Donciu Marcuş
Chiriu Naşcu

Gheorghi Leasca
Mateu Gherasi
Mihail Zissi
Nicolae C. Beşca
Sergiu C. Petraşincu
Nicola C. Culuchita
Taşcu Chiale
Vanciu G. Paliu
Vasili Cola
Christu Lozi
Lachiu T. Şunda
Petra Nedan
Todu Unca
Costu Buţo
Demetriu S. Şunda
Demetriu Ciumcă
Michail Diciacu
Nicolae Cornetescu, Cor-
Ţascu Cornetescu netti
Rafael Dinischiot

Scoala primară cea nouă de ambele sexe

Matheu Şiope
Frosa Curte
Tullia Mara
Victoria Ghiatru
Fania Ghiatru
Sevasta Bidinĭ
Nuşca Bidinĭ
Lefta Câjea
Nuşca Şiope
Letta Bijia
Chia Pure
Domca Dima
Zugrafa Iţo
Magdalina Preşĭ
Opa Pure
Domca Curte
Lifca Curte
Pacia D. Curte
Chipa D. Curte
Domca Bisera
Nuşca Taşcu

A opta şcoală, s'a înfiinţat în anul 1875 la *Neveasta* orăşel romănesc, cu învĕţătorul C. Ionescu Chirana fost elev al şcoaleĭ Macedo-române de la Sfinţiĭ Apostolĭ şi absolvent al liceuluĭ Sf. Sava din Bucurescĭ. Acest învĕţător era maĭ înainte subvenţionat de d-l Vasile Dan, român Macedonean, mare proprietar stabilit în România la Domneştĭ, districtul Ilfov.

Episcopul din Florina, în eparhia căruia se află Neveasta, puternic ajutat de consulul grecesc din Bitolia a stăruit şi obţinut de la autorităţile tur-

ceştĭ închiderea şcoaleĭ şi aruncarea în închisoare a învăţătoruluĭ român. După puţin timp şi marĭ stăruinţe acea şcoală se redeschise în urma *ordinuluĭ vizirial* dat de însuşĭ *Savfet-Paşa*, pe atuncĭ mare Vizir, către Valiul Saloniculuĭ şi Janineı, cu data din *5 Şeval, 1295* al Egireĭ (Sept. 1878), ordin obţinut de D-l Apostol Mărgărit, despre care am vorbit la rêndul şcoaleĭ din Vlaho-Clisura. Acel memorabil document şi astă-ḑĭ în vigoare pentru şcoalele române din Turcia, are coprinsul următor:

„Inalta Poartă, a fost instiinţată pe de o parte „ca Românii din Epir, din Tesalia, din Macedonia, „(din sandjakul Tricala, din Vilaetul Janineĭ, şi din „Vilaetul Salonic), doresc sĕ înveţe carteîn propria „lor limbă, şi sĕ intemeeze şcolĭ, şi pe de altă par„te, că clerul grecesc înboldit de duhurile întunericu„luĭ, înpinge pe autorităţile locale, să le pue felu„rite pedicĭ, şi chiar să persecute pe profesorii românı.

„Vĕḑênd totuşĭ că în Imperiul nostru nu este îngă„duit nimăruĭ să impedice mersul şi deplina eser„citare a cultuluĭ şi a învĕţătureĭ scolare, veţĭ bine„voi a face cunoscut funcţionarilor civilĭ, ce aveţĭ „sub ascultarea Excelenţeĭ voastre, că eĭ nu tre„buesc să apese pe nicĭ unul din locuitorĭ, şi să „nu se impotrivească, fără pricină, la orĭ-ce eser„ciţiŭ al cultuluĭ şi a învăţătureĭ; iar când ar cere „trebuinţa, să apere chiar şi să ajute pe învăţătorii „românĭ. Despre aceasta am făcut cunoscut, prin „scrisoare vizirială şi Valiuluĭ din Ianina, precum „prin aceasta înştiinţez pe Excelenţa Voastră.

(Semnat) Savfet.

Această şcoală odată înfiinţată 'şĭ-a urmat regu-

lat cursurile sale, adaugându-se încă învĕţătorul d-l Sergiŭ Dimitrescu, elev al şcoaleĭ Macedo-române de la sfinţiĭ Apostolĭ şi absolvent al liceuluĭ Sf. Sava din Bucurescĭ. La anul 1880 a rĕmas la Neveasta numaĭ d-nul S. Dimitrescu, iar după aceea d-nul Ionescu a fost permutat la şcoala din Hrupişte de unde în anul 1884, presenţa luĭ fiind iarăşĭ necesară la şcoala din Neveasta s'a reîntors la această şcoală, iar sus-ḑisul d. Sterie Dimitrescu a fost transferat la şcoale din Hrupişte. In anul 1887, institutorul d-nul Gh. Ghica-Papa de la şcoala din Gopeşĭ a fost transferat la şcoala din Neveasta.

Şcoala aceasta numĕră astăḑĭ peste 45 elevĭ.

Iată numele elevilor şi elevelor acesteĭ şcolĭ pe anul 1888—89 :

Nicolae Lusta
Dimitrie Stancu
Ioan N. Ţirle
Naum G. Leca
George Bure
Dimitrie Cremo
Constantin G. Dannu
Vasile N. Roza
Anastasi Th. Beffa
Lenca G. Nace
Maria A. Lipuriciŭ
Zita C. Dannu
Atina G. Dannu
Nicolae Pardafeli
Ionică Bicciola
Miltiadi Bicciola
Teodor Naca
Dimitrie Lipuriciu
Teodor Beta
Ianu Befa

Ghorghe Cionana
Gheorghe Mecicu
Alexi Hiabu
Victoria S. Nace
George S. Nace
Teodor S. Nace
Ioan N. Naideni
Stergiŭ Ciocu
Nicolae D. Chitu
Teodor G. Ghiaca
Petre Miliancu
Sterghiŭ Mecicu
Ioan Salicu
Teodor Cicio
Anastasi Naca
Petre G. Ghiaca
Dimitrie Palaşĭ
Mihaili G. Leca
George Miliancu
Anastasi Fisto

Foti Palaşĭ
Ioan Zega
Gheorghe Butaru
Anastase Spiru
Zoiţa Chirana

A noua şcoală s'a deschis în anul 1877 luna Maĭ în *Perivoli*, orăşel românesc, situat pe muntele Pind în Epir, districtul Grebena, Intemeetorul acesteĭ şcolĭ este învĕţătorul d-nul Gh. Perdichi, elev al şcoaleĭ Macedo-române de la sfinţiĭ Apostolĭ din Bucurescĭ. Inmulţindu-se numĕrul elevilor acesteĭ şcolĭ s'a numit ca ajutor părintele Dumitru Constantinescu, elev al aceleaşĭ şcolĭ Macedo-române. Maĭ târdiŭ director al acesteĭ şcolĭ s'a numit d. Zisi Papa-Tănase doctor în medicină.

Frigul din Pind, neîngăduind locuitorilor din Perivoli, să stea iarna în munţĭ, şcoala se strămută în acest anotimp în părţile de la câmp şi lecţiile se împart între doĭ învĕţătorĭ între care şi preotul Dumitru Constantinescu care în anul 1880 şi 1881 când s'a cedat Greciei Tesalia, ţinea şcoală la Veleştin aproape de Volo.

Preotul D. Constantinescu a fost persecutat necontenit şi cu multă furie de către Episcopul din Volo, în timpul erneĭ, când ţinea şcoala la Veleştin în Tesalia; el fu însă ocrotit în anul 1880 de guvernatorul turc al Tesalieĭ.

Maĭ târdiŭ după cedarea Tesalieĭ grecilor sus-numitul guvernator turc fiind numit la Serfige, de care depinde comuna Perivoli, Episcopul din Grebena în eparhia căruia se află acea comună românească, reuşind prin intervenirea Patriarhieĭ pe lângă Inalta Poartă să esileze pe preotul Constantinescu la mănăstirea Zaborda, unde călugăriĭ l'aŭ

ţinut doue lunĭ de ḑile într'o hrubă întunecoasă în pămênt şi unde a fost torturat şi schingiuit ca un martir. Tot sus-ḑisul guvernator l'a scăpat din acel supliciu şi l'a reintegrat la şcoala română din Perivoli.

Şcoala are astă-ḑĭ învețătorĭ pe preotul Constantinescu şi pe d. dr. Zisi Papa-Tănase.

Şcoala din Perivoli-Grebena numĕră în timp de vară peste 90 elevĭ, în oráşelul Perivoli, iar în timpul ernei numeră peste 50 de elevĭ în oraşul Grebena.

A ḑecea scoală, s'a înființat în anul 1878 în *Perlepe* oraş locuit în parte de Bulgarĭ, Turci şi de Români, de către d. Niculescu, elev al şcoalei Macedo-române de la sfinții Apostolĭ din Bucuresci şi al liceuluĭ sf. Sava.

In anul 1882, d. Niculescu s'a transferat ca învețător la şcoala din Magarova, aproape de Bitolia, iar în locul sĕŭ a fost numit d. I. Hondrozom, elev al liceuluĭ Matei Basarab din Bucurescĭ.

Majoritatea locuitorilor din Perlepe fiind Bulgari şi aceştia nehrănind aceleaşĭ intențiunĭ rĕŭ voitoare, ca partisaniĭ Grecismuluĭ, contra şcoaleĭ române. aceasta şcoală n'a avut să întâmpine atâtea greutăți ca cele-l alte şcolĭ. Acum (Iulie 1889) învețător la şcoala cin Perlepe este d. Dimitrie Lazarescu Lecanta, care e pe cale a se transfera la gimnasiul din Ianina, iar în locul luĭ rĕmâne d. Iordan Nica elev al liceuluĭ român din Bitolia, avênd ajutor de scoală pe d. Nica Mărăcine.

Scoala numera 54 elevĭ şi eleve. Iată numele lor pe anul 1889-90 :

Magiar Dimitrache
Mihăilescu Petre
Argintar Alexandru
Bade Danail
Mitescu Iordan
Lanco Nicolae
Bidin Toma
Galeo Sergiŭ
Ghioca Gligore
Pletvareţĭ Petre
Capidan Aspasia
Ciuciur Tatia
Capidan Elena
Magiar Pandeli
Niculeccu Taciu
Niculescu Petrache
Camberiţa Taciu
Pendifianga Pericle
Bidin Mihaĭ
Plociar Costache
Petrescu Vlademir
Petrescu Magdelena
Ionescu Milan
Lazef Spiro
Vârtan Haralambu
Lanco Niculae
Magiar Penelopa
Mitescu Vanciu
Ionescu Vasilichia
Magiar Bizanta
Gură-mică Vasilichia
Petrescu Mariţa
Camberiţa Toma
Lanco Mance
Vârtan Iordan
Giamo Stavrache
Gură-mică Petre
Cule Demetru
Capsali Dimitrache
Robescu Victoria
Pendifranga Magdelena
Slabeico Sofia
Capidan Tatia
Bidiu George
Vehe Vasile
Gligore Argintar
Lazef Hristu
Ghiuro Ionel
Constantinescu Hristu
Sapce Haralambie
Nica Sevasta
Constante Costa
Galeo George.

A un-spre-decea şcoală s'a deschis prin ordin vizirial de d. Apostol Mărgărit în anul 1878 la *Monastir* (Bitolia) capitala Macedonieĭ, oraş locuit de Turcĭ, Românĭ, Albanezĭ, Bulgarĭ şi puţinĭ Evreĭ.

Cel d'ântiŭ învĕţător la această şcoală a fost d. N. Popillian, elev al şcoaleĭ Macedo-române de la sfinţiĭ Apostolĭ şi absolvent al liceuluĭ sf. Sava.

Institutoriĭ la scoala primară din Bitolia sunt: d-niĭ P. Fundu elev al gimnasiuluĭ român din Bi-

tolia, d. Lazu Dumi şi G. Perdichi. D. Lazu Dumi trebuind sâ plece din Bitolia, în locul sĕŭ a trecut d. Gh. Ghica-Papa.

Această scoală cu patru clase numĕră 40 elevĭ. Iată numele lor pe anul 1888-89:

Constantin Chiristigi	George Buracu
Stefan Constantin	Teodor Velu
Pandu Şunda	Costachi Nicola
Vangheli Demetru	Traian Perdichi
Mihail Taşcu	Tachi Vlahu
Anasti Mihail	Toma Fundu
Teodor Ionu	Ghiuşu Fundu
Tache Eftimiu	Nicolae Bârzacu
Angheli Velo	Ioan Miclescu
Pandeli Chiurci	Naşcu Tale
Alexi Cipu	Zisi Peţa
Naum Şunda	Tachi Leasca
Hristu Cipi	Toma Mihăilescu
Teodor Nicola	Ioan Ciomu
Iancu Constantin	Tachi Şunda
Leca Şunda	Anastasie Comu
Petruşĭ Teodor	Petrachi Maigiari
Mihail Sichirgi	Petrachi Catergari
Anton Milciu	Tachi Naum
Nicola D. Hangi	Demetre Hagĭ-Anton.

A doua-spre-ḑecea şcoală s'a deschis la anul 1880 în *Molovişte*, orăşel românesc, de către d. Guşu Papa-Costa elev, al scoaleĭ Macedo-române de la sf. Apostolĭ.

Această şcoală progresând din ḑi în ḑi maĭ mult şi sentimentul naţional desvoltându-se maĭ repede între locuitorĭ, partidul românilor iubitorĭ de naţia lor a crescut şi s'a întărit necontenit, iar partidul grecesc compus, ca peste tot locul în acele

părţĭ, tot din locuitorĭ românĭ cu sentimente grecescĭ, îndemnaţĭ de arhiereul şi de consulul grec din Bitolia, a slăbit aşa că localul şcoaleĭ comunale până la urmă, după atâta stăruinţă şi luptă, a trebuit să fie luat de la învĕţătoriĭ grecĭ, trimişĭ şi plătiţĭ de silogurile grecescĭ şi să fie dat institutoruluĭ român. Ast-fel de la 1886 şcoală romană s'a instalat în localul şcoaleĭ comunale.

In biserica din Molovişte maĭ tot-d'auna se citeşte româneşte şi din această causă se întâmplă certe, scandalurĭ şi bătăĭ, pentru-că agenţiĭ episcopuluĭ şi ai consuluhuĭ grec se opun la aceasta. De aceea continuu de la 1885 apărătoriĭ şcoaleĭ şi bisericeĭ române, şi maĭ de multe orĭ institutoriĭ românĭ însăşĭ, aŭ avut procese la tribunalul din Bitolia, în urma reclamaţiunilor archiereuluĭ grec sau ale instrumentelor luĭ, acusând pe institutoriĭ românĭ şi pe partisaniĭ şcoaleĭ române ca agitatorĭ şi ca turburătorĭ aĭ linişteĭ publice.

Pe lângă d. Guşu Popa-Costa care este şi directorul aceste̍ şcolĭ s'a numit ca ajutor d. Spiru Popescu, iar maĭ în urmă, îmulţindu-se prea mult numĕrul elevilor la şcoala română s'a numit ca al doilea institutor d. M. Dimonia, absolvent al liceuluĭ român din Bitolia, carele, cunoscênd şi musica bisericească, cântă şi româneşte la biserica din comună.

Această şcoală cu patru clase numĕră astădĭ 93 elevĭ. Iată numele elevilor din cursul anuluĭ 1888-89.

Batalia Mihail	Barju Dimitrie
Batalia George	Damciŭ Stefan
Bile Taşcu	Dosta Taşcu

Bambula Petru
Cuşca Vangheli
Cuşca George
Ciapra Hristu
Ciapra Vangheli
Danciu Simion
Dunda Simion
Dunda Nicolae
Goli Taşcu
Ghianciu Spiridon
Hagi-Marcu Ioan
Traicu Ioan
Topa Naum
Romce Ioan
Roata Trifon
Rizu Nicolae
Simce Nicolae
Stoian Grigoriŭ
Stoian Taşcu
Şoptia Taşcu
Tasicale Taşcu
Zoghe Taşcu
Anghele Alexa
Bele Dimitrie
Bele George
Balgia Spiridon
Cerla Leonida
Cioada Ştefan
Cuşca Teodor
Dunda Constantin
Dame Spiridon
Dina Ioan
Franga Taşcu
Licuşa Stavre
Naunca Sotir
Olde Spiridon
Papa-Simu Teodor
Fundira Constantin
Maciu Lazăr
Macavea Dimitrie
Nestor Mihail
Nanca Nicolae
Rizu Taşcu
Anghele Nicolae
Cuca Constantin
Chitan Lambru
Cociu Spiridon
Tasicale Nicolae
Buşicu Hristu
Bogu Steriu
Ciomu Constantin
Ciomu Hristu
Cusca Vangheli
Goli Steriŭ
Hagi-Marcu George
Maciu George
Percea Vangheli
Papa-Costa Hristu
Paligora Ioan
Trista Vangheli
Ciomu Taşcu
Ciomu Ioan
Cuşca Pandeli
Cuşca Stefan
Marti Constantin
Chiamo Dimitrie
Curanda Constantin
Ciumandra Spiridon
Gole Anton
Ilia Simion
Cerla Mihail
Meta Teodor
Paligora Ştefan
Tigarida George

Papa-Costa Taşcu	Peca George
Poşcu Dimitrie	Mischia Dimitrie
Simcea Constantin	Mufa Hristu
Terpu Constantin	Paze Nicolae
Velo Nicolae	Papa-Têrpu Ioan
Vulcan George	Peca Constantin
Barda Taşcu	

A treispre-ḑecea şcoală s'a deschis în anul 1880, *în Hrupişta* orăşel locuit de Românĭ, Bulgarĭ şi Turcĭ, de către d. C. Ionescu (Chirana), elev al şcoaleĭ Macedo-române de la sfinţiĭ Apostolĭ şi absolvent al liceuluĭ sf. Sava.

Indată după înfiinţarea acesteĭ şcolĭ pe lângă institutorul Ionescu s'a numit al doilea institutor Vasilache Hagi-Steriŭ, Român Gramostean, stabilit în Hrupişte, care prin influenţa ce avea printre Româniĭ din localitate, ca unul ce aparţinea celeĭ maĭ însemnate familiĭ din munţiĭ Gramoştĭ, a contribuit mult ca şcoala să fie susţinută şi îmbrăţişată de Românĭ.

Nu mult după ĭnfiinţarea şcoaleĭ, Româniĭ Hrupişteni puseră la cale să zidească şi o biserică românească, afară de cea grecească la care mergeaŭ să se închine- Tot materialul era adunat pentru a se începe zidirea eĭ-; intrigile însă ale episcopuluĭ tanariot, şi împotrivirea formală a Patriarhuluĭ aŭ făcut ca să nu se dea autorĭsaţia imperială prin firman, fără de care nu se poate clădi o biserĭcă în Turcia.

După stăruinţe de câţĭ-va anĭ, guvernul imperial dădu voe a se clădi această biserică, şi în luna Septembre 1888 s'a pus temelia bisericeĭ. Dar fostul caimacan din Castoria de unde depinde oraşul

Hrupişta, cumpărat fiind de către episcopul grec, oprise lucrul fără a ţine seamă de firmanul împărătesc, şi a trebuit ca Românii să se plângă direct la Inalta Poartă, care a dat ordine aspre ca să nu mai oprească zidirea bisericei, şi aşa ea merge înainte şi este mai gata.

Românii din Hrupişta, aŭ avut multe greutăţi de întîmpinat şi aŭ cheltuit sume însemnate de bani, până ce aŭ putut reuşi a obţine firmanul prin care se învoesce a se zidi uă biserică românească, pentru că de la venirea Turcilor în peninsula Balcanică, pentru ântâia dată se zidesce o biserică românească (adică în care limba serviciului divin să fie cea română) peste Balcani, cu firman împărătesc, care recunoasce în mod implicit esistenţa naţionalităţii române. In adevĕr, în Turcia se considera că esistă atâtea naţionalităţi câte feluri de biserici, sunt, saŭ de culte recunoscute de stat, şi de aceia recunoascerea naţionalităţii române în Turcia, fie chiar sub forma cultului în limba română, este de o mare importanţă.

De altmintrelea, nu trebue să se creadă că bisericele actualmente în fiinţă în comunele românesci şi în care se cântă grecesce, ar fi clădite de greci saŭ de clerul grec. Ele sunt ridicate, înfrumuseţate şi întreţinute de români. Dar, fiind că clerul înalt grecesc pretinde că aceste edificii fac parte din zestrea bisericei ortodoxe a căreia independenţă a fost garantată de Sultani, românii iubitori ai limbei lor şi tot de o dată supuşi liniştiţi ai imperiului, până se va lămuri întru cât clerul grecesc poate să considere bisericele lor ca fiind

zestrea şi podoaba grecismuluĭ, contribuiră la clădirea a nouĭ bisericĭ unde serviciul să se facă anume în limba română.

In fine, trebue să se ştie că majoritatea preoţilor din comunele româneşcĭ din Turcia, sunt şi înşişĭ românĭ, carĭ de nevoe îndură jugul şi batjocurile Episcopilor grecĭ faţă cu biserica şi cultura română.

In „Schiţa Istorică" de la început am dat dovada acesteĭ afirmaţiunĭ.

Institutorul şcoaleĭ române din Hrupişta, d. C. Ionescu avu asemenea de suferit multe din causa intrigilor partiduluĭ grecesc; aşa el a fost pîrît de Episcopul grec ca agitator şi turburător al buneĭ ordine, şi de aceia a fost silit a se duce de două orĭ la Castoria, unde i se ceru a'şĭ da socoteală înaintea autorităţilor turcescĭ de faptul de care era învinovăţit. Episcopul ênsĕ nu veni nicĭ o dată să'şĭ susţie învinovăţirea ce o aruncase asupra învĕţătoruluĭ român, şi aşa fiind, Caimacanul întemeindu-se pe ordinul vizirial din 1878, ce am menţionat maĭ sus, trimise pe învĕţător îndărĕt la locul sĕŭ să'şĭ predea în voe lecţiile sale.

Astăḑĭ învĕţător la această şceclă este d. Sergiu Dimitrescu iar d. C. Ionescu (Chirana) a fost permutat la şcoala din Neveasta orăşelul sĕŭ natal.

Această scoală numĕră peste 26 elevĭ. Iată numele elevilor din cursul anuluĭ 88-89.

Dina Petcu	Nicola Constantin
Ghiruşa Nace	Pascali Hristu
Gheorghe Hagi	Toma Dimce
Teodor Pişota	Nacu Stilian

Teodor Popa-Enache	Nicola Ciomo
Taşu Dice	Maniu Nace
Tahu Manciu	George Manciu
Unciu Dimce	Dimitri Ciomo
Costa Nicola	Mihaili Ghiza
Dimitri Nacu	George Tezecaru
Grigore Costa	Dimitri Ziguli
Ghiuşa Liciu	Dimitri Ciupra
Nicola Lambru	Atanasi Hertu.

A patru-spre-decea şcoală s'a deschis la *Magarova*, de către d. Albeleanu tot în anul 1880, luna Septembrie.

Orăşelul Magarova are la vr'o 600 familiĭ; multe din ele la început când s'a deschis şcoala eraŭ molipsite de ideile grecismuluĭ, aşa că gazetele din Atena scriaŭ pe atuncĭ că acest orăşel de şi locuit esclusiv numaĭ de Românĭ, dar era *reduta cea maĭ puternică a elenismuluĭ în Macedonia.* De aceia institutorul român din Magarova, a trebuit ca şi dênsul să sufere nu maĭ puţin ca şi ceĭ-l-alţĭ; el a fost acusat de către partisani grecismuluĭ, împinşĭ fiind de episcopul grec, ca un agitator trimis din străinĕtate, ca sĕ turbure linişte publică, cerênd tot de o dată isgonirea luĭ.

In urma acester intrigĭ d. Abeleanu fu chemat la Bitolia de către Mutesarif (Capul prefectureĭ), care era foarte devotat episcopuluĭ fanariot, şi acolo i se ceru. saŭ să închidă şcoala saŭ să părăsească ţara.

Mutesaritul vĕḑênd maĭ în urmă că ceia ce a făcut l'ar putea pune într'o încurcătură, căcĭ pe de o parte cunoscea ordinul vizirial menţionat şi, de altă parte, institutorul Abeleanu era supus român cu pasport

românesc, s'a gândit şi n'a cutezat să facă un act aşa de arbitrar, espulsând un supus român fără nicĭ un motiv legal, temêndu-se ca nu cum va sa cadă în vre-o rĕspundere, n'a insistat în hotărîrea de maĭ înainte.

Pe când Mutesariful se gândea ce e de făcut în această afacere, maĭ mulţĭ locuitorĭ din Magarova s'aŭ presintat la conac (localul Prefeeturei) cerênd ca învĕţătorul român să se întoarcă la şcoala luĭ, căcĭ copiĭ lor remaseră fără învĕţător şi părinţiĭ lor doresc ca copii să înveţe la şcoala română, limba lor maternă; legea de alt-fel nu 'ĭ sileşte să'şĭ trimeată copii lor la şcoala greacă. Atuncĭ Mutesariful îngădui d-luĭ Abeleanu să se întoarcă la Magarova spre a'şĭ urma lecţiile sale Maĭ tărḑiŭ d. Abeleanu s'a permutat la Grebena, iar în locul sĕŭ a venit ca institutor d. Niculescu, elev al liceuluĭ sf. Sava din Bucurescĭ, care fusese învĕţător la şcoala din Perlepe.

Numĕrul elevilor din această şcoală înmulţindu-se, s'a maĭ numit un al doilea institutor d. N. Buia, elev al liceuluĭ român din Bitolia.

Acuma în urmă, partidul românesc a reclamat la autoritatea din Bitolia, dreptul ce aŭ toţĭ locuitoriĭ asupra localuluĭ scoaleĭ comunale, cerênd ca şi institutoriĭ românĭ cu eleviĭ lor, să fie introduşĭ în scoala comunală, precum sunt şi profesorii de limba greacă. Tribunalul în urma acesteĭ cererĭ a găsit cu cale, ca localul scoaleĭ să se imparţă pe jumătate, o parte pentru scoala română şi o parte pentru scoala greacă.

Scoala din Magarova cu patru clase numĕră peste

47 elevĭ. Iată numele elevilor din cursul anuluĭ 88—89.

Tachi Stoice	Toma N. Căciun
Taşcu Ghica	Petre Ionescu
Pandu Vacar	Nida Ciapan
Toda Vosiale	Tuşu Caramin
Taşcu Gopişanu	Unca "
Petru Lăzărescu	Guşu Casidi
Toma Alexu	Tachi Mihailescu
Petre Chiria	Toma Ghechi
Costi Colciu-Cara	Pandu Ruşachi
Vangheli Naum-Ţeţe	Vancu Mira
Tanasachi Petre	Tachi Tuşu-Tega
Miha Cole	Sotirĭ Bije
Petre I. Têrpa	Cocea Ruşachi
Giamu Cociu	Tachi Hrisicu
Marcu Cociŭ	Taşcu Petre
Cocea Gopişan	Dinu Mane
Ciamita Butcaru	Costi D. Dova
Pandu Softa	Petre Eftimescu
Bogdan Gioga	Gogu Mina
Taşcu Sâmâră	Tachi Dafin
Gheca Nasi Morena	Hristu Ţeţe
Duşu Dafin	Nachi Dinu
Tanasachi I. Târpa	Cocea Pavle
Nicolachi Schipitaru	

A cincĭ-spre-ḑecea scoală s'a deschis la anul 1880 în *Samarina*, orăşel pur românesc, avênd ca la 15,000 locuitorĭ, aflător în muntele Pind, cu învĕţătorul d-l Ioan Şomu Tomescu, transferat de la scoala din Avella, avênd de ajutor maĭ ântâiŭ pe d-l Cuvatti şi Ioan Hondrozom, apoĭ pe A. Papa-Ioan, elev al liceuluĭ român din Bitolia.

Această scoală funcţionează în Samarina numaĭ vara, ca şi cele-l'alte scolĭ din localităţile muntoase

ca Avela, Perivoli, Călive ; iarna însă lecţiunile se ţin în satul Vlaho-Iani din Tesalia de către d-l Tomescu, căcĭ acolo o parte din familiele române din Samarina petrec timpul erneĭ.

Astăḑĭ scoala are duoĭ învăţătorĭ : pe d-l I. S. Tomescu şi pe d-l A. Papa-Ioan. Scoala numĕră 110 elevĭ.

A şesespre-ḑecea scoală s'a deschis la anul 1880 în *Furca*. comună românească din muntele Pind.

Intâiul învăţător la această scoală a fost d-l Costantin Furceanu, care învăţase 5 clase în gimnasiul grecesc din Ianina, dar fiind fost la Mănăstirea românească „Prodrom“ din st. munte Athos unde a stat un an de ḑile s'a ocupat şi cu studiile limbeĭ române. Această scoală are şi astăḑĭ de învăţător pe d-l Furceanu.

Numĕrul elevilor se redică la 32.

A şeapte-spre-ḑecea scoală s'a deschis la anul 1880, în *Grebena*. Cel d'ântâiu institutor a fost d-l Şumba, care în acelaşĭ an a deschis scoala din Băiasa. Remâind locul vacant s'a numit părintele D. Constantinescu şi D. Abeleanu, care transferat fiind la şcoala din Cruşova, a fost numit în locul luĭ d-l Zisu Papa-Tanase, doctor în Medicină, bărbat român din cea maĭ de frunte familie din Băiasa. Dênsul este director la această scoală şi până astăḑĭ.

A trebuit multă trudă până ce scoala asta s'a stabilit în mod temeinic.

Toate pedicele posibile şi toate intrigele aŭ fos- intrebuinţate de grecĭ, în potriva înfiinţăriĭ acesteĭ scolĭ.

La început când s'a deschis, nu eraŭ încă casarme

în Grebena. Casarmele actuale sunt abia de vre o câţi-va anĭ. Maĭ înainte soldaţiĭ locuiaŭ în casele particulare după o listă dată de primărie, care fiind compusă din Grecĭ saŭ Grecomani (adică indivigĭ de alt neam partisanĭ aĭ grecismuluĭ), influenţaţĭ de Episcop, era de ajuns să se închirieze o casă pentru scoala românească ca îndată la cel d'ântâiŭ prilej profesoriĭ şi eleviĭ să fie isgoniţĭ din acea casă pentru a face loc soldaţilor. Era de ajuns asemenea să-şĭ trimeată cine-va copiĭ la scoala română ca să se vagă silit a'şĭ pune propria sa casă la disposiţia soldaţilor saŭ a orĭ-căruĭ ofiţer ce ar fi venit.

Dar Turciĭ înţelegênd până la urmă, că persecutarea şcoaleĭ române şi a partizanilor eĭ se face în interesul causeĭ greceştĭ şi în detrimentul Turcieĭ, şcoala română fu scutită de persecuţiunile agenţilor policeĭ grecescĭ şi progresează mereu, aşa că pe lângă cele patru clase primare se maĭ formează şi uă clasă gimnasială. Numĕrul elevilor merge asemene sporind în acest orăşel unde peste 300 familiĭ de păstorĭ românĭ din Avella, Samarina şi Perivoli petrece iarna de când cu cedarea Tesalieĭ către Grecia.

A optu spre-gecea scoală, s'a deschis la anul 1880 în *Băiasa* (Vuvusa), orăşel locuit de Românĭ, aşeqat fiind în muntele Pind, plasa Zagoreĭ, Vilaetul Ianineĭ. Cel d'ântâiŭ institutor a fost d. Şumba, elev al şcoaleĭ Macedo-române de la Sf. Apostolĭ.

Nu mult după deschiderea acesteĭ scolĭ, învăţătorul eĭ, a fost denunţat de către Episcopul din Ianina, ca turburător al linişteĭ publice. In urma a-

cesteĭ denunţărĭ el a fost ridicat de către un ofiţer militar pe care a trebuit sĕ'l urmeze, din sat în sat, până la Laca (Laista) unde a fost pus în închisoare. Din întîmplare ofiţerul garnizoaneĭ din acel sat, fiind un om cu pricepere, a ḍis că asta nu era treaba ofiţeruluĭ să ţie pe acest om arestat fără nicĭ o dovadă de vină, şi a dat drumul institutoruluĭ, care îndată s'a dus la Ianina şi s'a tânguit guvernatoruluĭ general Mustafa Asim Paşa, un om de stat din soala politică a renumituluĭ Fuad Paşa, şi care cunoscea în perfecţie limba franceză şi limba greacă. Acest înalt şi luminat funcţionar, a trimis pe institutorul român la scoala sa, dând ordine ca să nu fie supărat de nimenea.

D. Şumba este şi astăḍĭ învăţător la şcoala din Băiasa, unde locuitoriĭ aŭ ajuns a se declara maĭ în unanimitate pentru şcoala română, aşa că astăḍĭ maĭ toţı copiiĭ satuluĭ băeţĭ şi fete, merg la şcoala română.

Şcoala numeră 42 elevĭ.

A nouă-spre-ḍecea şcoală fu *gimnasiul* (astăḍĭ liceul *din Bitolia* (Monastir) ce s'a deschis în anul 1880 luna Martie, cu douĭ profesorĭ : D-niĭ V. Glodariŭ care era în acelaşı timp şi director şi R. Corvin.

In anul 1882, vine ca director Diaconul Ioan Gheorghiadi, fost director la gimnasiul grec din Xanthi. S-ţia sa preda lecţiĭ de limba greacă şi de religie, avênd de profesorĭ pe d-niĭ Andreĭ Bagav [1])

---

1) D- A, Bagav a compus şi tipărit următoarea scriere: *Carte de alegére* (citire) în dialectul Macedo-Român de Andreilu al Bagavŭ, Bucurescĭ, 1887.

pentru limba latină şi franceză, C. Cairetti pentru matematicĭ, Agop Artinian pentru limba turcă, V. Petrescu pentru desemn şi caligrafie. După cât-va timp veni ca director d. R. Corvin, care dădea lecţiĭ de limba latină, română şi istorie, avênd de profesorĭ pe d-niĭ N. Maimuca pentru limba franceză, română şi fizica, I. Ciulli pentru matematicĭ comptabilitate şi religie, H. Pavlu pentru limba greacă şi geografie, Vangheli Petrescu pentru limba franceză şi turcă la clasele inferioare şi pentru desemn şi caligrafie.

In luna Martie 1880, când s'a înfiinţat gimnasiul, numărul elevilor era 55, ear la 1 Septembre acelaşi an elevii se înmulţiră până la 70.

In 1882, pe lângă acest gimnasiu s'a înfiinţat şi un internat cu 46 bursierĭ din care 40 internĭ ear 6 stipendiştĭ pe la familiĭ.

In anul 1884, adăogându-se cursurile trebuitoare, gimnasiul se prefăcu într'un liceŭ cu 7 clase, unde pe lângă cursurile ordinare, eleviĭ maĭ pot învăţa limbele: francesà, greacă, turcă şi germană, precum şi limba italiană facultativă.

Astăḍi profesoriĭ acestuĭ liceŭ sunt: d-niĭ D. Cosmoleiŭ, director al liceuluĭ şi profesor de limba română şi germană, părintele Faveyrial de filosofie şi de limba şi literatura franceză în cursul superior, A. Ştefănescu Gudela, de matematicĭ cursul superior, N. Maimuca de ştiinţele naturale, G. Dautti de limba latină, d. Cuvatti de limbele greacă şi română şi de istorie cursul inferior, I. Ciulli de religie şi matematici cursul inferior, M. Baliu de ştiinţele naturale, N. Craia de istorie şi geografie şi de limba italiană, Iu-

suf Efendi de limba turcă, Tache A. Mărgărit de limba trancesă în clasele III-a IV-a, Guşu Sarmacheşĭ idem în clasele I-a şi II-a şi T. Şunda repetitor pedagog. D. Lazu Dumi a tost asemenea pedagogul internilor liceuluĭ în 1887 şi 1888. D-sa a tradus şi tipărit în dialectul Macedo-român: *Vangheilu al Matheŭ*, Bucurescĭ 1889, Tipografia Societăţei Albaneză: „Dituria“.

Numerul actual al elevilor acestuĭ liceu este de 95 din care 65 sunt interni [1]). Iată numele elevilor interni pe anul 1888-89:

Ioan Cuimetti
George Badralexi
Guşa Cionga
George Cica
Alexi Parjita
Stefan Velu
Teodor Nero
Apostolescu Hariton
Christu Birislav
Naum Moco
Sterie Dinischiot
George Carastam
Costa Ciara
Nicolae George
Constantin Chioca
Teodor Dimca
Demetriu Tono
Alexandru Cristoforidi
Ioan Ghiulamila
Adam Coe
Harambi Coe
Nicolae Baţaria
Constantin Cille
Pericle Papa-Hagi
Guşu Apostolescu
Baracu Ioan
Nuşi Tuliu
Ioan N. Papa-Hagi
Ilie Papa-Hagi
Nicolae Caracotta

1) In Turcia ne-esistând până aḑĭ Universitate propriŭ ḑisă pentru studiĭ maĭ înalte, aflăm că în anul curent tineriĭ urmatorĭ absolvenţĭ aĭ Liceuluĭ ḑin Bitolia aŭ venit la Bucurescĭ unde s'aŭ înscris la diferitele facultăţĭ şi chiar în mare parte aŭ terminat cu succes cursurile de anul ântâĭ. Numele lor sunt: DD-nil S. Ciumetti, M. Statu, T. Şunda, I Steriu, D. Argintin, G. Cosmescu, H. Otto, D. A. Mărgărit, T. Pucearea, I, Nica. Tot ca student universitar se maĭ află şi d-l G. Murnu, absolvent al liceuluĭ grec din Bitolia, iar la scoala de bele-arte d-l P Căpidan, toţĭ Românĭ de origină şi limbă.

Nicolae Dimónie
Eftimie Dafina
Stavre Buhia
Filip Mişa
Constantin Meta
Tascu Pucearea
Vasilie Dimónic
Tachi Perdichi
Ercule Papa-George
Cuşu Perdichi
Vangheli Nârte
Ioan Papinian
Sterie Perdichi
Teodor Nârte
Leon Constantinescu
Ioan Ciomu
Demetriu Piţa.
Ioan Papa-Hagi
Ioan P. Hagi
Nicolae Cianta
Ioan Coian
Lazar Atanasescu
Nicolae Tarit
Ilie Ghicu
George Zverca
Pavel Hagi-Joga
Tuliŭ Mihail
Sterie Ciumetti
Ioan Argintin
Mihail Statu
Atanasi Papa-Ioan
George Cionga
Pericli Civica
Simu Berberi
Ioan Dalametra

A doua-decea şcoală s'a deschis în anul 1881 în *Nijopole*, orăşel românesc, de către d-l Guşu Nijopoleanu, care a fost şi cel d'ântâĭ profesor al acesteĭ şcolı. Dânsul român de limbă şi de origină, este absolvent al gimnasiuluĭ grecesc din Bitolia şi a urmat în timp de doĭ anĭ ca ajutor la şcoala română.

Numerul elevilor acesteĭ scolı crescênd până la 65 s'a numit ca ajutor d-l Zugraf, care învăţase limba română în scoala română din Bitolia.

Şi aceasta scoală ca şi cele l'alte a avut mult de de suferit. Atât Episcopul şi silogurile, cât şi consulul grecesc, căutau a-ĭ da loviturile cele maĭ simţitoare.

In Nijopole nu se află nicĭ un grec de origină, numaĭ câţĭ-va Românĭ deveniţĭ agenţĭ aĭ Episcopuluĭ şi aĭ consululuĭ grec din Bitolia protejaţĭ de

dânşiı formează partidul grecesc care avea în stapânirea sa localul şcoaleĭ comunale, precum şi biserica comuneĭ cu toate veniturile. Tot aşa se întêmplă în tóte comunele românescĭ. Românii vedènd această nedreptate au reclamat la tribunal. Episcopul fără să maĭ aştepte resultatul judecăţiı puse mâna pe cheile scoaleĭ comunale. După nenumerate trăgănărĭ pricinuite de intrigile ascunse ale arhiereuluĭ fanariot, tribunalul luă în fine în cercetare pricina scoaleĭ româneştĭ şi sili pe Episcop să dea cheile în mâinele autorităţiĭ civile. Arhiereul atuncĭ le svârli în mijlocul tribunaluluĭ şi plecâ. Judecata a urmat încă multă vreme, în care nterval autorităţile incredinţară cheile scoaleĭ comunale partiduluĭ grecesc.

In anul 1888, locuitoriĭ românĭ din Nijopole au reclamat din noŭ şi tribunalul luând în vedere cererea lor, a hotărît ca localele scoalelor comunale se se împartă dându-se unu pentru scoala romană. Dar grecomaniĭ nu s'au mulţumit şi au refuzat şcoala. Acum auḑim că Valiul în Consiliu a hotărît din nou ca şcóla sa fie dată şi ca chiar în şcóla greacă limbele română şi turcă să fie predate elevilor.

Astă-ḑĭ la această scoală sunt doı învăţatorı: DD-niĭ Z. Papazi elev al liceuluĭ din Bitolia şi Guşu Nijopoleanu.

Şcoala are acum peste 70 elevĭ. Numele elevilor din cursul anuluĭ 1888-89 :

Stavre Spiru
Toda Steriu
Vasile Dimce
Goga Leţu

Tonca Ferfeli
Guşu Cuţumina
Demetru Caracotta
Mihu Bechi

Taşcu Bitaracu
Simon Petru
Petru Ferfeli
Teodor Ferfeli
Cocia Ferfeli
Toda Placiu
Sidu Nijopolean
Petru Barba
Santa Caracotta
Sana Memţa
Natalia Spiru
Şana Calivianu
Nicolae Papazi
Mihu Şebe
Sotira Nicolae
Ioan Cota
Cocia Parişcu
Donca George
Goga Zugraf
Taşcu Demetru
Dinu George.
Giogea Zisi
Nicolae Anghelescu
Zoiţa Chendemen
Nicolae Baruta
Nacu Papazi
Hrista Anghelescu
Nicolae Mile
Cocia Huţa
Cocia Caracota
Sotira Bitaracu
Goga Bechi
Banu Chendimen
Teodor Liacu
Naum Temelcu
Teodor Ferfeli
George Ferfeli
George Curculuchi
Cocia Ioan
Luisa Demetru
Petru Mihali
Mia Caracotta
Nacu Marcu
Taşcu Statu
Mihali Spiru
Cocea Palea
Cocea Apostolescu
Cocea Gherza
Nicolae Ghioca
Teodor Bitaracu
Nida Bechi
Guşu Nita
Fuşu Vreta
Cocia Zugraf
Teodor Curculuchi
Halciu Memţa
Taşcu Calivianu
Guşu Bechi
Ioan Bitaracu
Nacea Barbu
Tachi Şebe
Teodor Marcu.

Adouă-decĭ şi una şcoală s'a deschis în anul 1881 în *Laca* (Laista) din Epir. Institutorul eĭ însă Tănase Papa-Ioan, care îşĭ făcuse studiile în seminariul grecesc de la Halki şi învețase limba română în Mânăstirea româna „Prodrom“ din sf. munte Athos împreună cu sus-numitul C. Furceanu, pa-

răsind şcoala cu ocasiunea sf. serbătorĭ de la Paştĭ din anul 1883, se duse la familia s din Tricala, de unde nu s'a maĭ întors. Din această causă şi din alte împrejurărĭ această şcoală n'a maı putut funcţiona.

A două-decĭ şi doua şcoală s'a deschis la anul 1881 în *Pleasa* sat românesc în Epir; locuitoriĭ luĭ sunt românı ḑişĭ Farşăroţĭ. Cel d'ântâiu învetător la acea şcoală a făst preotul Haralambie Balamaci, care învetase carte la şcoala greacă din Ghiorgea, unde a fost şi institutor la acea şcoala; pe urmă venind în România la nisce rude ale sale s'a dus la seminarul Episcopieĭ de la Argeş, unde s'a pertecţionat la studiu cu limba română; pe urmă întorcêndu-se în Macedonia a fost numit provisoriŭ institutor la şcoala română din Perlepe în locul d-luĭ Hondrozom, care plecase în România. Maĭ târziŭ părintele Balamaci a fost numit institutor la şcoala din Pleasa şi a instalat şcoala în localul şcoaleĭ comunale, în care până atuncĭ era şcoala greacă. Fiind-că parte din locuitoriĭ acestuĭ sat românesc în timpul de iarnă se împrăştie cu turmele şi cu familiile lor prin câmpiile Tesalieĭ şi parte petrec iarna în oraşul *Ghiorgea* (Corcea) departe ca la o jumetate de poşta de Pleasa, Părintele Haralambie ţine lecţiile în timpul ierneĭ în oraşul Ghiorgea, unde fiind stabilite maı multe familiĭ româneştĭ din Moscopole, pe lângă eleviĭ şcoaleĭ de vară din satul Pleasa maĭ merge la această şcoală română şi alţĭ copiĭ din familiile românilor ce se află în Ghiorgea.

O dată şcoala română deshisă în timpul ierneĭ la Ghiorgea, familiile române stabilite în acest oraş,

doreau ca şcoala sĕ fie acolo în permanenţă adică şi vara, şi pe lângă institutorul părintele Haralambie, să maĭ fie âncă un institutor, care să cunoască şi limba francesă. Decĭ spre a satisface această legitimă dorinţă a locuitorilor românĭ din Ghiorgea, şcoala română din Pleasa s'a stabilit în mod permanent în oraşul Ghiorgea, tremiţêndu-se acolo ca institutor d. P. Pucearea, elev absolvent al liceuluĭ român din Bitolia. iar la şcoala din Pleasa s'a numit institutor d. Fotu, Român farşarot din Pleasa care terminând şcoala greacă din Ghiorgea a urmat treĭ anĭ şi la şcoala română din Ghiorgea ocupându-se special cu limba română şi făcênd tot de o dată practică, pentru ca să poată deveni învețător la şcoala din Pleasa.

Şcoala din *Ghiorgea* are 73 elevĭ; iar şcoala din Pleasa, în timpul erneĭ, din causă că cea maĭ mare parte din locuitori lipsesc, are un numĕr maĭ restrâns de elevĭ, pe cât timp vara când se strîng acolo toate familiile, numĕrul elevilor trece peste 80. Iată numele elevilor şi elevelor şcoaleĭ din Ghiorgea pe anul şcolar 1888-89 :

Naşu Drosu
Dimitri Costa-Cata.
Mita Giogia
Naşu Costa-Vituljiu
Sotiri Piti-Baca
Gherghe Nicola
Naşu Spiru
Çili Spiru
Naşu Pacea.
Rilea Vasili
Pandu Teja-Muşi
Bana Pustoli

Mihu Sufra
Fanica Argintar
Vasili Drosu
Andrea Hristu
Pandu Leca
Vasili Argintar
Vasili Carameta
Nuci Postoli
Grigori Balamace
Cata Spiru
Nuci Leca
Pilea Cicani

Nicola Chiriţa
Vasili Balamace
Hristu Carabina
Andria Balamace.
Ana Carabina
Atina Argintar
Tina Nicic
Constanţa Drosu
Nastasia Argintaru
Çica Vasili
Tinca Nastu
Panait Muşi
Nastasia Morait
Victoria Sufra
Caia Nicic
Atina Carabina
Elena Carabatachi
Vasile Balamace
Panaia Balamace
Nicuţă Balamace
Vasili Ţaţe
Naşu Mustara
Hristu Caramitru
Mita Babu
Hristu Postoli

Alexe Leca
Mita Nicie
Ahilea Faţi
Mita Cocă
Talea Balamace
Dina Geavela
Toti Argintar
Tacu Rigia
Coli Gioŭia
Nicola Cican
Menca Balamace
Pilea Faţe
Dina Balamace
Atanasi Geca
Alexe Vangheli
Hristea Costică
Miti Sufra
Pilea Joga.
Dina Cecan
Chendra Balamace
Tache Vasila
George Şibra
Pandu Chiriţă
Vasili Vituljiu

A doua-deci şi treia şcoală s'a deschis la anul 1882 în *Constantinopole* pentru băeţĭ şi fete.

De la început această şcoală mixtă a fost ţinta persecuţiunilor fostuluĭ Patriarh Ioachim al III-lea, care era devotat cu totul causeĭ grecescĭ; el nu putea să sufere ca Românii din Macedonia şi Albanezii ce locuesc în Constantinopol să aibă o şcoală particulară şi maĭ ales să o aibă în mijlocul Fanaruluĭ.

Când acest patriarh numaĭ sciu de ce să se a-

gaţe, pentru a isbuti să închiḑă acea şcoală, denunţă autorităţilor turceştĭ că cărţile didactice ce veneau din România şi de care se serveau şcoalele româneştĭ, conţineau lucrurĭ pericoloase pentru statul turcesc. După denunţarea aceasta, censura imperială a luat în cercetare foarte serioasă toate cărţile ce erau întrebuinţate în şcoalele româneştĭ, şi vĕḑêndu-se la ministerul instrucţiuneĭ Publice, că acele cărţĭ didactice nu coprindeau nimic vătamător statuluĭ turcesc, s'a îngăduit întroducerea lor în şcoale. Institutorul şcoaleı din Constantinopole a fost d. Taşcu Iliescu, Român din Cruşova. Această şcoala numĕra vre-o 30 elevı şi vre-o 10 fete.

In anul 1886 simţindu-se trebuinţă de a se crea câte-va clase gimnasiale la Cruşova, fiind-că numaĭ cu o şcoală primară şi cu un singur institutor nu se putea ajunge scopul naţional şi civilisator al şcoaleĭ române în Turcia, d. Tascu Iliescu a fost transferat la şcoala primară din Cruşova oraşul seu natal, unde era nevoie de sporirea personaluluĭ didactic şi de atuncĭ a rămas acolo ca institutor; iar pentru şcoala română din Constantinopol s'a chibzuit ca la cea d'ântâĭ ocasie să se deschiḑă una în maı însemnate condiţıunĭ, comparativ cu importanţa aceleĭ localităţĭ, adică că împreună cu şcoala primară să se înfiinţeze un gimnasiu îndată ce mijloacele vor permite.

A două-ḑecĭ şi patra şcoală s'a deschis la anul 1884, în *Turia* (Crania) situată în districtul Grebena, provincia Epiruluĭ. Cel d'ântâĭ institutor a fost d. G. Zizi, elev al şcoaleĭ române din Bitolia, avênd de ajutor de şcoală pe d. Ciacura din Turia.

Şi această şcoală ca şi cele-l'alte avu mult de suferit din partea Episcopuluĭ Grec din Grebena şi şi a agenţilor sĕĭ. In urma intrigilor urzite, institutoriĭ românĭ au fost aduşĭ la Grebena de către autoritatea turcească, acusaţĭ fiind de Episcop ca agitatorĭ străinĭ şi au fost luaţĭ în cercetare. Aceasta s'a repeţit de câte-va orĭ, până când în fine a trebuit să se numească o anchetă care să cerceteze în faţa loculuĭ la Turia, cum staŭ lucrurile, şi să facă şi un raport în privinţa aceasta.

Intîmplarea a făcut ca tocmaĭ pe când se făcea acolo cercetarea să treacă generalul Ahmet Fevzi-Paşa, fost guvernator general al Vilaetuluĭ Cosova, care era permutat în aceaşĭ calitate la Vilaetul Ianina. Seara a rămas în satul Turia, pe unde trece drumul la Ianina, şi după ce a stat la masă, întrebând pe stăpânul caseĭ, unde era în gazdă, despre cele ce se petrec pe acolo, între altele a venit vorba de şcoala română şi de ancheta ce se făcea în această privinţă.

După ce s'a informat bine cum stă afacerea, inaltul funcţionar turc, nu putea să priceapă cum într'un sat cu totul românesc, în care nu să află nicĭ măcar o famĭlie greacă de origină să nu fie îngăduit învĕţămêntul limbeĭ materne în local scoaleĭ comunale. A doua ḑi de diminéţă a chemat la dânsul pe fruntaşiĭ satuluĭ şi i-a întrebat, faţă fiind funcţionarii însărcinaţĭ cu facerea anchetoĭ, că de ce naţionalitate sunt locuitoriĭ acestuĭ sat? Locuitoriĭ nesciind pentru ce îĭ întreabă, aŭ respuns cu toţiĭ, împreună şi cu aceĭ carĭ eraŭ de partida greacă şi agenţĭ aĭ episcopuluĭ, că sunt cu toţiĭ Românĭ. 'I a

maĭ întrebat apoĭ ce limbă vorbesc în familie, şi dânşiĭ au respuns cu toţiĭ că vorbesc numaĭ româneşte, adăogănd că femeile şi copiĭ lor nu sciŭ nicĭ o vorbă măcar din limba greacă. Atuncĭ Paşa a poruncit să cheme la dânsul pe institutoriĭ şi pe toţĭ eleviĭ şcoaleĭ române şi i-a întrebat în faţa tutulor locuitorilor ce sunt eĭ şi ce învaţă? Aceştia respundĕnd că sunt învăţătorĭ românĭ şi învaţă pe copiiĭ satuluĭ limba română, Paşa a dis: „ca să se poată folosi de în„văţătură toţĭ copiiĭ satuluĭ trebue să predaţĭ limba „română în localul şcoaleĭ comunale, de oare-ce „ciorbagiiĭ (fruntaşiĭ satuluĭ) spun, că aicĭ toţĭ lo„cuitoriĭ sunt Românĭ, şi copiiĭ nu vorbesc şi nicĭ „nu înţeleg altă limbă, de cât limba română". Paşa apoĭ porunci ca institutoriĭ românĭ, eleviĭ lor, fruntaşiĭ satuluĭ şi funcţionariĭ trămişĭ acolo de autoritatea din Grebena, ca să facă cercetare, să facă cercetare, să meargă cu toţiĭ la şcoală comunală; acolo Paşa ordonă ca institutoriĭ de limba română să fie instalaţĭ în şcoala comunală, ceea ce s'a şi făcut îndată, şi apoĭ întorcându-se către locuitorĭ le-a spus: „Ceea ce am făcut eu este drept şi „logic, şi trebue să remâe aşa pentru tot-d'a„una, iar dacă cine-va s'ar încerca să strice ceea „ce am făcut, acela va fi aspru pedepsit". De atuncĭ şcoala română din Tur ia este instalată în localul şcoaleĭ comunale.

Institutorul d. G. Zisi părăsind şcoala a fost înlocuit prin d. M. Pineta, elev absolvent al liceuluĭ grecesc din *Ciutili*, orăşel român aproape de Seatiştea; dênsul a stat şi patru anĭ la învĕţătură în România.

Astă-ḑĭ numĕrul eleviler se ridică la 55.

A două-ḑecĭ şi cincea şcoală s'a deschis în *Ianina.* Primele încercărĭ pentru înfiinţarea acesteĭ şcolĭ s'au făcut în anul 1886 luna Septembre de către d-nul I. Hondrozum, tênăr român din Samarina, care a studiat cincĭ clase liceale în Bucurescĭ şi fu trimis acolo cu titlul de institutor şi cu însărcinarea de de a face formalităţile cerute pentru deschiderea acesteĭ şcolĭ precum şi a unuĭ gimnasiŭ român cu un internat.

Indată ce se respândi ştirea că se înfiinţează în oraşul Ianina o şcoală română, se ridică în picioare pe lângă Patriarhie şi Mitropolitul local împreună cu consulul general grec maĭ toată aristocraţĭa şi lumea cultă grecisată a oraşuluĭ Ianina. In adevĕr acest oraş, capitala Albanieĭ de jos (Epiruluĭ) ce este maĭ în apropiere de cât altele de fruntariile regatuluĭ grecesc, se consideră ca unica poartă prin care influenţa statuluĭ grecesc pătrunde în Epir şi Albania spre a înlocui dominaţiunea turcească în acele ţărĭ. El are de maĭ bine de un secol un renumit liceŭ grecesc care este focarul cultureĭ grecescĭ;— această şcoală secundară este înzestrată cu fondurĭ de către toţĭ bogaţiĭ românĭ grecizaţĭ, carĭ în ţărĭ străine şi maĭ cu seamă la Moscova şi în România aŭ adunat averĭ însemnate;[1])—de la acest centru puternic se împrăştia în trecut şi chiar acum cultura şi sentimentele grecescĭ, în partea apuseană a Turcieĭ printre populaţiunile române şi albaneze.

---

1). In un capitol de maĭ la vale vom arăta sumele şi numele românilor partisanĭ aĭ grecismuluĭ carĭ aŭ contribuit la înzestrarea şcoalelor din Ianina, Metzovo şi în genere din Epir.

Cea maĭ mare parte dintre profesorii şi institutorii scoalelor grecescĭ din Turcia înainte şi în parte chiar după formarea statuluĭ grecesc au fost elevii aceluĭ liceŭ ; cea maĭ mare parte dintre creştinii din Epir şi din Tesalia fără distincţiune de naţionalitate, Grecĭ, Românĭ şi Albanezĭ, învăţaŭ şi învaţă încă până astă-ḑĭ cunoscinţe maĭ superioare la sus-zisul liceŭ recunoscut şi de statul grecesc, căcĭ elevii, după ce termină cursurile acestuĭ liceŭ, carĭ ar vroi să'şĭ continue studiile maĭ departe, merg la Atena unde sunt priimiţĭ la Universitate presentând numaĭ absolutoriul acestuĭ liceŭ.

Se înţelege dar că grecii şi maĭ ales agenţiĭ oficialĭ şi oficioşĭ aĭ politiceĭ grecescĭ în Turcia, aŭ considerat esistenţa unuĭ institut pedagogic românesc în oraşul Ianina, nu numaĭ ca un factor destrugător al doctrineĭ paneliniste rĕspândite între populaţia creştină de pe acolo, ci încă ca un mijloc de natură a demasca planul de mult urḑit şi practicat de grecĭ, plan pe temeiul căruia se trece sub tăcere esistenţa poporuluĭ român saŭ albanez din Turcia. Dênşiĭ aŭ simţit că înfiinţarea şcoalelor române va dovedi Europeĭ că populaţia creştină a Epiruluĭ nu este toată grecească de origină, precum pretinde presa greacă şi grecofiliĭ, precum şi guvernul grecesc, care reuşise până la un punct oare-care, să inducă în eroare opiniunea publică a Europeĭ în această privinţă, ci că acolo esistă o trainică şi inteligentă populaţiune română şi albaneză şi că acestea încă sunt superioare grecilor atât ca numĕr cât şi ca valoare materială şi morală. Acestea sunt adevĕratele motive pentru

care grecii n'aŭ cruţat nicĭ un mijloc, nicĭ un sacrificiŭ, ci aŭ făcut tot ce le a stat prin putinţă ca să nu se deschidă şcoală românească în oraşul Ianina.

După maĭ multe stăruinţe, abia pe la 13 Februarie 1887 autoritatea locală a dat voe sĕ se deschidă scoala română şi atuncĭ, d. I. Hondrozom a început a da lecţiĭ la vro ḑece copiĭ într'o casă particulară luată cu chirie. Mitropolitul şi consulul grec vĕḑênd că prin autoritatea otomană nu isbutiseră a opri deschiderea scoaleĭ române, nu s'aŭ descuragiat, ci din contră aŭ început a lucra cu mare zel şi activitate ca să nimicească scoala română. Pe de uă parte agenţiĭ lor mergeaŭ pe la familiile române din casă în casă, din dugheană în dugheană, spunênd tot ce le trecea prin cap, ca să le împedice de a'şĭ trimite copiiĭ le scoala română, şi când vedeau că nu puteaŭ să reuşească ca să le înduplece, atuncĭ începeaŭ să le ameninţe în diferite modurĭ, spunêndu-le că aŭ să fie persecutate de Mitropolit, de consulul grec şi de populaţiunea grecească din oraş, că nimcuĭ nu are să maĭ calce în dugheana lor, că Mitropolitul n'are să lase preoţiĭ să meargă în casa lor ; că dacă vor avea vre un proces la tribunal saŭ la poliţie, aŭ să'l pearḑă, şi alte multe de felul acesta, şi că *dacă se hotărăsc a'şĭ da copiiĭ la scoala grecească, atuncĭ eĭ le vor da banĭ pentru întreţinerea lor numĕrându-ĭ între bursieriĭ scoaleĭ grecescĭ.*

Dar cu toate aceste ameninţărĭ şi promisiunĭ s'aŭ găsit Românĭ patrioţĭ, care îşĭ trămiteaŭ copiiĭ lor la scoala română, lipsindu-se de foloasele ce le ofereaŭ agenţiĭ causeĭ grecescĭ şi nepăsând-le de ameninţările lor.

Partizanii ideilor grecescĭ vĕḑênd că prin autoritatea otomană din Ianina nu puteaŭ să închidă scoala română, aŭ început să lucreze serios la Constantinopol şi numaĭ graţie influenţeĭ grecescĭ pe lângă guvern aŭ reuşit să smulgă un ordin hotărîtor de la Inalta Poartă, prin care se ordona guvernatoruluĭ general al Ianineĭ Muşirul (Mareşalul) Ahmed Eyub Paşa, ca îndată să închidă scoala română de la Ianina; şi aşa la 14 Aprilíŭ 1888, atât cele două clase gimnasiale cât şi scoala primară română de băeţĭ şi de fete aŭ fost închise, lucru care înttristase chiar pe numitul guvernator general Ahmed Eyub Paşa, care pătruns de adevăr, era convins că şcoala română din Ianina nu numaĭ că nu era vătămătoare intereselor Turcieĭ, dar era încă şi folositoare atât poporuluĭ cât şi statuluĭ Turcesc. Ahmed Eyub Paşa n'avea însă ce face, căcĭ ordinul superior din Constantinopol era foarte hotărîtor şi ne motivat.

Presa grecă din Atena şi din Constantinopol au cântat pe toate tonurile atuncĭ şi cu mare bucurie şi emfază vecinica pomenire a şcoaleĭ române din Ianina; spunênd cu ocasia aceasta contrariul adevĕruluĭ adică: că guvernul Turcieĭ ar fi înţeles că profesorii românĭ ar fi fost *nişte agitatorĭ, carĭ ca agenţĭ aĭ uneĭ politice străine ostile imperiuluĭ Otoman, ar fi trămişĭ în părţile acelea ca să turbure liniştea publică şi să facă fel de fel de desordine, ca astfel să se poată justifica intervenirea uneĭ puterĭ străine* şi alte calomnii de felul acesta şi că guvernul turcesc ar fi făcut un act de înţelepciune şi de folos public închiḑênd şcoala română.

Dar nu trecu mult timp şi Grecii se găsiră amar amăgiţi, când aŭ vĕḑut că lucrurile nu eraŭ aşa, precum le descriaŭ eĭ cu rea credinţă, şi că Turcii sunt luminaţĭ şi că numaĭ pot fi traşı pe sfoară prin viclenia lor ca în trecut, pentru-că în urma esplicaţiunilor ce direcţiunea scoalelor române a dat la Inalta Poartă cât şi la Palat printr'un memoriu în care se vede ca într'o oglindă lucrările şi scopul grecilor de a face din scoala greacă un fel de monopol pentru creşterea şi instruirea tuturor creştinilor din Imperiul Otoman, fără deosibire de naţionalitate, s'a vĕḑut că scoalele românescĭ aŭ un rol eminamente folositor intereselor statuluĭ. In urma lămuririlor coprinse în sus-ḑisul memoriŭ pe care 'l publicăm maĭ la vale în intregul sĕŭ, Sublima Poartă s'a luminat şi s'a convins despre adevăr şi, după ce a luat şi avisul guvernatoruluĭ general din Ianina, a ordonat ca să se redeschidă atât gimnasiul cât şi scoala primară din acel oraş, şi să funcţioneze conform legilor.

Pe lângă d-nul I. Hondrozom însărcinat cu şcoala primară, s'a numit protesorĭ pentru primele clase ale gimnasiuluĭ înfiinţat: D-nul Abeleanu de limba română, latină şi matematică, Nicolachi A. Papa-Hagi de limba greacă, istorie şi geografie, Talaso, francez de origină, de limba franceză fiind în acelaşĭ timp şi pedagog al internatuluĭ.

Pe la luna Septembrie 1887, când s'a deschis gimnasiul pentru ântăia dată în Ianina, şcoala s'a instalat în casele d-luĭ inginer Meneicu, ginerile

vestituluĭ profesor şi director al liceuluĭ grecesc din Ianina reposatul Manari [1])

Consulul şi Mitropolitul grec s'au plâns amar la d-na Maneicu fiica luĭ Manari, caracterisând faptul acesta, ca uă manisfetare antigreacă, din partea fiiceĭ celuĭ maĭ aprig apărător al Elinismuluĭ în Epir, dér dânsa, care 'şĭ-a făcut studiile într'un pensionat din străinătate, le-a respuns, că: de şi fiică a luĭ Manari, ca soţie însă nu poate avea de cât naţionalitatea bărbatuluĭ eĭ, şi fiind-că soţul eĭ d-nul Meneicu polonez de origină este supus francez, dânsa legalmente este de naţionalitate franceză; afară de acestea a maĭ adaus că se miră, ca un consul şi un Mitropolit atribuesc caracter politico-naţional unuĭ fapt de simplă daraveră, căcĭ ar fi putut sĕ'şĭ dea casele cu chirie la un evreŭ séŭ la un turc, şi nu înţelege cum în casul acesta i s'ar fi putut imputa că s'ar fi declarat pentru evreĭ séŭ pentru turcĭ. De alt-mintrelea Româniĭ chiar în casul când nu le ar fi dat casa pentru gimnasiŭ şi pentru internat, tot eraŭ sĕ găsească .uă altă casă, şi în cas de nevoe eĭ ar fi putut sĕ'şĭ cumpere uă casă, ca sĕ fie proprietatea şcoaleĭ române. In urma acestor observaţiunĭ atât Mitropolitul cât şi consulul aŭ plecat umilițĭ.

---

1) Acest D-n Manari român de origină, ca ceĭ maĭ mulțĭ dintre vestițiĭ profesorĭ aĭ liceuluĭ grec din Ianina, profesorĭ cunoscuțĭ pe la începutul secoluluĭ al 19-lea în România, a fost maĭ mult timp profeşi director al colegiuluĭ din Corfu pe vremea protectoratuluĭ englez, apoĭ a fost profesor şi director al liceuluĭ grecesc din Ianina timp de 0 anĭ. El este autorul unuĭ curs complect de Algebră, Geometrie şi Trigonometrie.

După noĭ plângerea lor nu era absurdă, fiind-că faptul acesta a contribuit mult ca uă mare parte din Românĭ carĭ stăteaŭ la îndoială, sĕ se hotărască sĕ îmbrăţişeze şcoala română şi sĕ se declare partizanĭ aĭ eĭ. La observaţiunile ce se făceaŭ de către adversariĭ şcoaleĭ greceştĭ, dânşiĭ se justificaŭ, ḑicênd că: *dacă fiica luĭ Manari pentru un interes de banĭ 'şĭ-a dat casele eĭ pentru şcoala română de ce dênşiĭ, carĭ aŭ interes şi maĭ mare, ca Românĭ, şi ca părinţĭ sĕ nu 'şĭ trimită copiĭ lor la acea şcoală.* Timpul a arătat că d-na Meneicu raţiona bine, căcĭ un an după aceia, şcoala română avênd trebuinţă de un local maĭ spaţios s'a instalat în casa cea maĭ frumoasă a oraşuluĭ Ianina, aparţinênd tot unuĭ partizan al grecismuluĭ, d-nul Combatis. Astăḑĭ gimnasiul român se află într'uă casă mare şi frumoasă proprietate a d-neĭ Penelopa Papazolu care are şi alte proprietăţĭ în Brăila şi se înrudeşte cu cele maĭ de frunte familiĭ din Ianina,

Actualmente nu funcţionează de cât gimnasiul, al căruĭ profesorĭ sunt: D-niĭ D. Lăzărescu Lecanta, transferat de la şcoala din Perlepe, pentru limba greacă şi română şi ştiinţele naturale, Pericli Civica, elev absolvent al liceuluĭ român din Bitolia pentru limba latină şi franceză, fiind în acelaş timp şi repetitor, N. Craia pentru matematică, istorie şi geografie, Rasim Efendi pentru limba turcă.

Şcoalele primare aŭ fost suspendate provisoriŭ iar celel'alte şcolĭ primare românescĭ din diferite localităţĭ ale Epiruluĭ, precum: Turia, Perivoli, Abella, Băiasa, Furca, Samarina, etc. procură elevĭ pentru gimnasiŭ.

Şcoala numĕră până acum 27 elevĭ, carĭ formează clasa I şi II-a gimnasială, de oare-ce gradat pe fie-care an urmează a se înfiinţa câte o clasă.

Iată dăm aci în traducere şi **memoriul** cu data **din Maiŭ 1888** despre care am vorbit maĭ sus:

„Excelenţeĭ sale Munif Paşa, Ministru al instrucţiuneĭ publice etc. la Constantinopol:

„Subscrisul supus otoman, de loc din marele o„raş Samarina, aflător în districtul Grebena, San„geacul Serfidje şi de profesie învăţător, am onoa„rea a aduce la cunoscinţa Es. V., cu mult respect, „ceea ce urmează:

„Insufleţit de sentimentul de iubire al dreptăţiĭ „şi călăuzit de o pornire înţeleaptă şi îngrijire pă„rintească pentru toate popoarele din marele Im„periŭ, onoratul guvern al Majestăţeĭ Sale Impe„riale Sultanul, a bine-voit să îngădue şi poporu„luĭ român ca şi tutulor celor l'alte, să se instru„ească în limba lor proprie, dacă ast-fel îĭ este „dorinţa, şi, tot atuncĭ, el a autorisat deschiderea „şcoalelor românescĭ după îngăduinţele legilor im„periuluĭ.

„In aceste şcolĭ româneşcĭ copiiĭ învaţă nu nu„maĭ limba lor maternă, dar şi limba turcească, „limba grecească şi cea franţuzească.

„Toate cărţile de şcoală şi programul învăţătu„rilor în şcoalele românescĭ sunt cercetate şi au„torizate de către consiliul de instrucţiune publică „(Maarif-Mejlis), din capitala Vilaetuluĭ. Adică în „loc de a lucra în întuneric şi fără controlul au„torităţilor Imperiale, cum de obiceĭ făcea şi fac „încă şcoalele Grecescĭ, puse sub direcţiunea dis-

„creţionară a Episcopuluĭ şi a persoanelor particu-„lare, carĭ ascultă numaĭ de poruncile Consulilor „şi a Silogurilor (djemaet) streine, şcolile românescĭ „s'aŭ deschis cu stiinţa şi în ochiĭ guvernuluĭ Im-„perial şi a autorităţilor locale, ea 'şĭ urmează în-„văţăturile sub supraveg'herea şi după regulamen-„tele consiliuluĭ de instrucţiune publică locală.

„Dar educaţiunea poporuluĭ român în propria „sa limbă, nu place intereselor politiceĭ grecescĭ, „pentru că limba greacă, copleşind în potriva le-„giĭ, maĭ 'nainte toată instrucţiunea publică în scoa-„lele poporuluĭ românesc, toţĭ Româniĭ eşiţĭ din „şcoalele grecescĭ şi hrăniţĭ numaĭ cu ideile şi cre-„dinţele doctrineĭ panelenismuluĭ ce le însuflă învă-„ţătoriĭ şi cărţile grecescĭ pe de uă parte, preoţiĭ „şi archiereiĭ pe de altă parte, lucraŭ şi'şĭ impu-„neaŭ sacrificiĭ de tot soiul pentru politica grecească „şi în potriva intereselor proprieĭ lor rase. Pe când „la şcoala românească copiiĭ nu numaĭ că nu vor „auḑi nimic din tot ceia ce învăţătoriĭ şi cărţile gre-„cescĭ le insuflă în favoarea causeĭ paneleniste, nu-„mită de grecĭ *marea ideie*, dar încă scuturaţĭ de „superstiţiile grecismuluĭ, vîrît în capul copiilor „din cea maĭ fragedă vârstă a lor în şcoalele gre-„ceştĭ, Româniĭ vor învăţa în limba lor maternă „maĭ uşor şi maĭ bine a citi, a scrie, a calcula şi „a fi bunĭ creştinĭ şi credincioşĭ supuşĭ stăpânito-„ruluĭ lor legiuit, şi se vor pătrunde bine că im-„periul Otoman este cel maĭ bun epitrop şi cea „maĭ sigură strajă a intereselor raseĭ lor, amenin-„ţate pe de uă parte de panelenism, şi pe de altă „de panslavism.

„In şcoalele românescĭ, poporul român va des„chide ochiĭ spre a vedea primejdia ce'ĭ ameninţă „de a fi înghiţiţĭ la nord de slavĭ, la sud de grecĭ, „dacă s'ar întêmpla să fie lipsit de pavăza impe„riuluĭ Otoman. Nu rĕmâne îndoială că Româniĭ „vor eşi din şcoalele lor pătrunşĭ de ideia că in„teresele lor cer, ca să fie tot-d'a-una credincioşĭ „Majestăţiĭ Sale Sultanuluĭ, suveranul lor legitim, „şi alăturaţĭ cu totul Imperiuluĭ Otoman, ştiind „bine că esistenţa lor naţională este strîns legată „cu soarta Imperiuluĭ; prin urmare, crescuţĭ şi în„văţaţĭ în propria lor limbă în scoalele româneştĭ, „unde vor fi la adăpost de molipsirea doctrineĭ „panelenismuluĭ, Româniĭ nu vor da mâna nicĭ ua „dată în politică, nicĭ cu greciĭ nicĭ cu slaviĭ.

„Iată pentru ce agenţiĭ vĕḑuţĭ şi nevĕḑuţĭ aĭ „causeĭ şi aĭ politiceĭ grecescĭ, şi în particular înal„tul cler grecesc, aŭ făcut şi fac încă şi astă-ḑĭ „tot ce le stă prin putinţă, ca să împedice deschi„derea scoalelor românescĭ în Macedonia şi în E„pir-Tesalia, unde Româniĭ sunt numeroşĭ şi de uă „mare importanţă sub raportul social şi economic „şi ca să împedice prin orĭ-ce mijloace posibile şi „mersul regulat şi propăşitor al acesteĭ şcolĭ.

„Pentru ţinta aceasta, agenţiĭ oficialĭ şi oficioşĭ „aĭ panelenismuluĭ, n'aŭ încetat de a face tot so„iul de intrigĭ pe lângă autorităţile Imperiale ale „Inalteĭ Porţĭ, învinovăţind pe nedrept pe învăţă„toriĭ românĭ *că sunt agenţĭ aĭ uneĭ politicĭ strĕine, „duşmane Imperiuluĭ, saŭ ca agitatorĭ semănând vrajbă „printre creştinĭ şi asemĕnând şcoalele românescĭ unuĭ fo„car de turburărĭ şi neorânduelĭ.* De altă parte eĭ în-

„vinovăţeaŭ şi învinovăţesc încă şi astăḑĭ pe învă-
„ţătorii scoalelor romănescĭ, batjocorındu-ĭ, în ochiĭ
„ compatrioţilor şi coreligionarilor lor, ca misionariĭ
„uneĭ propagande religioase duşmane ortodoxieĭ, şi
„sfătuesc pe familiĭ să nu încredinţeze copiiĭ lor
„învăţătorilor românĭ, dacă nu vor să fie bleste-
„maţĭ şi afurisiţĭ, căcĭ în şcoalele româneştĭ, ḑic a-
„ceĭ agenţĭ, copiiĭ ar fi siliţĭ sa se lepede de reli-
„gia ortodoxă şi să se prefacă în papistaşĭ saŭ pro-
„testanţĭ, şi tocmaĭ pentru asta, după dênşiĭ, nu
„trebue ca familiile să'şĭ încredinţeze copiiĭ lor de
„cât la scoalele grecescĭ, supraveghiate, apărate şi
„bine-cuvêntate de către Patriarchul şi de Episco-
„piĭ săĭ, carĭ sunt foarte veghetorĭ, ḑic agenţiĭ pan-
„elenismuluĭ, şi foarte evlavioşĭ, pentru ca să nu
„lase pe duşmaniĭ ortodoxieĭ să întroducă pe furiş
„un singur cuvênt de heresie în cărţile românescĭ,
„de carĭ se servesc învăţătoriĭ saŭ preoţiĭ în scolĭ,
„saŭ în bisericĭ, eresia şi veninul, ar fi întrodus în-
„tr'un chip aşa de fin, în cât şcolariĭ şi poporul
„român n'ar fi în stare să le zărească.

„Iată în scurte cuvinte tactica agenţilor, atât a-
„celor pe faţă cât şi acelor într'ascuns aĭ grecilor,
„şi maĭ ales a înaltuluĭ lor cler, tactică cu doue feţe,
„din care una este destinată a înşela autorităţile im-
„periale, şi alta a înfricoşa poporul românesc, cu
„gândul ascuns de a sluji causa politiceĭ grecescĭ în
„paguba Imperiuluĭ; căcĭ acest serviciŭ în favoa-
„rea causeĭ grecescĭ, n'are alt scop de cât să ajungă
„a grecisa pe toţĭ Româniĭ prin mijlocul monopolu-
„luĭ limbeĭ grecescĭ în scoalele şi bisericele Români-
„lor din Epir şi din Macedonia, pentru ca în urmă,

„să poată susţie maĭ bine şi să facă să preţuiască maĭ „mult în ochiĭ Europeĭ pretenţiile grecilor asupra do„mlnaţiuneĭ Orientuluĭ, pentru care eĭ s'ar mulţumi „de uă cam dată, ca de o arvună, cu alipirea la Gre„cia a celor două provinciĭ, ce eĭ le cer sub motivul „că populaţia creştină a acestora ar fi greacă, că ea „ar dori cu orĭ-ce preţ să fie întrunită cu Grecia, pa„tria sa mamă, şi că, prin urmare, Europa ar face „un act de dreptate şi de înţelepciune politică, dacă „ar hotărî anecsarea celor două provinciĭ despre care „e vorba la Regatul grecesc.

„Acesta'ĭ adevĕratul scop al sforţărilor ce fac Gre„ciĭ, şi al sacrificiilor ce'şĭ impun, pentru a ţine cu „orĭ ce preţ şi prin toate mijloacele ce le stă în pu„terea lor, monopolul limbeĭ grecescĭ în scoalele şi „bisericele Românilor, şi în oraşele cele marĭ ro„mânescĭ, unde nu se găseşte măcar uă singură „familie greacă de origină.

„Inalta Poartă aflând de intrigile şi uneltirile ce „agenţiĭ grecĭ şi maĭ ales înaltul cler, făceaŭ pentru „a împedica pe Româniĭ din Epiro-Tesalia şi din Ma„cedonia a'şĭ învĕţa copiiĭ lor limba matarnă, cum „şi de persecuţiile ce le sufereaŭ învăţătoriĭ românĭ „din pricina sus ḑiselor intrigĭ, a creḑut că e drept şi necesar a pune capăt acestor intrigĭ şi persecuţiunĭ „neomenoase.

Spre acest sfârşit în anul 1295 (1878) luna Şeval „ḑiua 5, Inalta Poartă a trimis un ordin vizirial sub „No. 32 şi 50, semnat de Alteţa Sa rĕposatul Savfet „Paşa, pe atuncĭ mare vizir, către Escelenţele lor „Valiul Saloniculuĭ şi cel al Ianineĭ, îndatorindu-i „să vegheze ca de atuncĭ înainte învăţământul în

„limba românească să nu maĭ fie împedicat, şi în-
„văţătorii românĭ să nu fie jigniţĭ din pricina in-
„trigilor clerului grecesc.

„In urma acestuĭ ordin drept din partea Inalteĭ „Porţĭ, duşmanii şcoalelor româneştĭ, nu maĭ puteaŭ „să'şĭ ajungă scopul cum le plăcea spre a intriga şi „a înşela buna credinţă a autorităţilor Imperiale „in cea ce priveşte misiunea scoalelor românescĭ. „Pentru acest cuvênt s'a şi deschis maĭ multe „şcolĭ în limba maternă, şcolĭ atât pentru băeţĭ cât „şi pentru fete. cu toată împotrivirea agenţilor gre- „cilor în maĭ multe oraşe şi târguşoare româneştĭ din „Macedonia şi Epir, şi resultatul acestor scoale n'a „fost şi nicĭ că putea fi de cât foarte supărăcios pen- „tru causa grecească după cum s'a ḑis maĭ sus; căcĭ „românii luminaţĭ maĭ bine prin aceste şcolĭ des- „pre intereselor lor, bine înţeles că nu numaĭ că „n'aŭ luat parte ca altă dată la aţîţările şi mişcă- „rile grecilor de la 1877—81 în vederea anecsării „Epiruluĭ şi Tesalieĭ către grecĭ, dar încă eĭ aŭ „protestat în potriva acesteĭ anecsărĭ, făcute în pa- „guba drepturilor lor legiuitc şi a intereselor lor „economice şi de rasă.

„In acest scop, o deputaţie trimisă de poporul „român a venit în luna Maiu, 1881, la Constan- „tinopol unde aŭ dat ambasadoriior Marilor Puterĭ „cum şi Inalteĭ Porţĭ, protestul poporuluĭ român „însoţit de un memoriu. Acesta este un fapt so- „lemn pe care Grecii l'aŭ judecat ca resultatul na- „tural al scoalelor românescĭ; pentru aceasta tocmaĭ, „eĭ aŭ îndoit ca să nu ḑicem au înḑecit, silinţele

„şi sacrificiile lor pentru ca în oraşele şi târgurile „românesci să nu se mai afle de cât scolĭ grecescĭ.

„In Epir sunt o mulţime de oraşe, şi micĭ târ„gurĭ românescĭ, în care nu se află o singură familie „greacă de origină, ca de esemplu Meţovo, oraşul „natal al bogaţilor Averof, Toşiţa, etc; Săracu, pa„tria luĭ Coletti; Samarina, Perivoli, Laista, etc. „Numĕrul satelor şi a têrgurilor românescĭ din san„giacul Ianineĭ, Berat şi Serfige, întrece cifra de „120, cu o populaţiune de treĭ sute de miĭ de su„flete. Printre poporul creştin din Epir, numaĭ Ro„mâniĭ se cade a fi consideraţĭ ca drepţĭ locuitorĭ „şi cetăţenĭ aĭ ţĕriĭ; pentru că nu este nicĭ un sat „românesc, care să fie proprietate saŭ moşie (ciflic), „fie a unuĭ bey turc, fie a stăpânireĭ. Româniĭ sunt „proprietarĭ aĭ caselor lor, aĭ lanurilor, aĭ viilor, „aĭ câmpurilor etc, aĭ oraşuluĭ; pe când satele gre„cescĭ din Epir sunt cele maĭ multe moşiĭ (ciflic), „proprietăţĭ ale beylor musulmanĭ saŭ ale stăpânireĭ „şi locuitoriĭ greci de origină, aĭ acestor *ciflicurĭ*, „nu sunt de cât un soiŭ de robĭ *attachés á la glèbe* „(tcitci), carĭ cultivă pămêntul proprietarilor satu„luĭ lor, şi chiar nicĭ casele, nicĭ colibele ce le lo„cuesc nu sunt ale lor.

„In afară de asta, Româniĭ proprietarĭ aĭ pămên„luluĭ ce ocupă, aŭ o mare importanţă sub toate „privirile materiale şi morale, pentru-că comerciul, „industria locală, profesiunile libere şi toate mese„riile sunt în mânele lor. Tocmaĭ pentru acésta, „agenţiĭ panelinismuluĭ, pun un mare preţ pe po„porul român şi consideră grecisarea luĭ ca o con„diţiune *sine qua non* pentru reuşită calculelor poli„tice asupra Epiruluĭ şi a Macedonieĭ.

„In câte-va oraşe ale Epiruluĭ, ca la Samarina, la „Perivoli, la Turia (Crania), la Vuvusa (Băiasa) sunt „deschise scoale primare românescĭ şi funcţionéză. „Dar se simţea mult trebuinţă de o scoală centrală, „unde Românii din diferite localităţĭ ale Epiruluĭ „să-'şĭ póte trimite copiĭ lor, ca să-'şĭ complecteze „studiile după terminarea cursurilor din şcoalele „primare locale. Sub-semnatul în calitatea mea de „Român şi de supus credincios al Majestăţiĭ Sale „Imperiale Sultanului, am credut să fiŭ folositor con„sigenilor meĭ, şi să aduc în acelaş timp un ser„viciŭ Imperiuluĭ, deschidênd în oraşul Ianina, o „şcoală românească în care pe lângă limba ma„ternă, copiĭ Românilor saŭ orĭ-cine alţiĭ ar voi, să „poată învăţa şi limba turcească, cea franţuzească „şi cea grecească.

„Drept aceasta, m'am adresat cătră Onorabilul „Consiliu de instrucţiune publică spre a-ĭ cere auto„rizaţia de a deschide această scoală, şi după ce „am îndeplinit toate formele cerute de lege, Ono„ratul Consiliŭ a îngăduit deschiderea şcoaleĭ, cu „toate pedicile pricinuite de aţîţările agenţilor grecĭ. „Toate cărţile şi programul scolar aŭ fost esami„nate şi autorisate de Consiliul instrucţiuneĭ publice, „precum şi certificatele profesorilor, şi scoala română „din Ianina funcţionează de la 1887 luna Maiŭ „sub controlul Onoratuluĭ Consiliŭ de instrucţiune, „fără nicĭ o jignire şi fără vre-o pagubă óre-care „pentru stat, saŭ pentru popor, care tocmaĭ trage „folos dintr'un ast-fel de institut pedagogic, hotă„rît a respândi adevărata instrucţiune, fără nicĭ un „amestec al doctrinelor politice anti-turce. Dar nu

„mult, după aceasta la 14 (26) a luneĭ curente, „Consiliul de instrucţiune publică, mi-a făcut cu„noscut să închid scoala în urma unuĭ ordin dat de „Ministrul Instrucţiuneĭ publice care îndatora pe Es„celenţa Sa Valiul de Ianina ca să închidă scoala „română.

„Acest fapt neasceptat a picat ca un trăsnet pe „capul meu şi al fiinţelor nevinovate, eleviĭ scoaleĭ, „căcĭ tocmaĭ când eĭ trebuiau să înceapă repeţirea „lecţiilor din întregul an, pentru a se pregăti de „examenele publice ce aŭ loc la sfârşitul luĭ Iunie, „eĭ se vĕd aruncaţĭ pe stradă

„Am cerut motivul acesteĭ mĕsurĭ aşa de straş„nic luată în potriva şcoaleĭ române din Ianina, „dar mi s'a rĕspuns că motivul era necunoscut consi«liuluĭ de instrucţiune publică local, ordinul de în„chidere a acesteĭ şcolĭ fiind dat din Constantino„pol. Atuncĭ trebuia dar să se găsească motivul, „cu atât maĭ mult cu cât autoritatea locală, nu a„vea nicĭ unul pentru închiderea uneĭ şcoleĭ ce a „îndeplinit toate formele cerute de lege, şi care a mul„ţumit aicĭ pe toate autorităţile Imperiale şi pe popula„ţia pacinică. care nu se ocupă de cât de trebile sale, „în afară bine înţeles de agenţiĭ politicĭ aĭ grecilor, „carĭ de la început chiar, aŭ considerat fiinţa şcoa«lelor romêneştĭ din Epir, şi maĭ ales din oraşul „Ianina, ca un spin în ochiul lor.

„Rog pe Escelenţa Voastră să-'mĭ îngădue, a a„răta aicĭ adevăratul motiv şi singurul scop al a„ţîţătorilor, carĭ fără nicĭ o îndoială vor fi iscodit „cine ştie ce intrigĭ spre a înşela pe înalţiĭ func„ţionarĭ aĭ Inalteĭ Porţĭ spre a-ĭ putea hotărî să

„lovească cu desvêrşire în şcoala română din Ia-
„nina. Fiinţa uneĭ şcolĭ şi maĭ ales a unuĭ gimna-
„siu la Ianina, poate face să se doboare toate pla-
„nurile şi manoperile grecilor, în vederea de a că-
„păta pe calea diplomatică anexarea Epiruluĭ că-
„tre Grecia,—şi iată cum:

„Toate pretenţiile Grecieĭ asupra Epiruluĭ şi Ma-
„cedonieĭ nu se reazemă de cât pe dreptul naţio-
„nalităţilor, drept speculat într'un chip sofistic, de
„către diplomaţia greacă în paguba drepturilor le-
«giuite ale Imperiuluĭ şi a celor l'alte naţionalităţĭ,
„ce locuesc în sus-ḑisele provinciĭ.

„In adevĕr, greciĭ pretind că populaţia din Epir
«ar fi greacă şi şcoalele fiind de asemenea gre-
„cescĭ, toate negustoriile făcêndu-se acolo în limba
«grecească, Epirul nu e de cât o ţară grecească şi
„că poporul creştin ar ţine aşa de mult a se uni
«la mama patrie greacă, în cât ar fi gata a face
„orĭ-ce sacrificiĭ, chiar de sânge, pentru a-'şĭ înde-
„plini visul lor.

„Şi numaĭ pentru acest motiv şi cu acest drept
„eĭ cer Epirul. Dar fiinţa şcoalelor române la Ia-
„nina, ce aŭ scopul de a educa pe familiile ro-
„mâne din acest oraş, şi a da instrucţiea secundară
„copiilor din deosibite târgurĭ din Epir, face să
„sară în ochiĭ Europeĭ, înşelată de statisticele şi
„broşurile falşe ale grecilor şi grecofililor, că în E-
„pir întreaga populaţiune nu e greacă; din potrivă,
„Româniĭ sunt numeroşĭ şi sub multe privinţe su-
„periorĭ grecilor, carĭ sunt în cea maĭ mare parte
„clăcaşĭ pe moşiĭ (ciflic). Prin urmare fiinţa şcoa-
„lele române din Ianina aşa de grozav pizmuite

„de grecĭ, risipeşte şi nimiceşte temelia pe care se „sprijinea pretenţiunile şi speranţele grecilor, ce „privesc Epirul şi maĭ cu seamă *Ianina* ca o pro- „prietate politică greacă, care în curând va trebui „să facă parte de Regatul elenic.

„Resultatul şcoalelor românescĭ din Ianina va fi „nu numaĭ de a lumina pe Românĭ şi a-ĭ face să-şĭ „înţeleagă interesele lor, pentru ca să nu-şĭ maĭ „pue banii, talentele, braţele în serviciul causeĭ gre- „cescĭ, a careia isbândă ar fi mormêntul esistenţeĭ „lor naţionale, dar încă, aceste şcolı vor avea de „resultat să arate curat Europeĭ adevĕrata situa- „ţie în Epir, şi să o convingă că greciĭ sunt aicĭ „maĭ puţin de cât Româniĭ şi Albaneziĭ şi, ca va- „loare materială şi morală, toată populaţia greacă „din Epir n'ar putea să se mĕsoare cu populaţia „unuĭ singur oraş românesc ca Meţovo de esemplu, „unde nu esistă măcar o singură familie greacă de „origină.

„Penţru a împiedica de a eşi la lumină acest a- „devĕr necunoscut maĭ ales de Europa, ce mult „timp a fost înşelată de statisticele de rea credinţă, „în care toată populaţia *Rum* (creştină ortodoxă) „a Imperiuluĭ otoman (Grecĭ, Albanezĭ, Românĭ, „Bulgarĭ), trecea drept greacă, agenţiĭ panelinismu- „luĭ aŭ făcut o chestie de viaţă din sugrumarea „şcoalelor românescĭ din Ianina.

„Şi tocmaĭ pentru aceasta, eĭ aŭ iscodit toate „intrigile ce le-aŭ stat în putinţă şi fac toate sa- „crificiile, ca sĕ poată obţine închiderea şcoalelor „românescĭ din acest oraş.

„Imĭ vine a crede, sau maĭ bine, chiar sunt sigur, că

„numaĭ vre'o intrigă grecească a hotărît pe Inalta „Poartă să închiḑă aceste şcolĭ, cu atât maĭ mult „că autorităţile locale şi în particular consiliul de „Instrucţie publică n'aŭ arătat nicĭ un motiv legal „care să poată aduce închiderea şcoaleĭ mele.

„Rog dar foarte călduros pe Escelenţa Voastră, „în numele dreptăţiĭ şi a buneĭ stărĭ a populaţieĭ „pacinice, precum şi în interesul Imperiuluĭ, să bi„ne-voiască a revoca ordinul dat către E. S. Va„liul din Ianina, pentru închiderea şcoaleĭ românescĭ, „şi a autoriḑa redeschiderea acesteĭ şcolĭ cu un mi„nut maĭ de grabă, pentru că ar fi o pagubă ne„reparabilă pentru eleviĭ şcoaleĭ şi o nenorocire „pentru familiile lor, dacă şcoala ar remâne închisă „pentru mult timp.

«Mângâiat cu speranţa, că călăuzit de sentimen„tele de dreptate şi de omenire şi de spiritul pătrun„ḑător al Escelenţeĭ Voastre, se va grăbi de a se „îndeplini dorinţa legitimă a Românilor de a-şi pu„tea învěţa copiĭ lor în limba maternă ordonând „redeschiderea şcoaleĭ românescĭ din Ianina, rog pe „Escelenţa Voastră să bine-voiască a primi asigu„rarea înalteĭmele consideraţiunĭ".

A două-ḑecĭ şi şeasea şcoală s'a deschis la anul 1889 în *Resna*, orăşel locuit de Turcĭ, Bulgarĭ şi Românĭ în apropiere de Bitolia. Institutorul acesteĭ şcolĭ este D-l P. Fundu, elev al gimnasiuluĭ român din Bitolia.

Episcopul local grec şi agenţiĭ causeĭ grecescĭ în Macedonia aŭ făcut tot ce a stat în putinţa omenească ca să închidă această şcoală, însă n'au isbutit de cât după înlocuirea preşedinteluĭ consi-

liuluĭ permanent al instrucţiuneĭ publice din Monastir, printr'un turc tînĕr şi ne esperimentat, care fiind corupt cu desăvêrşire, a adus la Bitolia pe institutorul român sub pretext de a-ĭ vedea atestatele şi programul şcoaleĭ, dar în realitate ca prin îndepărtarea institutoruluĭ român să se închidă şcoala română de acolo ; şi vĕzênd că hârtiile institutoruluĭ român sunt în regulă, îĭ cere un ordin special de la Ministerul Instrucţiuneĭ publice prin care să se autoriseze deschiderea uneĭ şcolĭ românescĭ la Resna. In zadar institutorul român i-a arătat copia ordinuluĭ vizirial din luna Septembrie 1878, prin care Inalta Poartă ordona tuturor funcţionarilor din provincie să nu împedice învĕţămêntul limbeĭ române, şi să nu maĭ asculte de intrigile cleruluĭ grececc când e vorba de institutorĭ aĭ şcoalelor române în Macedonia, Epir şi Tesalia.

Institutorul român, a trebuit să se adreseze direct la Ministerul Instrucţiuneĭ publice la Constantinopol, când a vĕḑut că nu-ĭ se face dreptate la Bitolia, unde chiar şi guvernatorul general Faik Paşa, nu făcea de cât cea-ce voia Episcopul şi Consulul grec.

De la Constantinopol s'a dat ordine ca să nu se pue pedicĭ scoalelor şi institutorilor românĭ şi în particular institutoruluĭ P. Funda să-ĭ se facă dreptate ; însă noul preşedinte al Consiliuluĭ de instrucţiune publică din Bitolia, luând angajament către Episcopul grec, găsesce un mijloc, adică un pretext, ca se ţină sus-ḑisa scoala închisă, trăgănând afacerea cu corespondenţa ce a angajat în acestă privinţă cu Ministerul Instrucţiuneĭ publice din Con-

stantinopol; însă nu poate fi îndoeală că şi resultatul acesteĭ manopere grecescĭ nu va fi altul, de cât acela de până acum al intrigilor urzite de agenţiĭ propagandeĭ paneliniste în contra celor l'alte scoale.

Locuitoriĭ românĭ s'aŭ plâns prin o petiţiune la autoritatea din Bitolia, pentru nedreptatea ce se face copiilor lor prin faptul că scoala română stă închisă atât timp. Se pare că tot în felul acesta vor adresa o petiţiune şi Inalteĭ Porţĭ la Constantinopol.

Şcoale de fete

Intâia şcoală română de fete s'a înfiinţat în Macedonia pentru prima dată în luna Ianuariu 1879 în comuna *Ochrida*, de către D-na Agatia Apostolescu, absolventă a şcoaleĭ centrale de fete din Bucurescĭ. Şcoala aceasta a fost instalată de la început în localul şcoaleĭ comunale, pentru că archiereul grec fiind isgonit de către Bulgarĭ din Ochrida nu era cine să facă piedicĭ şcoalelor române din acel oraş, de óre-ce Bulgariĭ aveaŭ trebuinţă de concursul Românilor ca să poată isbuti a da afară pe episcopul grec sub motivul adeverat ca pe acolo nu esistă nicĭ de cum grecĭ, şi româniĭ nu vroiaŭ asemene să fie episcop grec în acea comună. Prin urmare, de atuncĭ şcoala precum şi biserica românilor din Ochrida nu maĭ este în stăpânirea Episcopuluĭ grec şi a partisanilor seĭ, şi aşa se esplică că de la început atât şcoala de băeţĭ cât şi şcoala de fete a fost instalată în localul şcoaleĭ comunale, iar în biserică, de la isgonirea ar-

chiereuluï grec, toată slujba bisericească se face numaï în limba română întocmaï după cum se face aicï în România.

D-na Agatia Apostolescu a fost institutoare la acea şcoală continuŭ până la anul 1887, când şcoala de fete din Cruşova rămăind fără directoare şi avend o mare importanţă, de oare-ce şcoala din Cruşova avea un numĕr de eleve cu mult maï mare de cât acel din Ochrida, D-na Agatia a fost transferată provisoriu la şcoala din Cruşova iar la şcoala din Ochrida s'a numit D-ra Fani Petru, elevă a şcoaleï de fete din Bitolia. Această şcoală numĕra la începutul anuluï scolar 1889-90 20 eleve.

Iată numele elevelor acesteï şcolĭ la începutu-anuluï şcolar 1889-1890:

Anastasia Biba	Polixena Veroniu
Calina Veruş	Clio Tote
Lenca Gerahu	Morfa Dimónie
Lenca Veroniu	Mariţa Coe
Mariţa Apostolescu	Mariţa Picina
Mariţa Traice	Sandra Pendu
Nuşca Dimónie	Vasa Nestoru
Nuşca Dafa	Victoria Veroniu
Nuşca Ştoe	Calina Rocă
Polixena Şcuretta	Zaha Coe

A doua şcoală de fete s'a înfiinţat în *Cruşova* în luna Septembriu 1879 avênd de institutoare pe D-ra Victoria Petrescu, absolventă a Asiluluì Elena Doamna din Bucurescĭ. Maï târḑiu demisionând a fost înlocuită prin D-ra Sevastia Coloveloni absolventă şi profesoare a Asiluluï Elena Doamna din Bucurescĭ. dĕnsa a fost maï mult timp directoare la această şcoală avênd două sub-institutoare pe

D-na Zaha Ioţu născută Gruia şi pe D-ra Constantina Curtĭ.

Acum şcoala are ca Directoare pe D-na Agatia Apostolescu şi ca institutoare pe D-na Zaha Ioţu avênd de ajutoare pe D-ra Constantina Curti.

La finele anuluĭ şcolar 1888-1889, D-na Agatia Apostolescu demisionând, s'a numit în locul d-eĭ ca directoare D-ra Zaharia Buşa, absolventă a Asiluluĭ Elena Doamna din Bucurescĭ.

Şcoala aceasta are 87 eleve.

Iată numele elevelor acesteĭ şcoale pe anu 1889-90:

Clasa începătoare

Anastasia Cornetescu
Calliopa Chiale
Calliopa Chiurciu
Athina Dimitrie
Calliopa Naumescu
Chiacuşa Dogu
Costa Pure
Domnica Dimitri
Elisabeta Matlacuca
Elisabeta Pure
Elisabeta Sterie
Eufrosina Balliu
Eufrosina Pure
Fania Chiose
Fania Moche
Fancĭa Marinca
Flora Nişca
Flora Şunda
Florica Ţiriviri
Zisca Petraşincu
Cleanta Leapu
Vasilichia Zegatacĭ
Hariclia Gogu
Florica Unca
Hariclia Leasca
Mahe Berberi
Magdalena Leasca
Magdalena Potă
Marioara Leasca
Nuşca Pure
Nichia Beşca
Nichia Buşa
Lesca Chiurciu
Vasilichia Moche
Vasilichia Prenda
Vasilichia Ţiriviri
Victoria Svolu
Vasca Bojini
Zaharia Moche
Zaharia Blaje
Vasilichia Topuzi
Ţuca Petraşincu
Bucica Cornetescu
Elisabeta Tomu
Eufrosina Unca
Lenca Zegataci

Zisca Buça
Tallia Petraşincu
Nifca Cole
Virghila Cornetescu
Paşca Berberu
Caliopa Leapu
Antigona Ghiuţa
Dulcina Colochită
Hariclia Prenda
Nuşca Odi
Magdalena Leasca
Hariclia Mitu
Domnica Nane
Fanca Liazi
Victoria Chiale
Tallia Moche
Domnica Gopişian
Posa Şunda
Fania Moche
Magdalena Leasca
Hariclia Cheale
Nuşca Cheale
Nuşca Gabeli
Nuşca Iani
Victoria Cornetescu
Victoria Lozi
Victoria Naumescu
Sevastia Pota
Zisca Comatti
Magdalena Blaje
Magdalena Cornetescu
Maria Topuzi
Polixena Gheorghiu
Anastasia Cacardacu
Domnica Ioan
Fania Caciumanĭ
Florica Cheale
Fania Glavina
Hariclia Leasca
Magdalena Petraşincu
Niţa Dinischiotti

A treia şcoală s'a înfiinţat în *Gopeşĭ* pe la sfârşitul anuluĭ 1879, de către d-na Elisa N. Cosmescu, născută Petrescu, absolventă a şcoaleĭ centrale de fete din Bucurescĭ ; aceasta demisionând în luna Septembrie 1883, a fost înlocuită cu d-na Elisabeta Gruia fostă institutoare la şcoala din Cruşova, care retrăgêndu-se în anul 1885, a fost înlocuită prin d-ra Venera Chircu, care la anul 1889 a fost înlocuită de d-ra Vasilichia Placiu, elevă a şcoaleĭ de fete din Bitolia.

Iată numele elevelor acesteĭ şcolĭ pe anul şcolar 1889—1890 :

Vasilica Dotti
Dimca Alexandrina
Zoiţa Stefa
Stefana Levu

Maria Carajea
Venera Ţingra
Stefana Muzi
Stefana Cicotti
Vasilichia Mihi
Alezandrina Torbu
Domnica Mazni
Libertatea Muzi
Sofia Pitca
Zacharia Dimuză
Constantina Santi
Venera Cociu Sterghiu
Stefana Şbotti
Libertatea Cociu „
Stefana Papa-Goa
Domnica Tola
Stefana Fijiŭ
Eugenia Neciu
Alexandrina Naciu
Vasilichia Ghiricoiu
Domnica Piţa
Stefana Belciu
Stefana Mihutanĭ
Alexandrina Paciu
Carajea Domnica
Alexandrina Romul
Elena Belciu
Stefana Dapu
Constantina Carajea
Vasilichia Natu
Stefana Şbotti
Ecatherina Torbu
Stefana Papa-Cociu
Vasilichia Fani
Vangheliţa Dotti
Stefana Ducariţa
Vangheliţa Fani
Şubani ·Constantina
Sofia Buhu
Vasilica Hrissicu
Elena Stefa
Stefana Şubani
Domnica Şbotti

A patra şcoală de fete s'a deschis în luna Martie 1881, în *Vlaho-Clisura*, d r ea n'a fost organisată şi n'a funcţionat în mod regulat de cât de la Februarie 1882 când atuncĭ s'a numit institutoare d-ra Alexandrina Calotescu, absolventă şi pedagogă a asiluluĭ Elena Dcamna din Bucurescı, care maĭ târḑiu deveni şi directore la acea şcoală, avênd de ajutoare pe d-na Marigo Damianovicĭ născută Triandafil.

La anul 1887, aceasta fiind transferată la şcoala de fete din Ianina a fost înlocuită de d-ra Anastasia Christoforidi, elevă a Asiluluı Elena Doamna

din Bucurescĭ care şi până astăḑĭ se află directoare a aceleĭ şcolĭ.

Şcoala numěră până la 60 eleve

A cincia şcoală de fete s'a deschis tot în luna Martie 1881 în *Bitolia* (Monastir) capitala Macedonieĭ. Cea d'intâiŭ institutoare a acesteĭ şcolĭ a fost d-na Alexandrina Bizanti. Fiind că numěrul elevelor se înmulţise curând şi trecuse peste 70, s'a maĭ numit o a doua institutoare d-ra Smaranda Diculescu, absolventă a Asiluluĭ Elena Doamna din Bucurescĭ; însă aceasta din maĭ multe împrejurărĭ fiind silită să plece din Bitolia, d-na Alexandrina Bizanti a remas ca directoare la acea şcoală. La anul 1885 plecând şi aceasta în România, a fost înlocuită provisoriŭ prin d-ra Sevastia Coloveloni, absolventă şi profesoare de la Asilul Elena Doamna din Bucurescĭ; un an după aceia retrăgêndu-se şi aceasta de la şcoală a fost înlocuită prin d-ra Eudochina Dimitriu, elevă a institutuluĭ catolic din Bucureşcĭ; ca a doua institutoare care învaţă tot de odată şi lucru de mână a fost numită d-ra Elena Tonu, absolventă a şcoaleĭ profesionale din Iaşĭ, în anul 1887. La finele anuluĭ 1889 demisionând d-ra Eudochia Dimitriu (acum d-na Dumi) a fost înlocuită prin d-ra Victoria Teohari, absolventă a Asiluluĭ Elena Doamna din Bucurescĭ născută în Bitolia.

Iată numele elevelor acesteĭ şcolĭ pe anul şcolar 1889—1890.

Elena Taşcu	Sol Iacob
Vasilichia Naum	Melpomeni Tale
Eftimescu Atina	Evantia Marcu

Malca Ianton
Sofia Simion
Siniora Buhor
Elena Steriu
Stel Refel
Fania Muja
Sol Refel
Andromahi Maza
Sevastia Gheorghe
Maria Tale
Sehule Ianton
Aspasia Spase
Maria Timiu
Hana Iuda
Ronduş Spase
Fania Ioan
Mariam Sacuciu
Eugenia Anghel
Hrisanta Mihail
Elena Alexi
Manda Binecu
Maria Simion
Reina Refel
Ştrela Muşon
Maria Anton
Matia Buracu
Atina Binecu
Paraschiva Constantin
Agnia Eftimescu
Paraschiva Naum
Calliopa Taşcu
Binecu Maria
Ecaterina Constantin
Atina Mihail
Olga Ioan
Atina Tbimiu
Maria Masi
Victoria Nicolau
Emilia Ianchi
Aspasia Muja
Atina Plastaru
Lili Buhor
Pandora Ioan
Muşon Mato
Elisavet Şunda
Maria Gheorghe
Elena Gheorghe
Fania Stavru
Santa Costi
Maria Ioan
Polixenia Marcu
Mato Mercado
Maria Perdichi
Victoria Petru
Civica Sultana I
Sultana Civica II
Evanthia Ceapara
Elena Costi
Sofia Ionescu
Vasilichia Ionescu
Athina Naum
Fania Petra
Fania Steriu
Andronica Todi
Eudochia Tonu.

A şeasa şcoală de fete s'a deschis în *Molovîştea* la anul 1881 de d-ra Venera Chircu, fosta institutoară la şcoala de fete din Gopeşi. Aceasta permu-

tându-se maĭ târḑiŭ la şcoala de fete din Magarova, a fost înlocuită prin d-na Fania G. Papa-Costa născută Tono, care se află institutoare şi pênĕ astăḑĭ.

Iată numele elevelor acesteĭ şcoale pe anul şcolar 1888-1889.

Constantin Bijiu
Fania S Buza
Elisabeta S. Buşeicu
Santa T. Buşeicu
Zaharia Ciumandra
Constantina N. Goli
Victoria F. Nace
Constantina N. Rize
Paraschevia G. Save
Elisabeta S. Percea
Zaharia N. Batalia
Victoria T. Barju
Fania C. Biju
Santa M. Craia
Hariclia D. Liascu
Paraschevia D. Meta
Vasilicha F. Nace
Vasilichia Papa Têrpu
Elena C. Paligora
Zaharia G. Paligora
Vasilichia Papa Nicola
Lubiţa N. Pipercu
Paraschevia S. Percea
Anastasia L. Simcea
Santa S. Simcea
Fania G. Save
Hariclia N. Tone
Victoria T. Ţovar
Constantina N. Ţapu
Hariclia S. Ţapu
Hariclia V. Mufa
Zaharia T. Buşeicu
Anastasia C. Cuşca
Domnica S. Mitri
Victoria C. Paligora
Constantina N. Romce
Domnica T. Têrpu
Paraschevia H. Velciu
Fania G. Velciu
Hariclia T. Leascu
Canstantina N. Vulcani
Domnica S. Buşeicu
Domnica T Nêrti
Athina N. Nace
Vasilichia I. Olde
Domnica C. Paligora
Santa C. Paligora
Domnica N. Topa
Domnica I. Olde

———

A şeapta şcoală de fete s'a deschis în *Salonic* pe la anul 1881 luna Noembre. Această şcoală a avut de institutoare pe d-na Antonescu. Din maĭ multe

împrejurări însă acea şcoală a încetat de a maĭ funcţiona.

A opta şcoală de fete s'a deschis în comuna *Magarova* în anul 1882, luna Februariŭ [1]) de d-na Sevastia Coloveloni; aceasta maĭ târḑiu s'a permutat la şcoala de fete din Cruşova şi a fost înlocuită prin d-ra Venera Chircu care maĭ târḑiŭ permutându-se la şcoala din Gopeşĭ, a fost înlocuită prin d-na Olimpia Parsachide, din Salonic, fostă directoare la şcoalele grecescĭ din Seatişte şi Vlaho-Livade, care este si până astăḑĭ institutoare în Magarova.

Iată numele elevelor acesteĭ şcoale pe anul şcolar 1888-1889:

Sia Caramina	Vasilichia U. Ţale
Fanca Steriu	Polixene Nicola
Vasilichia C. Sămără	Nuşca D. Docu
Leanca Nachi	Zoiţa G. Lice
Falia Cociu	Paruşca Pangu
Tomaiţa G. Anghelina	Maria I. Zica
Fania Gachi	Elena Dafin
Maria Gheorghe	Elena Stoia
Vasilichia Chiria	Fania Eftimescu
Nuşca Chiria	Elena N. Ciapanu
Criviţa U. Ţale	

---

1). In ḑiarul „Binele public" din 19 Martie 1880, pagina 2-a coloana 3-a în articolul: *Cultura Românilor macedonenĭ, memoriu adresat d-luĭ ministru al instrucţiuneĭ pnblice la 12 Martie 1880*, de d, *G. Misaik*, găsim cu privire la şcoala din Magarova cele ce urmează; „IV, Repausatul Nicolae Mihail din Magarova, ţinutul Macedonieĭ a încetat din viaţă pe la 1865 la Craiova lăsând îndatorire fiuluĭ sĕŭ Constantin ca din averea colosală ce'ĭ lasă să trimeată în patria sa natală o sumă oare-care pentru întreţinerea unuĭ pensionat de fete, precum şi pentru alte bine-facerĭ, dar în privinţa acesteĭ donaţiunĭ vedem că până acum nu s'a făcut nimic"—După câte ni s'a spus, nicĭ până astăḑĭ (1890) dispositta testamentară a repausatuluĭ Nicolae Mihail nu a fost adusă la îndeplinire.

A noua şcoală de fete s'a înfiinţat în *Ianina* la anul 1887 luna Fevruarie de d-ra Natalia Boreslavski elevă a Institutuluĭ catolic din Bucurescĭ. Această şcoală n'a funcţionat în mod regulat de cât până în luna Septembriŭ când atuncĭ demisionând d-ra Boreslavski, a fost înlocuită prin d-ra Calotescu astădĭ d-na Abeleanu; un an după aceea pe la Septembrie 1888 din causa unor împrejurărĭ neprevĕdute, această şcoală a fost suspendată provisoriŭ.

——

Din cele de până acum se vede că numĕrul total al şcoalelor românescĭ din Peninsula Balcanică esistente la Decembrie 1889, se ridică la 32 din care 24 de băeţĭ şi 7 de fete între care un liceŭ complect cu 7 clase cu un internat şi două gimnasiĭ cu câte 2 clase pentru moment, care urmează a se complecta pe fie-care an până la 4 clase, avênd în acelaş timp şi un internat la gimnasiul din Ianina. Cursurile peste tot se predaŭ în limba română ca la noĭ; iar la Liceŭ şi Gimnasiĭ pe lângă materiile programuluĭ cunoscut în care intră şi limbele francesă, germană şi italiană, se maĭ predâ şi limba Statuluĭ, adică cea turcească.

III

Scopul adversarilor şcoalelor române din Turcia

Cu toate intrigile Episcopilor grecĭ, ale ciorbagiilor (notabililor), ale consulilor grecĭ şi agenţilor lor între carĭ sunt şi mulţĭ creştinĭ şi chiar românĭ cu influenţă pe lângă autorităţile otomane, numĕrul şcoa-

lelor române, al elevilor şi elevelor în genere cresce din an în an.

Calomniile şi bacşişurile adversarilor şcoalelor române nu maĭ produc acelaş efect ca în trecut, de oare-ce s'a dat pe faţă toate lucrările prin care se sàpa Imperiul Otoman, astfel că Turciĭ aŭ vec̦ut acum cu ochiĭ lor şi s'aŭ convins că sacrificiile enorme ce 'şĭ impun greciĭ şi silinţele ce 'şĭ dau ca în toate satele şi oraşele românescĭ şi albaneze din Macedonia, Epir şi Albania să fie numaĭ şcolı şi bisericĭ grecescĭ nu o fac de dragoste pentru românĭ ca să-ĭ înveţe carte, ci numaĭ ca să-ĭ greciseze, făcêndu-ĭ să simţă, să cugete să aspire, să lucreze şi să vorbească grecesce şi în sens grecesc; astfel ca Grecia să poată pretinde de la Europa cu maı mult succes şi să obţină anexarea sus-c̦iselor provinciĭ la statul grec.

In adevĕr nu trebue de cât simţul comun ca să înţeleaga cineva, că nu este lucru natural nicĭ logic ceia-ce fac comitetele şi guvernul grecesc în provinciile turcescĭ unde sunt maĭ multe sate grecescĭ sau deja grecisate, ciflicurĭ (moşiĭ) de ale turcilor aĭ căror locuitorĭ zac în cea maĭ mare ıgnoranţă din causa lipseĭ complecte de şcolĭ, ba la unele din ele lipsesc chiar şi preoţĭ, şi cu toate aceste comitetele grecescĭ nu trimet profesorĭ, saŭ ajutoare bànescĭ pentru înfiinţare de şcolĭ la aceştı fraţĭ aĭ lor din acele sate, carĭ sunt în cea maĭ mare parte în mizerie şi cu carĭ trebue să simpatiseze, ci eĭ plătesc profesorĭ şi profesoare trimeţênd şi cărţĭ didactice grecescĭ în mare numĕr la satele şi oraşele românescĭ din Macedonia, Epir şi Al-

bania carĭ n'au nicĭ o trebuinţă de ajutoarele grecescĭ. In adevĕr, cel maĭ sărac român din aceste sate şi oraşe românescĭ, este cu mult maĭ bogat de cât cel maĭ bogat grec locuitor a susḑiselor moşiĭ turcescĭ şi mulţĭ din aceştĭ românĭ au câte o moşie proprietate a lor cu întindere cât fie-care sat grecesc. De aceea vedem că uniĭ din aceştĭ românĭ, cărora din copilărie li s'aŭ însuflat în şcoalele grecescı ideĭ şi sentimente elinescĭ, dăruesc sume marĭ de banĭ pentru clădirea şi înḑestrarea de şcolĭ grecescĭ şi de alte stabilimente de utilisare publică la diferite oraşe românescĭ saŭ grecisate de Turcia, chiar şi din Grecia, precum spre esemplu aŭ făcut româniĭ băstinaşĭ ca baronul Sina născut în Moscopoli, care a făcut observatorul şi Academia din Atena; Dumba, născut în Blaţa din Macedonia; Arsachi, care a fundat şi înzestrat asilul de fete „Arsachion" din Atena; Averof şi Toşiţa din Mezzova carĭ pe lângă sume marĭ de banĭ dăruite cu scopurĭ de instrucţie şi de bine facere oraşuluĭ natal, au făcut şcoala polytechnică din Atena, cel maĭ frumos edificiu din acel oraş, şi alţĭ mulţĭ românı de origină, dar cu ideĭ greceştĭ carĭ aŭ înzestrat cu nenumĕrate darurĭ şi legăturĭ din care se întreţin până aḑĭ şcolile din Ianina, Salonic, Meţova, Cojani, Blaţa, Seatişte, Bitolia etc. etc. (1).

1) Iată o parte din daniile făcute de Româniĭ din Meţovo pentru *şcolĭ* în oraşul lor natal: Triandafil *Ciumaga*: 35 miĭ de lir pentru spital şi *scoală de fete;* Temelia *Miciur* a construit o şcoală primară; C. Ţapeca, 5000 leĭ pentru şcolĭ; Sterghiŭ I. Bociari 188,586 francĭ pentru şcolĭ; Iani Costa 10 miĭ fiorinĭ pentru şcolĭ; D. Gădelu 50 miĭ ruble pentru eleviĭ sĕracĭ; C. Peltecu 21,200 ruble pentru şcolĭ; Sterghiŭ Terof 5000 ruble pentru şcolı. — 128,058 ruble de argint se află depuse în

Aşa dar când grecii în loc se se îngrijească de fraţii lor carĭ sunt în miserie şi să'ĭ ajute ca să aibă şcoale, eĭ fac ast-fel de instituţiunĭ grecescĭ şi trimit ajutóre bănescĭ la nisce oraşe românescĭ ca Bitolia, Cruşova, Moscopoli, Vlaho-Clisura etc. etc, dintre aĭ căror locuitorĭ româniĭ fac şcolı, spitalurı, şcolĭ polytechnice, Academiĭ, Observatoriĭ, Asilurĭ şi altele chiar la Atena, atuncĭ şi turcii şi orĭ cine înţelege, că nu este lucru curat. Pe lângă aceste, nisce corespondenţe de ale comitetelor din Atena cu episcopiĭ şi cu consuliĭ grecĭ din Macedonia, precum şi corespondenţa acestor din urmă cu profesoriĭ şcoalelor grecescĭ din localităţile românescĭ, care s'a întâmplat să cadă în mânile autorităţilor turcescĭ, au dovedit în mod faţiş că greciĭ prin şcoalele şi bisericele din comunele românescĭ şi prin persecutarea şcoaleĭ şi bisericeĭ române, urmăresc un scop cu totul politic, adecă acela : de a isbuti ca Macedonia, Epirul şi Albania să fie anexate statuluĭ grecesc.

Tendinţele acestea rees destul de lămurit din faptul anexăriĭ Tesalieĭ cătră Grecia în 1881, când acest din urmă stat, fără a cheltui nicĭ un ban şi fără să tragă nicĭ o lovitură de puşcă a dobândit o ţară a căreĭ fertilitate este proverbială şi o po-

banca din Moscova de românĭ Meţoviţĭ stabiliţĭ acolo pentru ajutorul instrucţieĭ în oraşul lor natal ; Ioan Condo-Pascu 58,800 francĭ pentru studenţı în medicină ; Nicola Sturnari 58,000 ruble pentru şcolı · Mihail Tuşiţa 111,600 francĭ pentru şcolı ; Teodor Tali 2000 talerĭ pentru şcolĭ ; C. Stamerof 57,080 francĭ pentru şcolı ; Elena N. Sturnari 10,000 francĭ pentru şcolĭ; Andreĭ Francĭ, 10,000 pentru săracĭ. D-nul *Arvantinos* care menţionează acestea şi alte multe în *Istoria Epiruluı*, Tomul 2—Atena 1857—spune că la Banca Moscoveĭ se află un capital de 1,107,610 ruble, la banca din Viena : 143,800 fiorinĭ şi la banca din

pulaţie de peste 300 mii locuitori între care 150 mii români curaţi cari cu toate protestările lor, aŭ fost sacrificaţi de către Europa care nu cunoscea vitalitatea şi tendinţele lor. De la acea epocă aceiaşi politică se urmează faţă cu românii din provinciile limitrofe: Epirul, Albania şi Macedonia, după cum reese din următorul document a căruĭ traducere o dăm aci precum urmează:

„. . . . .

„Sub raportul etnologic, elementul român este „aproape necunoscut în Europa. De aceea trebue „se ne ferim de a pronunţa saŭ de a aminti cu- „vêntul *Român*. Ast-feliu în toate numirile care a- „rată originea saŭ esistenţa românilor, de esemplu „*Vlaho-Clisura*, *Vlaho-Livada*, trebue scos cuvîntul „*Vlaho*, şi se nu se scrie decât *Clisura*, *Livada*. Cu- „vîntul *român* nu trebue să figureḑe nicăiure."

Ast-feliu scriea în 1886 luna Martie, consulul grec Panurias din Bitolia către Pikion institutor şi agent panelenist la Castoria (Macedonia).

Scopul pentru care se caută a se trece cu vederea în orĭ-ce scriere, orĭ-ce amintire despre românĭ, ni'l arată acelaş consul în aceiaşĭ scrisoare, prin care se dădea instrucţiĭ ca să se prepare o mişcare revoluţionară contra Turcieĭ:

Atena 515 miĭ drahme, banĭ depuşĭ de românĭ pentru instrucţia copiilor în *Liceul din Ianina*, *Meţova şi alte comune ale Epiruluĭ* unde până astăḑĭ instituţiunile şcolare ale comunităţeĭ ortodoxe sunt în mâna Episcopilor şi dominate exlusiv de spiritul grecesc, de şi donatoriĭ, cum se vede şi după numele lor, sunt curat românĭ. Să se observe că donaţiile de maĭ sus aŭ fost făcute numaĭ până la 1856—57. De atuncĭ auḑim că alte daniĭ şi maĭ importante s'aŭ făcut tot de românĭ de origină, de astă dată încredinţate guvernuluĭ grec, pentru instrucţiunea din comunele din Epir şi Macedonia,

„Impreună cu Episcopul căutaţĭ se faceţĭ se iz-„bucnească revoluţiunea. Timpul este favorabil; „Turciĭ ne cred că suntem aliaţiĭ lor contra Bul-„garilor; *Europa asemene crede că elementul Bulgar „nu este în mare număr decât până la Cosova, şi ca în „jos de această limită începe elementul grecesc.* Indată „ce revoluţiunea va izbucni, Europa înspăimântată „va interveni spre a înabuşi şi a preveni urmările „periculoase pentru pacea generală. Europa se teme „mult de complicaţiunĭ în Orient, ca şi cum a-„ceasta ar fi prevestitoare a unuĭ rezbel general. „Decĭ spre a preveni înspăĭmîntătoarea catastrofă „a unuĭ rezbel European, marele puterĭ vor căuta „să suspende ostilităţile şi vor întruni un congres „spre a hotărî chestiunea diplomaticeşte.

„In ast-feliu de împrejurărĭ resultatul revolu-„ţiuneĭ nu va fi decât favorabil *cauzeĭ grecescĭ.*"

Acelaş consul grec scrie tot luĭ Pikion în 2 A-prilie. 1886 :

„Am scris Episcopuluĭ se ia măsurĭ ca lumea şi „*maĭ cu seamă Europa, se nu ştie că la Clisura sunt „românĭ, pentru că aceasta e periculos pentru interesele „noastre a se sci.* [1])

Când dar din însuşĭ mărturisirile grecilor ni se dovedeşte lămurit ca poporul român din Orient, aşa de deştept şi întreprinḑetor, se caută se devină cu periculul fiinţeĭ sale, instrumentul uneĭ politice şi resturnătoare şi cotropitoare pentru dînsul, orĭ-ce român de inimă credem că nu poate decât să lu-

1) Veḑĭ ḑiarul: *Revue de l'Orient* din 19 Februarie 1888 pag: 4 şi numĕrul din 4 Martie 1888 pag: 6.

creḑe contra uneĭ asemene politice. Aceasta, chiar în interesul bine înţeles al statuluĭ şi poporuluĭ român întreg, ale căruĭ ramurĭ viguroase, dacă ar fi rupte cu desevârşire de la cultura şi aspiraţiunile luĭ proprie, cu încetul şi-ar periclita esistenţa; iar acele ramurĭ hultuite pe un trunchiŭ strein, cu timpul şi după o lege cunoscută, ar înflori cu maĭ mare vîrtoşie în folosul unuĭ popor, iarăşĭ poate spre dauna statuluĭ român.

Dacă statul grecesc ar fi fost un stat mare şi bogat, totu nu s'ar fi putut esplica alt-feliŭ, de cât cum s'a ḑis maĭ sus, sacrificiile baneştĭ, ce face pentru scoli greceştĭ în.sate şi oraşe românescĭ şi albanezescĭ, pe când trebuea să facă asemene sacrificiĭ pentru satele grecescĭ chiar din Grecia, care nu aŭ mijloace să aibă şcoale.

Când însă Grecia este cunoscută ca un stat mic şi sărac, aşa că budgetul eĭ pe fie care an nu se poate echilibra de cât cu deficit şi că până ăstan nu 'şĭ putea plăti întegral anuităţile datorieĭ publice şi, cu toate aceste, prevede anual în budjetul seŭ 740 miĭ leĭ pentru propaganda panelenistă în Turcia, precum se vede în budjetul Ministeruluĭ de Esterne al Grecieĭ pe anul financiar 1889 1890, deosebit de însemnatele sume ce cheltuesce Comitetul central din Atena în capul căruia se află maĭ toţĭ miniştriĭ şi oameniĭ politicĭ aĭ Grecieĭ, atuncĭ nu maĭ poate fi îndoeală că Grecia, pentru interesele sale politice şi naţionale, pune maĭ mult temeiŭ pe propaganda prin şcoale şi bisericĭ în localităţile româneseĭ şi albaneze din Macedonia, Epir şi Albania de cât pe cele-l'alte puterĭ ale statuluĭ grecesc.

Ca o schiţă a sacrificiilor bănescĭ ce 'şĭ impune statul grecesc, arătâm aicĭ cheltuelile ce face pentru şcoalele grecescĭ din oraşul Bitolia capitala Macedonieĭ şi din câte va alte puncte însemnate.

La Bitolia unde nu se află măcar o singură familie în adevĕr greacă de origină, Comitetul central (Syllogul) saŭ maĭ bine ḑis, guvernul din Atena, trimete în fie care an câte 3800 lire turcescĭ adică 80 miĭ leĭ; cu aceştĭ banĭ sunt plătiţĭ: Liceul şi profesoriĭ sĕĭ, 9 institutoare, două internate unul de băeţĭ cu 36 bursierĭ şi altul de fete cu 26 bursiere, precum şi un seminariŭ cu 4 profesorĭ şi vr'o 40 seminariştĭ.

Intr'o sumă de orăşele româneştĭ ca: Magarova, Cruşova, Nijiopoli, Tîrnova, Gopeşĭ, Moloviştе, Neveasta, Vlaho-Clisura, Hrupiştea, Samarina, Avela, Perivoli, Băiasa (Vuvusa), Laca şi altele în care nu se află nicĭ o familie greacă de origine, episcopiĭ şi consuliĭ grecĭ din Salonic, din Bitolia, din Ianina, din Alasona şi alte părţĭ, aŭ trimes nu maĭ puçin de cât, câte treĭ până la şeapte învеţătorĭ grecĭ şi de la una până la treĭ învеţătoare, în fie care din enumeratele comune românescĭ, fără a maĭ socoti un numĕr însemnat de cărţĭ didactice grecescĭ ce se daruesc copiilor şi fetelor române.

Dar ni se va ḑice: cum, Turciĭ nu ştiŭ nimiç despre toate aceste ajutoare tendenţioase ce le face greciĭ Eforiilor şcolare din Imperiŭ? — Da, Turciĭ ştiŭ, aŭ dovezĭ palpabile despre această ingerinţă şi despre conivenţa agenţilor oficialĭ greceştĭ cu clerul şi notabiliĭ grecisaţĭ şi de aceea iaŭ mĕsurĭ de înfrenare.

Spre a evita descoperirea acestor legăturĭ şi ajutoare, iată esplicaţiunea ce au pus la cale agenţiĭ grecescĭ împreună cu Patriarhatul spre a se da autorităţilor turceştĭ de câte orĭ ele s'ar încerca să ceară deslușirĭ despre proveninţa ajutoarelor :

Minist. Afacer. Străine.

Atena, 13 Martie 1890

Circulară către consulatele din Turcia

Către Vice-Consulul Elin din Grebena,

Domnule Vice Consul

„Luând cunoştinţă de cererea de informaţiunĭ „relative la resursele scoalelor greceştĭ şi de modul „cum ele funcţionează, cerere făcută acuma în urmă „de către comisiunile turceştĭ ale instrucţiuneĭ pu„blice din diferite localităţĭ, Patriarhul Ecumenic „a adresat tuturor Episcopilor respectivĭ instruc„ţiunĭ categorice al căror coprins se găseşte în co„pia aci alăturată a raportuluĭ cu No. 463 al Le„gaţiuneĭ din Constantinopole. Representanţiĭ Sf. „Sale Patriarhuluĭ aŭ fost autorisaţĭ a se conforma „în viitor acestor informaţiunĭ fără a se abate „de la ele.

Semnat : Ministru *Dragumis.*

Anecsă : Copia raportuluĭ cu No. 463, cu data 24 Februarie 1890, adresat de către Legaţiunea greacă din Constantinopol Ministruluĭ afacerilor străine din Atena.

Domnule Ministru,

„Vĕ înapoez documentele confidenţiale cu No. „176 şi 210 ale Escelenţeĭ Voastre şi în acelaşĭ timp am onoare a vĕ comunica următoarele :

„Am fost asigurat la Patriarhatul Ecumenic, că „tuturor episcopilor respectivĭ, li s'au dat instrucţiunĭ „categorice, instrucţiunĭ carĭ esplică între altele că „Marea Biserică (Patriahatul) fiind recunoscuta ca su-„praveghetorul suprem şi responsabil al instrucţi-„uneĭ grecescĭ în Turcia, numaĭ representanţilor seĭ „din provinciĭ aparţine ca să dea orĭ-ce informaţiunĭ „relative la lecţiile de predat, la profesorĭ şi la elevi, „şi în general la mijloacele carĭ acoper cheltuelile „scoalelor greceştĭ. Episcopiĭ aŭ fost autorisaţĭ a de-„clara tot-d'a-una comisiunilor turceştĭ şi instrucţi-„uneĭ publice ca aceste cheltuelĭ scolastice sunt a-„coperite prin produsul disculuĭ în bisericĭ şi prin do-„naţiunĭ a generoşilor conaţionali, şi a recomanda „directorilor scoalelor şi institutorilor de a nu da „nici ua informaţiune relativ la această afacere sus „ḑiselor comisiunĭ turceştĭ, ci de a le trimite numaĭ „Episcopilor.

„Aceste instrucţiunĭ au fost date Episcopilor din „Pelagonia (Bitolia) şi din Grebena.

Prea plecat

Semnat: *N. Mavrocordatos* [1])

Toate aceste ce fac greciĭ, şi toate piedicele de tot soiul ce pun pentru a înăbuşi orĭ ce tendinţa de deşteptare a românismuluĭ în Peninsula Balcanică, nu sunt totuşĭ în stare să nimicească sentimentele naţionale, ci din contră, cu cât greciĭ lucrează ca prin toate mijloacele să desnaţionaliseze

---

1) Aceste documente se află publicate în: *Corespondance de l'Est* din Viena din 20 Iunie 1890.

pe români, cu atât românii văd că pericolul e mare, şi sentimentul naţional se desceaptă neîncetat de şi încet, aşa că mai din toate comunele se cere cu staruinţă a li se trimite învăţători şi învăţătoare de limba română ca să slujească in biserică în limba română.

Pentru noi, precum şi pentru ori-care om, care apreciază faptele după adevărata lor natură şi judecă lucrurile fără părtinire şi fără ca judecata lor sa fie influenţată de simpatii sau antipatii personale, nu poate fi nici uă îndoială că partidul românesc din Macedonia, Epir, Tesalia şi Albania însufleţit de instinctul de rasă şi sprijinit de şcoalele deja înfiinţate, precum va fi şi de cele ce se vor mai înfiinţa treptat, şi se va putea dispune de un personal didactic românesc mai numeros, va progresa, şi resultatul final al luptei înverşunate ce esistă în părţile acele între agenţii propagandei grecesci şi între partidul românesc va fi sdrobitor pentru strănismul anti-român.

Comitetele grece neavênd alt scop de cât a grecisa pe români, învăţă pe copii românilor în şcoalele grecesci numai limba greacă; de aici resultă pentru români două neajunsuri foarte grave: întâi copii români cari merg la şcoalele grecesci, neînţelegênd nici limba pe care o vorbesce învĕţătorul grec în şcoală şi nici cuprinsul cărţilor didactice grecesci, nu vor învĕţa nici pe jumĕtate studiile din program, pe când elevii din şcoala română, cari învaţă în limba maternă, fac repede progrese în un timp pe jumetate mai lung.

Apoi copii români ce es din şcoalele grecesci nu

cunosc de cât limba greacă ce o învață de la institutorii greci, cari nici dênșii nu cunosc alta limbă, și ast-fel nu sciu ce se facă și în cotro să apuce ; în timp ce elevii cari es din liceul român, învețând mai multe limbi și mai ales cea română și francesă pot ocupa posturi atât în țara lor [1]) cât și în străinetate, de oare ce limba francesă e răspândită în toate părțile mai ales în orașele cele mari și în porturile Orientului. Cine n'a observat că, câți merg în Grecia, se duc ca să cheltuiască bani iar nu ca să câștige ceva. Singura această observație a făcut ca ori unde esclusivismul limbei grecesci sau al grecismului predomină, ca odinioară în România. în Bulgaria, în Syria, în Palestina, în Egypt, pretutindeni s'a făcut o reacțiune în detrimentul limbei grecesci și al grecilor.

Acum în acele țări educația școlară se începe prin limba maternă pentru a economisi timpul și a învața mai lesne și mai solid acele din limbele străine de care este apoi mai mare trebuință în viață și din care se poate trage folos.

Prin urmare resultatul final al tuturor sforțarilor ce'și dau grecii și a tuturor cheltuelilor ce fac pentru a grecisa pe români nu va putea fi altul de cât acela care a fost și în țerile menționate mai sus.

De alt-fel, Românii cu minte din Grecia cari stău în contact cu societatea greacă, observă cu indig-

1) Am aflat cu mulțumire ca până acum patru foști elevi ai Liceului român din Bitolia aŭ fost numiți în posturi de încredere, de catre guvernul otoman. La telegraf asemenea unde cunoscința limbei franceze este necesară, elevii Liceului Român aŭ reușit înaintea tutulor și aŭ fost din ei numiți câți-va telegrafiști în câte-va posturi.

nare, că cu toată iubirea ce li se arata maı 'nainte de a fi anecsaţĭ la statul grecesc, nu întâlnesc în societatea grecească de cât dispreţ pentru limba, moravurile şi neamul lor şi, maĭ mult, li se pune în sarcina lor, când se produc neorîduelĭ şi tâlhăriĭ tradiţionale în Grecia, de esemplu ca afacerea de la Marathon din anul 1870, şi altele ce citim în cărţile călătorilor europenĭ, în care *Vlahiĭ* sau *păstoriĭ Vlahiĭ* sunt acusaţĭ — negreşit după spusele autorităţilor — de toate relele ce se întêmplă la drumul mare sau la munţĭ.

Credem că cu cele ce am arĕtat se dovedeşte în mod necontestabil că elementul român sau maı bine ḑis, limba şi naţionalitatea româna, de şi persecutate în deosebite modurĭ de spiritul şi agenţiı elenismuluĭ în sus ḑisele provinciı turceştı adică în: Macedonia, Epir, Tesalia şi Albania, cu toate aceste, graţie instinctuluĭ naţional şi mândrieĭ numeluı de român, păstrate din parinţĭ în fiı în masa poporuluĭ românesc, precum şi lumineĭ şi cultureĭ ce şcoalele româneştĭ daŭ junimeĭ române, graţie ḑicem acestor imboldirĭ foarte puternice, suntem convinşĭ că triumful causeĭ române în părţile acele, nu este, nu poate fi de cât o chestiune de timp. Va trebui însă ca şi în viitor institutoriĭ cărora le sunt încredinţate destinatele neamuluĭ românesc, să procedeze cu zel şi cu tact înţelept şi tot-de-odată adevĕrat românesc în misiunea lor morală, pe lângă fraţiĭ noştri românĭ de acolo, uitaţĭ de atâţea secolĭ în voia întâmplăriı şi carĭ astăḑĭ sunt prada propagandelor politico naţionale ale străinilor; — limba lor este esclusă contra orĭ-căreĭ dreptăţĭ şi lege

din şcolile şi bisericile întreţinute şi fundate de eĭ pentru copiĭ lor.

Ca să nu se creadă că este opiniunea noastra personală ceea-ce spunem maĭ sus în privinţa sacrificiilor băneştĭ ce costă pe naţiunea şi statul grecesc propaganda care o face în Macedonia şi în toată Peninsula Balcanică prin şcoalele greceştı, precum şi în privinţa resultatuluı final al acesteı propagande, şi ca să se convingă cetitoriĭ că aceasta este un fapt necontestabil, reproducem aicĭ cele ce s'a publicat în această privinţă de către ḑiarele cele maĭ însemnate din Atena. Aşa ḑiarul *Ephimeris* din Atena, din 23 Februarie 1890, fost organ al Ministeruluĭ de Esterne până în anul 1888, sub titlul de *O nenorocită mărturisire*, se esprimă ast-fel:

„De curênd am citit în *Palinghenesia*, ḑice *Ephi*„*meris*, un articol privitor la causa greacă din Ru„melia orientală şi din Macedonia. Nicĭ uădata „n'am creḑut, ca un jurnal publicat în Atena şi maĭ „ales un organ al guvernuluĭ actual (*Falinghenesia* „este jurnal guvernamental), să fie în stare să con„damne aşa de sever politica de care guvernul gre„cesc s'a inspirat până acum în Rumelia Orientală, „în Macedonia, în Epir şi în Albania. Jurnalul gu„vernamental „Palinghenesia" comentând o hartă „etnografică a Macedouieĭ despre care s'a făcut „atâta svon acuma de curênd (harta popoarelor „sclave a d-luĭ Komarov şi Sarjenco din Petersburg) ḑice urmĕtoarele:

„Noĭ Greciĭ putem asigura pe fraţiĭ noştrı Serbĭ „că propaganda naţională făcută prin şcoale şi prin

„hărţĭ etnografice nu dă nicĭ odată resultate po-„sitive şi că nu preţuesc sacrificiile ce se fac. Ast-„fel baniĭ ce am cheltuit în abondenţă în Rumelia „Orientală n'aŭ putut să ne întoarcă nicĭ un sat „către elenism. Acelaş lucru va avea loc maĭ „curênd séu maĭ târḑiŭ în Macedonia, dacă nu „îmbunătăţim starea armateĭ noastre şi dacă nu „adoptăm o politică maĭ energică. Jurnalul guver-„namental mărturisesce ast-fel că toate sacrificiile „ce a făcut guvernul grec până astă-ḑĭ în Rumelia „Orientala şi în Macedonia aŭ fost zadarnice.

„Dar ar putea cine-va sĕ întrebe cine a condus „până acum acţiunea noastră în Macedonia, în Al-„bania, în Rumelia Orientală şi în Epir? *Cine a „administrat atâţea a ĭ atâtea milioane ce ţara noastră „a cheltuit milioane ce poporul grec a cheltuit şi va „cheltui încă?*

„Fiind-că este vorba de o chestiune aşa de im-„portantă, noĭ ne credem datorĭ a da la lumină „*un secret*, ce păstram până acum, temêndu-ne de „a compromite interesele noastre naţionale; dar „când ni se spune astăḑĭ, că am perdut influenţa „noastră în acele provinciĭ, noĭ am putea întreba „pe d-l Tricupis şi pe colegiĭ d-sale, pentru ce aŭ „impus imposite peste imposite pe poporul grec, sub „cuvântul de a realisa dorinţele noastre naţio-nale?

„Ni se va obiecta póte, că guvernul actual nu „e singur respunḑător; guvernul, ce l'a precedat „şi syllogul ce l'a precedat, au de asemenea asu-„pra lor o parte din respundere. Noĭ nu o tăga-„duim, dar nimenea nu ne va putea contesta că:

„Ministrul actual al afacerilor străine a fost multă „vreme directorul syllogului şi că de vr'o patru anĭ în„coace syllogul în chestiune, s'a transformat într'o sec„ţiune specială a ministeruluĭ de esterne, care se ocupă es„clusiv cu propaganda noastră naţională din Turcia şi „primesce ordinile d-luĭ Dragumis.

„Este învederat prin urmare, că d. Tricupis, pre„şedintele cabinetuluĭ şi d. Dragumis, Ministrul a„facerilor străine sunt singuriĭ responsabilĭ pentru „aceasta. Lor daı trebue să le cerem socoteală.

„Iĭ vom întreba dar, cum aŭ întrebuinţat milioa„nele date de poporul grec? Pe d-niĭ Tricupis şi „Dragumis i-a însărcinat poporul grecesc cu direc„ţiunea propagandeĭ care a costat 10 milioane „francĭ, şi cu toate aceste milioane, câţĭ grecĭ n'aŭ „fost închişĭ, părăsind familiile lor pentru că au „sprijinit încercările guvernuluĭ!

„Cele ḑece milioane aŭ fost oare cheltuite numaĭ „pentru şcolĭ şi hărţĭ etnografice? *Şi în fine pentru „ce se urmează această propagandă în Macedonia*, daca „neisbânda încercată în Rumelia Orientală ne este „reservată şi în Macedonia?"

Ephimeris critică apoĭ mijloacele de propagandă naţională în Turcia, şi incapacitatea organelor guvernamentale. Consuliĭ si *Episcopiĭ*, ḑice el, pe carı guvernul grec *îĭ trimete* în Macedonia, paraliseaza adese orĭ lucrarea propagandeĭ fiind că nu pot să se înţeleagă cu populaţiunea.

Şi, în adevĕr, întâmplarea a făcut ca tocmaĭ acum să ne cadă în mână numĕrul 198 din 30 August (st. n.) 1890 al ḑiaruluĭ Vienez *Correspondance de l'Est* care sub rubrica: *Macedonia* coprinde scrisoarea următoare:

„Monastir (Bitolia) 22 August. — V'am scris în „maĭ multe rîndurĭ că episcopiĭ grecĭ în Macedo„nia nu eraŭ de cât agenţiĭ guvernuluĭ grec şi aı „comitetuluĭ revoluţionar din Atena. Astă-ḑĭ agita„ţiunile lor sunt puse în lumină prin documente „oficiale. Episcopiĭ grecĭ din Turcia corespund di„rect cu d. Dragumis, Ministru al afacerilor stră„ine al Greciei, îĭ comunică lucrările lor în Mace„donia şi îĭ recomandă chiar schimbarea cutăruia „sau cutăruia consul grec incapabil—ḑic dânşii— „de a înşela pe Turcĭ.

„Iată câte-va documente, carĭ aŭ fost prinse la „biroul poştal din oraşul nostru, documente, care „ar trebui să convingă pe Poartă despre sentimen„tele şi purtarea episcopilor grecĭ faţă cu guvernul „Imperial".

Coprinsul scrisoareĭ Mitropolituluĭ Neofit, arhiepiscopul Bitolieĭ adresată d-luĭ Dragumis, Ministru „al Afacerilor străine:

Bitolia (Monastir) $^{11}/_{23}$ Iulie 1890.

„Domnule Ministru —Sunt informat că d. Fon„tanas, Consul al Greciei în oraşul nostru, a scris „contra mea la Excelenţa voastră. Lucrările mele „în favoarea causeĭ grecescĭ şi serviciile mele pen„tru elenism aŭ fost recunoscute de către Consuliĭ „grecĭ din Andrinopole şi Filipopole, unde am fost „îndelung Archiepiscop. Exc. V. nu are de cât să „se adreseze la aceĭ Consulĭ şi va vedea că *am fost „totdeauna la înălţimea misiuneĭ mele*".

„Consulul Greciei la Bitolia d. Fontanas nu este „omul ce ne trebue. Va sfârşi prin a ne compro-

„mite în ochiĭ autorităţilor turcescĭ; este impru-
„dent şi ne strică afacerile. *Dacа Exc. V. continuă*
„*a trimite baniĭ prin mijlocirea consuluĭ actual* vom
„fi siliţĭ a-ĭ refusa. Consulul actual comite impru-
„denţe şi descopere lucrările noastre pe care în za-
„dar le ţinem secrete. Ast-fel purtatea Consuluĭ
„către directoarea şcoaleĭ grecescĭ a compromis'o
„şi nenorocita a fost trimeasă înaintea curţeĭ mar-
„ţiale. Acum în urmă, însoţit de treĭ notabilĭ am
„fost la preşedintele curţeĭ marţiale. După o scurta
„conversaţie mi-a ḑis ce urmeaza: „D-l consul al
„Grecieĭ speră oare să anexeze Macedonia la Gre-
„cia prin mijlocirea banilor ce se trimet aci pentru
„a face propagandă politică? Acesta este, d-le Mi-
„nistru, resultatul stângăciilor Consuluĭ Elin din
„Bitolia. Pentru *interesele noastre naţionale* trebue
„neapărat ca d. Fontanas sa fie înlocuit cu un
„consul capabil, *care să fie în stare să înşele pe Turcĭ*,
„în loc de a fi el însuşĭ mereu înşelat".

„In plicul cu scrisoarea Mitropolituluĭ Neofit—
„adaogă corespondentul—se maĭ afla două scrisori:
„una din partea eforilor şcoalelor grecescĭ din Bi-
„tolia adresată Preşedinteluĭ Syllogului (Comitetuluĭ)
„grecesc—care reşede la Ministerul afacerilor străine
„din Atena şi care formează o secţiune a parte
„ocupându-se esclusiv de politica grecească în Tur-
„cia,—şi cea l-altă scrisoare din partea d-reĭ Eu-
„frosina Vaharidu, directoarea şcoaleĭ grecescĭ de
„fete, adresată d-luĭ Dragumis, scrisoare în care
„dânsa se plânge că *a fost destituită de către Con-*
„*sulul grecesc din Bitolia.* In scrisoarea lor către

„Preşedintele Syllogului eforiĭ şcoalelor grecescĭ [1]) „critică de o potrivă atitudinea consuluiuĭ grec din „Bitolia şi cer înlocuirea luĭ. Cuprinsul este aproape „identic cu al scrisoareĭ Mitropolituluĭ. In josul „scrisoreĭ se află sigiliul şcoaleĭ grecescĭ de la noĭ „şi semnăturile eforilor ale cărora nume sunt: Iancu „Scantelli (scânteie) Hristu Duma, Gheorghe Chi„riac, Neofit, archiepiscop din Bitolia.

Iată dar dovedit cu acte mijloacele de carĭ se serva şi scopurile ce urmăresce politica panelenistică în Macedonia, în Epir şi Albania. Româniĭ şi Albaneziĭ, carĭ încă n'aŭ gustat din avantagiele ce din nenorocire nu folosesc fraţilor lor despărţiţĭ de dânşiĭ în 1881 şi maĭ nainte, avantagiĭ carĭ nicĭ maĭ mult nicĭ maĭ puţin îĭ face să'şĭ peardă individualitatea lor ca popor cu limba şi moravurile luì propriĭ,—să cugete până maĭ e timp şi să înlăture direcţia aşa de funestă ce a dat'o educaţiuneĭ şi instrucţiuneĭ tinerimeĭ lor Episcopiĭ de alt neam, lipsiţĭ de familie, şi notabiliĭ lor aşa de dominaţĭ de *interese* particulare în cât sunt cu totul tâmpiţı când e vorba să judece şi să cunoască originea, indivi-

1 Din documentele publicate la început în *Schiţa istorică* am vĕdut că aceı eforı precum şi membriı comunitaţeı dise grecescı din Bitolia ca şi din cele-alte oraşe şi oraşele românescĭ din Macedonia şi Epir *sunt românĭ*, carı vorbesc românesce, ıntre eĭ şi în familiile lor dar favoriseaza, prin o curată aberaţiune mintala, desfiinţarea limbeı lor prin ajutorul şcoalelor grecescĭ:

Esemple de grecisare aproape desăvărşită la însemnate oraşe românesc, din Macedonia şi Epir petrecută de un secol încoace avem între cele maı isbitoare: Cojani şi Seatişte în Macedonia şi peste 30 comune din districtul Zagoruluı aproape de Ianina în Epir. Din toate aceste oraşe şi comune unde şi până adĭ numele de familie sunt românescĭ, se află în România maĭ multe familiĭ carĭ aci s'au înavuţit, dar care încă nu 'şı

dualitatea, demnitatea şi interesele neamuluĭ lor. [1])

Ca să nu fim acusaţĭ că suntem vrăjmaşĭ aĭ idei naţionale greceştì pe care declarăm că o respectăm ca orĭ şi ce idee mare naţională când ea se întemeiază pe dreptate şi respectul drepturilor etnice şi istorice ale altor popoare, ne permitem a da aicĭ cuprinsul unuĭ mic studiu caracteristic prin ideile profunde şi juste ce conţine asupra *trecutuluĭ şi viitoruluĭ elenismuluĭ*. De aicĭ se va pricepe maĭ bine ideea şi azĭ conducătoare a politiceĭ grecescĭ faţă cu populaţiunile de orĭ-ce neam din Orient.

Acest studiu a fost scris în 1881 de vestitul scriitor englez *Mackenzie Wallace*, (autor al opereĭ „*La Russie et les Russes*") şi tipărit în **Times** de la finele luncĭ luĭ Maĭ 1881. Noĭ îl reproducem după traducerea francesă apărută în ḑiarul Constantinopolitan „*Constantinople Messenger*" din 8 Iunie 1881.

---

maĭ aduc aminte despre origina lor română. Despre Seatişte (de la Sete, acolo lipsind apa, pământul fiind poros), iată ce ne spune în „Voyage de la Gréce", 2-me édition Paris, 1826 tom. II, pag. 79, *Pouqueville*, fost consul al Franciei la Ianina la începutul seculului. A întrebat pe arhonţĭ-notabiliĭ oraşuluĭ, „cum din Românĭ s'aŭ facut greci, dar nimenea n'a sciut sa-mĭ spună ce a devenit populaţiunea romanească nicĭ prin ce mijloc ea fusese înlocuită de greci". Pouqueville adaogă că la întrebarile luĭ, „acei notabili se uitaŭ uniĭ la alţii". Observăm în fine că şi oraşelul Blaţa aproape de Seatişte, patria familielor Ghermani, Galiţa şi alte de la noi, este pe cale de a se grecisa. Abia în o mahala formată maĭ mult prin imigraţiuni recente de economii de vite şi păstorii românĭ din alte localitaţi, se mai aude românesce în acest orăşel.

1) In nota precedenta am spus ca ţinutul Zagoruluĭ de langă Ianina e grecisat maĭ cu totul. Iată numele câtor-va din cele 44 comune ale Zagorului: Papingo, Viţicu, Arcistea, Cervari, Guriţa, Viţa de sus şi de jos, Brădetu, Cepelu, Cuculi, Sudena, Supuceli, Baia, Gudile, Negade, Francazi, Bulcu, Dobra, Calota, Manasi, Doliani, Stoilo, Camia, Cavalari, Drestenicu, Grebeniţi, Flamburaru, Cernesi, Macrinu, Cursovtţa, Bulanosi, Scamneli, Laca, Dobrinova, Băiasa (*Vuvusa* grecesce). Comunele negrecizate aḑi sunt: Grebeniţi, Flămburaru, Cernesi, Luca, Florul, Masimele, Dobrinova. Băiasa şi alte câte-va unde totuşi se afla şcoale grecesci pe lângă câte o şcoala românească ce se află în unele dintr'însele. Despre comunele grecizate, iata ce scrie d-nul Apostol Mar-

Trecutul și viitorul Elenismuluĭ

„Dintre toate naţiunile creştine ale Orientuluĭ „necontestat este că greciĭ aŭ jucat cel maĭ mare „rol istoric, şi influenţa lor a căutat ca să des- „volte şi să respândească civilisaţiunea şi progresul. „Ceea-ce lor le place a numi misiunea lor isto- „rică, s'a îndeplinit în mod estraordinar de curios, „cu care nu putem să găsim o comparaţiune nicĭ „în anticitate, nicĭ în evul de mijloc, nicĭ în tim- „purile moderne, şi pe care maĭ lesne ne este să o „deosebim de cât să o comparăm cu metoda urmată „de cele-l-alte naţiunĭ civilisatoare.

gărit în *Convorbirĭ literare*, anul VIII (1874) pag. 198, sub titlul : *Comuna româna din Dacia Aureliană* :

„...... Cele-l'alte 34 comune din ţinutul Zagoruluĭ aŭ fost grecizate „pe la începutul secoluluĭ curent de un călugăr grec *Cosma* carele a- „tuncĭ trecea de ascet și de sfânt și a afurisit limba română și pe toțĭ „carĭ ar maĭ vorbi această limbă. Bătrâniĭ românĭ de pe la noĭ aŭ ve- „ḑut și aŭ auḑit pe acest șarlatan și religios spion al propagandeĭ pan- „eleniste, sanctificat de clerul grec cu numele de *sfântu Cosma* care a „permis ca icoana luĭ să se zugrăvească în biserieele din Pind. Aceasta „este așa de adevărată încât toțĭ bătrâniĭ acestor comune grecizate „carĭ sunt în etate de 80 de anĭ vorbesc încă limba română. Pe la „anul 1847 un român din Abela trecênd în Zagor prin comuna greci- „zată *Frâncazi*, auḑi pe o femeiă bătrână ḑicând către o vecina a eĭ: „Mori pime to berbece sti gradina kai vame ta verza ola". Adică : Hei, berbecele a intrat în grădină și mănâncă toată varză.— Cea maĭ „mare parte din locuitoriĭ bărbațĭ aĭ Zagoreĭ merg în România și în „alte părțĭ streine unde îșĭ câștigă pâinea lor și a familielor lor remase „acasă, ca carciumarĭ, pitarĭ, plăcintarĭ, iar uniĭ ca arendașĭ și epistațĭ „de moșiĭ. Eĭ veneaŭ în România încă maĭ cu seamă în timpul călu- „gaĭilor grecĭ pe lângă care uniĭ s'aŭ înavuțit din averea Statuluĭ ro- „mân usurpată atuncĭ de fanarioțĭ clericĭ și mirenĭ. Toțĭ aceștĭ Zago- „renĭ—grecizațĭ — care aŭ năvălit asupra bietuluĭ român din țară, aŭ „contribuit prin diferite mijloace la grecizarea cu desevârșire a con- „cetățenilor și consângenilor lor remașĭ în patria lor și la întinderea „limbeĭ grecescĭ și în cele-l'alte comune românescĭ în care s'aŭ înfiin- „țat școale de limba greacă". Adăogăm că la cunoscința noastră sunt chiar astă-ḑĭ în România oamenĭ generalmente avuțĭ, ba uniĭ chiar foștĭ séŭ actualĭ senatori, deputațĭ și însemnațĭ funcționarĭ aĭ statuluĭ, carĭ sunt séŭ eĭ séŭ părințiĭ—tatăl—lor născuțĭ în acele comune grecizate ale Zagoruluĭ de lângă Ianina. Să sperăm că după atâtea bunătățĭ dobândite aicĭ nu îșĭ vor maĭ renega origina părinților lor și *maĭ cu seamă* vor face, vor îndemna pe rudele séŭ pe cunoscuțiĭ lor remașĭ în vechea patrie a'șĭ aduce cuvinte de același lucru și vor deschide acolo școale românescĭ dovedind ast fel că iubesc și ajută neamul românesc cu care în fața nóstră se pare că se fălesc.

„Românii în anticitate, Arabii în evul de mijloc „şi naţiunile europene în timpurile moderne, au în„ceput prin a cuceri popoarele pe care apoi le-a „civilisat, pe când cucerirea nu ocupă de cât un „mic loc în strălucitele anale a le Elenismului. „Grecii ne avînd nici odată armate destul de pu„ternice pentru a face invazii, saŭ mulţumit de a „profita de cuceririle făcute de alte naţiuni, de alte „state mai rezboinice şi mai puţin civilisate. Ale„xandru şi Macedonenii sĕi — strĕmoşii poate ai „Albanezilor de astăzi— duseră artele greceşti până „la malurile Indului. Căpitanii şi legiunile Romei „înplântară civilisaţiunea şi instituţiunile greceşti „în Thracia şi în Asia Mică, în Siria şi în Egipe t „Armatele eterogene a le Bizanţului protegiară „Elenismul în părţile Constantinopolului şi puseră pe „greci în posiţiune de a elenisa până la un oare „care punct hordele slavone şi turaniene care in„vadară peninsula Balcanilor. In fine, Otomanii „menţinură în secolul al XV-lea supremaţia greaca „asupra deosebitelor naţiuni creştine de origină şi „de limba străină. Ast-feliu că, această aserţiune „pare-sĕ saŭ nu un paradox, nu e mai puţin „adeverat că nu grecii ci Macedonenii, Romanii, „barbarii de tot soiul şi Musulmanii turci 'şi au „vărsat sîngele pentru întinderea şi apărarea ele„nismului, şi perioadele istorice, în care influinţa „grecească a crescut mai repede şi a aruncat ră„dăcini mai adînci, sunt acele în care grecii erau, „din punctul de vedere politic, o rasă supusă. Acest „fapt ce se datoreşte, în parte, unor întâmplări et„nologice, în parte împrejurărilor în care grecii

„s'au găsit, a esercitat o adîncă influinţă asupra „desvoltării caracteruluĭ naţional şi, nu va lipsi de „a esercita aceeaşĭ influinţa în evoluţiunea destina-„telor sale viitoare.

„Ar fi interesant de a urmări această particula-„ritate a istorieĭ Elenismuluĭ prin diversele epoce „ce am enumerat, dar în un aşa de scurt studiu „trebue să ne mărginim la aceea din care grecii „sunt pe drum de a eşi azĭ. Când Mahomet II a „cuprins Constantinopolul el asigurâ Musulmanilor „monopolul putereĭ politice, şi lăsâ diferitelor co-„munităţĭ creştine un mare număr din vechile lor „drepturĭ şi privilegiĭ. Membrii Bisericiĭ Ortodoxe „resăritene, de orĭ ce naţionalitate, aŭ fost puşĭ „sub jurisdicţiunea imediata a Patriarhuluĭ grec şi „a cleruluĭ luĭ. Şi vechele legăturĭ care uneaŭ na-„ţionalitatea grecească cu ortodocsia orientală se „aflară atuncĭ menţinute şi strînse. Clerul grecesc „veḑîndu-şĭ autoritatea şi veniturile garantate con-„tra orĭ căruĭ atac de jos, primi îndată noua luĭ „posiţiune şi deveni zelosul apărător al dominaţiu-„neĭ otomane.

„Puţinele aspiraţiunĭ naţionale pe care patriar-„hul şi ajutoarele sale le maĭ putea avea, se măr-„giniră la dĕrămarea constituţiunilor bisericeştĭ a „le Sêrbilor şi a le Bulgarilor care împedecaŭ pro-„pria lor autoritate. Pentru ast-feliŭ de sarcini pre-„cum şi pentru a înăbuşi ne supunerea, orĭ unde „s'ar fi ivit, clerul grecesc putea în tot deauna să „se rezime pe braţul secular al Statuluĭ Musulman. „Aceste straniĭ relaţiunĭ între autorităţile Otomane „şi clerul grecesc au durat până în ḑilele noaste,

„fără vre o modificare importantă. Principalii membrii ai comunităţii greceşti aŭ fost de o potrivă „admişi de către cuceritori în oare care care ramuri a le administraţiunei. Mai întăi funcţiunile „lor aŭ fost restrânse la instituţiunile comunale din „sate în care ei figuraŭ în consiliile bătrânilor, „dar către sfârşitul secolului al XVII-lea, ei începură a ocupa posturi mai importante ca Dragomani ai Inaltei Porţi şi ai Marelui-Amiral şi apoi „ca Principi şi Kapu-Kehaiele a le Valahiei şi Moldovei. Familiile acestor Principi şi Kapu Kehaiele, „formaŭ încet încet împreună cu acele ale unor „avuţi neguţători locuitori în mahalaoa Fanarului „pe Cornul de aur, un feliŭ de aristocraţie parvenită care este destul de cunoscută sub numele de „Fanariotă. — Auzim adese ori susţinêndu-se că aceşti Fanarioţi sunt coborîtorii vechilor familii bizantine care aŭ continuat a locui în Constantinopole după cucerirea Otoman', şi câţi-va din „trînşii, de esemplu: Cantacuzenii, cautară se dee „oare care temmeiuri pretenţiunilor lor, adoptând „nume ilustre din istoria bizantină.

„In realitate cei d'întăiŭ Fanarioţi aŭ fost nişte „necunoscuţi emigranţi din insulele Archipelagului „şi din Asia Mică, pe când alţii ca Ghica, erau de „origină Albaneză. Mai de curênd chiar, Bulgaria „a avut un representant printre dênşii în persoana „lui Stefan Vogoridi tatăl lui Alecu Paşa. Deosebirea de origină nu 'i a impedecat de a forma, „căsătorindu-se între dênşii, un grup omogen posedând un *esprit de corps*, foarte accentuat, şi timp „de mai multe generaţiuni ei lucrară împreună cu

„clerul spre a menţine dominaţiunea Otomană peste „toţi membrii Bisericei Ortodoxe.

„Perspectiva ast-tel deschisă *raialelor* greci de a „'şi face o strălucită carieră în serviciul statului, „dădu educaţiunei greceşti un noŭ punct de razim „şi în curênd se întemeiară şeoale superioare la „Constantinopol, Adrianopol, Salonic, Larisa, Tri„cala, Ianina şi în alte oraşe ale Imperiului. Pro„gramul studiilor se mâri şi cuprinse filologia, filo„sofia modernă şi primele principii ale ştiinţelor „naturale. Spiritul grecesc se deşteptâ puţin câte „puţin din îndelunga luĭ letargie şi noue ideĭ, noue „aspiraţiuni nu întărḑiară a se forma în contactul „politic şi comercial din ce în ce crescênd cu lumea „occidentală. Legăturĭ de unire maĭ apropiată se sta„biliră între diferitele comunităţĭ respândite, a că„rora uniune până până atuncì nu fusesă întreţi„nută de cât prin o credinţa comună şi o admi„nistraţie bisericească coruptă., Se începu chiar a „se întrevedea putinţa uneĭ maĭ marĭ mişcărĭ na„ţionale, şi câte-va spirite pătrunzetoare, concepură „speranţa uneĭ regenerărĭ complecte a poporuluĭ „grecesc.

„Biserica care la început urmărise cu indiferenţă „saŭ chiar cu gelozie mişcarea, încetul cu încetul „se găsi trasă în cursul mişcăreĭ eĭ, şi sfîrşi prin „aĭ da un puternic ajutor. Nu numaĭ printre grecii „propriŭ ḑişĭ, propaganda elinească 'şi-a recrutat in„strumentele sale. La Bulgarĭ, la Sêrbĭ şi la Al„banezĭ, Episcopiĭ aŭ căutat să lăţească şi să în„tărească autoritatea patriarhuluĭ, elenizând clasele „superioare, şi Principiĭ fanarioţĭ în România ur„măriră acelaş scop pentru motive deosebite.

„Către finele secolului al XVIII îmbunătăţirea „condiţiunei morale şi materiale a grecilor şi ele- „nizarea repede a populaţiunilor negreceşti în toată „peninsula, de la capul Matapan până la munţii „Carpaţi şi de la Adriatica până la Marea Neagră, „făcea să se creadă că cu timpul grecii vor reuşi „prin puterea lucrurilor să înlocuească pe stăpânii „lor musulmani şi sě reînvieze într'o zi pe bătrâ- «nul Imperiu Bizantin (*Marea idee*).

„Din punctul de vedere teoretic, era permis poate „să se creadă ca *Marea idee*, cum se numeşte de o- „bicinuit, ar fi putut să se realiseze prin acţiunea «treptată şi urmărită neîncetat prin puteri pacinice, „şi câţi-va filosofi visători 'şi aŭ putut închipui la «acea epocă că Turcul Musulman, cu ajutorul leneĭ şi „a nesimţireĭ luĭ, va fi puţin câte puţin constrâns „să cedeze sceptrul inteligenţeĭ maĭ vioaie şi maĭ „progresivă a greculuĭ creştin; dar, în practică, o „ast-fel de evoluţiune era imposibilă şi visătorii carĭ „credeaŭ aceasta, nu aparţineau de sigur nicĭ uneia „nicĭ alteia din naţiunile direct interesate.

„Din timpul când Petru cel Mare îşĭ a dat pe „faţă intenţiunea de a resturna pe Padişah prin „ajutorul raialilor greci şi Slavĭ, Grecii cugetară „să-şĭ recapete independinţa cu armele în mână, „şi aceste aspiraţiuni fură sistematic încurajate de „Caterina II. care concepu planul de a pune pe „nepotul sěŭ Constantin pe tronul nouluĭ Bizanţiu. „Ardoarea grecilor se răci puţin câte puţin în ur- „ma rezbunărilor (représailles) teribile ce aŭ urmat „după revoltele nenorocite aţîţate de Orloff şi alţĭ „emisarĭ aĭ Rusieĭ. Insă la începutul acestuĭ secol

„aceşte straşnice lecţii au fost date uitării şi ideia „patriotică ăşi reluase din noŭ zborul. Când na„ţionalităţile apăsate din Europa meridională şi „din America formară societăţi secrete, spre a res„turna tirania, Grecii creară *Eteria* şi începura „lunga şi sângeroasa luptă care aduse, după multe „întâmplări, înfiinţarea Regatului Elinesc de astăzi.

„Proclamarea independenţii politice a Greciei a „fost glasul mormîntal al *Marei idei*. Creând un „mic Stat independent, fireşte vrăjmaşul Turciei, „şi transferind centrul de gravitate al politicei de „la Constantinopol la Atena, Grecii sacrificară, fără „ştirea lor, dar totuşi în mod fatal pentru dînşii, „sorţii de moştenire ce aveau pentru timpul când „omul bolnav" (Turcia) ar fi murit şi prin aceasta se „depărtară de ori-ce speranţă de a deveni mare pute„re. Trebue asemene se spunem, că de mai nainte şan„sele lor erau foarte compromise: Fanarioţii făcênduse „ne suferiţi şi fiind espulsaţi din Valahia şi Moldova, „unde îşi atrase mânia Românilor, şi Sêrbii începuse „liberarea naţionalităţei lor slave prin fundarea unui „stat slav pe jumetate independent. Afară de aceasta, „un nou factor de cea mai mare însemnătate fusese „întrodus în problema politică prin puterea cres„cândă a Rusiei care nu ţintea la ceva mai puţin „de cât a se stabili însăşi pe malurile Bosforului şi „ale Dardanelelor. Grecii puteaŭ totuşi sě spere că „întrunind şi asimilându'şi toate populaţiunile creş„tine din Turcia Europeană, ar fi putut, cu ajuto„rul puterilor occidentale, să creeze un imperiu „destul de puternic spre a opune uă barieră reala „succesului Rusiei către coastele Mediteranei. Din

„nenorocire pentru dênşiĭ, şi pentru viitorul lor po-
„litic, nu s'aŭ arĕtat că sunt la înălţimea uneĭ aşa
„de marĭ soarte. In loc de a'şĭ concilia şi de a'şĭ
„asimila pe cele-l-alte rase creştine, dênşiĭ 'şĭ-au în-
„streinat aşa de mult toate simpatiile lor, în cât
„astăḑĭ naţionalitatea grecească e departe de a fi
„identică cu ortodoxia orientală, şi cea maĭ mare
„parte a moştenireĭ „omuluĭ bolnav" e revendicată
„acum de către albanezĭ şi de slavĭ, pe care lu-
„mea odinioară nu'ĭ cunoştea de cât ca „Creştinĭ
„grecĭ".

„Fiind că noĭ considerăm cestiunea numaĭ din
„puntul de vedere al politiceĭ practice, nu avem
„să căutăm dacă acest resultat se datoreşte numaĭ
„greşelelor comise de grecĭ însăşĭ sau şi „intrigi-
„lor moscovite", şi altor cause despre care eĭ nu
„pot fi rĕpunḑĕtorĭ.

„Faptul esistă şi nu poate fi modificat de cer-
„cetărĭ istorice despre causele ce l'aŭ produs. Ceea
„ce oamenii de stat grecĭ aŭ de făcut acum este
„se vadă cum au să ia o hotărîre faţă cu faptele in-
„deplinite şi să micşureze pe cât va fi cu putinţă
„influinţa lor desastroasă faţă cu interesele gre-
„ceştĭ.

„ Problema în forma eĭ concretă se reduce la
„aceasta proposiţie: Admiţând, cum unora le place
„a crede, că Imperiul Otoman este destinat să dis-
„pară, acest rezultat poate să fie efectuat în douĕ
„feliurĭ: Sau prin o încétă discompunere, sau prin
„o catastrofă grabnică şi violentă. Din aceste douе
„procedeurĭ, carĭ ar fi maĭ de folos Grecieĭ, şi în
amândouĕ cazurile, Grecia are ea oare interes a

„grăbi sau a întărḑia rezultatul final? In ceea ce „se atinge de prima proposiţie, respunsul nu este „indoelnic. In o catastrofă violentă, interesele ma„rilor Puterĭ ar trece de sigur înaintea acelora ale „micilor naţionalităţĭ, pe când lucrarea de discom„punere urmîndu-se încet, micele naţionalităţĭ pot „în tot-d'auna spera să smulgă şi să absoarbă câte-va „bucăţĭ desfăcute. De oare-ce Grecia nu maĭ poate „spera să cucerească şi să'şĭ anexeze Imperiul O„toman, dînsa are interes ca esistenţa luĭ să se „prelungească pentru ca lucrarea de elenizare ce „ea urmăreşte astă-ḑĭ cu atâta energie în provin„ciile limitrofe ale Turcieĭ să aibă timp să-şĭ dea „roadele şi, în acest scop, dînsa ar trebui să în„treţină relaţiunĭ amicale cu guvernul Otoman, „care până astă-ḑĭ i-a dat concursul şi sprijinul sĕŭ „în lupta contra tendinţelor agresive ale panslavis„muluĭ. Sub acest raport Puterile, procurîndu'ĭ „dobândirea pacĭnică a Tesalieĭ, 'iaŭ adus un imens „serviciŭ de care ea ar trebui să le fie adînc re„cunoscătoare.

„La acest din urmă argument s'ar putea respun„de că de o sută de anĭ terenul Elenismuluĭ scade, „şi, din punctul de vedere al intindereĭ teritoriale, „Elenismul trebue să se aştepte la noue perderi. „Se poate dar susţine cu oare-care aparenţă de „dreptate, că dacă liquidarea silită a Imperiuluĭ „Otoman este încă îndepărtată, Slaviĭ vor ţine „partea leuluĭ, şi că restul va fi cuprins de Alba„nezĭ şi chiar de Cuţo-Valahĭ carĭ aŭ început să „şĭ reclame independenţa lor ca limbă. Trebue să „mărturisim că acest raţionament are oare-care

„tărie pe care. probabil, se intemeiază în mare „parte agitaţiunea şi nemulţemirea care domneşte „la Atena, dar nu vedem ce conclusie practică se „poate traga dintr'însul.

„Ar fi ridicul să cugete cine-va să se înfiinţeze „dominaţiunea grecească în România, în Serbia „saŭ în Bulgaria, şi ar fi o esperienţă foarte periculoasă ca să se anexeze la Grecia un mare nu„mĕr de Albanezĭ care nu doresc anexarea. Suve„ranitatea Regeluĭ George, în mod raţional şi în„ţelept, nu se poate întinde de cât pe un teritoriŭ „care cuprinde o populaţiune compactă elenizată pe „deplin, şi un ast-feliŭ de teritoriu nu maĭ esistă „pe uscat de cât în cuprinsul nouelor fruntariĭ pe „care Poarta şi Puterile le-au hotărît acum în urmă.[1]) „Este adevărat că o parte a Epiruluĭ este cu totul ele„nizată, dar o anexăre considerabilă în acea re„giune va deştepta resistenţa Gheghilor şi Tos„cilor musulmanĭ, resistenţă care va compromi„te foarte viitorul elenismuluĭ în Albania. Cât „despre pretenţiunile Grecieĭ asupra Macedonieĭ, „ar fi de sigur maĭ prudent de a nu le afişa pen„tru moment: majoritatea populaţiuneĭ acesteĭ pro„zinciĭ ne fiind nicĭ greacă nicĭ grecisată şi orĭ-ce „tendinţe de agresiune în acea direcţiune ar pro„voca de sigur vrăjmăşia Austrieĭ care nu înţelege

---

1) Aci să ne fie permis a contesta aserţiunea autoruluĭ. Numaĭ în cuprinsul fruntariilor cedate Grecieĭ în 1881—afară chiar de Grecia Nordică propriu ḑis— se află peste 150 miĭ românĭ curaţĭ nicĭ de cum elenisaţĭ (veḑĭ *Memoire presenté pas les délégués Valaques de Macédoinede l'Epire et de Thessalic aux Ambassadeurs a Constantinople*. 1881, şi notiţa statistică anexată la dînsul

„ca se i se taie calea către Salonic. [2]) Dacă pa-
„trioţiĭ elinĭ aŭ în vitalitatea şi în puterea de es-
„pansiune a elenismuluĭ a ḑecea parte din credinţa
„de care fac atâta larmă, dînşiĭ ar trebui să aibă
„încredere în viitor pentru realisarea speranţelor
„lor şi să se abţină pentru moment de a crea nouĭ
„greutăţĭ politice care ar putea să fie funeste ade-
„văratelor interese ale naţiuneĭ lor.

IV

Insemnătatea elementuluĭ român din Turcia

Greciĭ pe lângă cele l-alte persecutărĭ de tot felul ce aŭ făcut tot-de-a-una şi fac neîncetat în contra limbeĭ şi naţionalităţiĭ române în Peninsula Balcanică 'şi-au permis saŭ maĭ bine ḑicând, au îndrăsnit să lovească în drepturile românilor chiar pe terenul realităţiĭ, susţinênd prin presă şi prin diferite publicaţiunĭ, *că româniĭ din Turcia sunt de origina greacă* numindu'ĭ *Elino-Vlahofonĭ* şi chiar afirmând că maĭ că nu esistă românĭ în Macedonia şi în toată Turcia.

Credem necesar a pune sub ochiĭ cititorilor, dovezile acesteĭ aserţiunĭ, după care apoĭ cu ocasia scriereĭ de faţă, vom căuta tot la scriteriĭ grecĭ cum şi la alţĭ autorĭ combaterea acelor părerĭ eronate. Vom arăta în fine cu documente statistice importanţa

2). Noĭ credem că maĭ nainte de a se mişca Austria, Imperiul otoman cu mult maĭ puternic milităreşte de cât Grecia. ar fi de ajuns a fugări pe năvălitoriĭ Macedonieĭ şi Epiruluĭ şi, într'aceasta, majoritatea deosebitelor naţionalităţĭ din aceste provinciĭ, va sta alaturĭ cu suveranul loculuĭ spre a curma poftele nesăţioase de nedreaptă întindere a fruntariilor.

elementuluĭ român din Macedonia, Epir, Tesalia şi Albania.

Părerile preseĭ greceştĭ despre Româniĭ din Turcia şi despre lucrarea întreprinsă pentru luminarea lor

Estras din *Neologos*, cel maĭ principal ziar grecesc din Turcia, care apare în Constantinopole, cu data din 23 Februarie 1880:

„Româniĭ nu trebue să uite că dacă astădĭ Ma„cedonia s'a scăpat din ghiarele slavismuluĭ şi a „înlăturat soarta nenorocită ce'ĭ reserva tractatul „de San Stefano, aceasta se datoresce numaĭ apă„rării unite şi ne despărţite a *populaţiunilor greceştĭ* „Credem de prisos de a spune că zicând *popula„ţiunĭ greceştĭ* înţelegem asemene şi *pe Cuţovlahĭ* „saŭ, spre a fi maĭ esacţĭ din punctul de vedere „istoric, pe *nişte greco-romanĭ copiĭ aĭ elenismuluĭ.* „*Oare în evul din mijloc, elenismul nu era în reali„tate greco-roman* (?) şi oare elenismuluĭ de astădĭ „nu are în vinele luĭ atâtea picăturĭ de sânge ro„man ca şi *româniĭ de origină Dacă* ?—Ce, oare pen„tru că lupta între două elemente (greciĭ cu ro„maniĭ) de o potrivă nobile şi glorioase, s'a urmat „pe pământ grecesc şi în mijlocul tradiţiunilor gre„ceştĭ, şi fiind că elenismul a rĕmas învingător, pen„tru aceasta oare am perdut drepturile noastre a„supra moştenirii greco-romane în Orient? — Dacă „ar fi adevĕrat că româniĭ aŭ maĭ mult drept la „revendicarea acesteĭ moştenirĭ n'am avea şi noĭ drep„tul se revendicăm Daco-România? A căuta să în„toarcă prin proselitism pe *aceĭ dintre elinĭ* carĭ pe te-

„meiul gloriosei lor descedenţe greco-romane, aŭ păs-
„trat în limbagiul lor *câteva urme din limba romanilor*(!)
„dar cari nu mai puţin aŭ întrînşii sentimentul ne
„strămutat de iubire fiască pentru primii lor strămoşi
„(grecii), acestea sunt nişte idei ce s'aŭ rĕspândit
„în România de către *un partid (!) ne însemnat*, i-
„dei funeste pe care grecii şi românii nu şi le-aŭ
„închipuit nici odată şi care aparţin numai unor
„rase cotropitoare... Ar fi nedemn pentru descen-
„denţii grecilor şi ai romanilor de a părăsi calea
„tradiţională a părinţilor lor şi de a urma pe a-
„ceea a naţiunilor *schitice*, revendicând bunurile al-
„tuia, şi aceasta tocmai când ei înşişi nu sunt încă
„stăpâni pe propriele lor bunuri....... **Grecii** *cari*
„*conservă acum în limba lor* **câteva urme din limba**
„**latină** şi cari ar dori să roage pe D-zeŭ în a-
„ceastă limbă, n'aŭ trebuinţă de protecţia nimănui.
„Biserica Resăritului, nu împedică pe nimenea (!!)
„de a se servi de ori ce limbă spre a se ruga ce-
„lui Prea Inalt. E de ajuns ca acei care ridică a-
„semenea pretenţiuni să lucreze din propria lor ini-
„ţiativa şi voinţă.

„Patriarhatul ecumenic nu poate să recunoască
„nimănui dreptul de protecţiune asupra acestui po-
„por saŭ asupra altuia, căci din punctul de vedere
„religios dînsul este protectorul natural al tuturor,
„dar nu tot aşa este şi din punctul de vedere na-
„ţional, şi Patriarhatul nu se poate pronunţa dacă
„pretenţiunile cutării sau cutării naţiuni sunt drepte
„sau nedrepte".

Estras din ḑiarul grecesc *Syllogo* ce apărea în Bucureşti, cu data de Sâmbătă 9 Fevruariu 1880:

Articolul *Cuţovlahiĭ şi patroniĭ lor*, publicat în limba română:

„Intrebataŭ pe cele 300 miĭ turcĭ, 200 miĭ Bul„garĭ, *400 miĭ grecĭ carĭ fără îndoială* (!?) *populează pro„vincia (Macedonia)* ce zic de această pretenţiune „(a comitetuluĭ Macedo-român de a ridica moral„mente elementul român din Macedonia) şi ce loc „pot lăsa *Cuţo-vlahilor carĭ s'aŭ mirat foarte mult când „aŭ aflat că aŭ fraţĭ peste Dunăre? (!)* Dar să ve„dem de ce natură poate fi această rudenie. Ce ne „spune istoria despre o cucerire saŭ o colonisare „română în Macedonia? nimic; absolut nimic (!?)

„De vreme ce, istoria pe de altă parte, ne învaţă „că şi în acele locurĭ precum şi în România, şi în „deosebite alte părţĭ ale întinsuluĭ Imperiu Roman, „s'aŭ trimes legiunĭ a căror limbă stricată a lăsat „*oare care urme la indigenĭ.* Iară aceştĭ indigenĭ e„raŭ: Dacĭ în Dacia, *Grecĭ în Macedonia* (!?) Ivirĭ în „Spania şi alţĭ în alte părţĭ. Aşa că între românĭ „şi Cuţo-vlahĭ este atâta legătură de rudenie, câtă „este şi între aceştĭ din urmă şi Spaniolĭ (?!) Eată „sfîntul adevăr şi morala aceste fabule".

Estras din *Syllogoi* ziar în limba greacă ce apare în Bucureştĭ, cu data din 20 Iulie 1 August 1890: articol cu titlul: *Şi româniĭ vor Berate*:

„...Observăm academiceşte şi ca amicĭ aĭ bătrânu„luĭ (ziar) *Românul* că este necuviincios a se chel„tuĭ pentru trimiterea de arhiereĭ într'o ţara unde „locuesc *câte-va sutimĭ* de *semi-românofonĭ* (Eimi ro„munofonoi)? [1]) *de origina problematică* (!) pe când

1) Autorul articoluluĭ urmează aci tradiţia preseĭ grecescĭ care tratează pe româniĭ din Turcia ca fiind de jumătate de origină greacă şi carĭ consideraţi de dînsa ca *grecĭ*, îĭ numesce *romînofonĭ* adică *grecĭ carĭ vorbesc româneşte* (!!!)

„în ţĕrĭ vecine cu statul românesc şi sub ochiĭ sĕĭ, „milioane adevĕrate de românĭ curaţĭ *carĭ sufere* „*jugul eterodox* (?!) au nevoie directă de grija şi „luptele sale patriotice. Maĭ întâĭ de toate, ce ne-„cesitate este a se trimete în Macedonia episcopĭ „românĭ? Dacă în adevĕr populaţiunea de acolo „este românească, şi prin urmare ortodoxă, nu este „lipsită de autoritatea bisericească de aceiaşĭ cre-„dinţă şi, decĭ, credinţa lor religioasă nu se află „în pericol...

„Dar Româniĭ din Macedonia nu se găsesc mul-„ţămită luĭ D-ḑeŭ, într'o asemene stare (adică de „a fi declaraţĭ schismaticĭ, ca Bulgariĭ cariĭ la a-„dăpostul religios vroesc a crea un stat bulgar „Macedonean); ca creştinĭ ortodoxĭ sunt nu numaĭ „toleraţĭ ci şi respectaţĭ de Sultanul ca şi Eliniĭ, „de oare-ce Patriarhul Ecumenic *nu face nicĭ o de-„osebire* între grecĭ şi cele-l-alte neamurĭ de aceiaşĭ „credinţă *căutănd numaĭ la ortodoxie* al căruia cus-„tode şi apărător este dînsul.

„Estras din acelaşĭ ḑiar *Syllogoi* cu data din 18 „August 1890, articolul intitulat „Bătrênul ḑiar „*Românulŭ*“.... Lupta ce v'aţĭ însuşit nu vi se cu-„vine de loc voue Românilor. Orĭ cine din aceia „carĭ aŭ aruncat o privire asupra istorieĭ naţiuneĭ „voastre, v'ar auḑi că daţĭ lecţiĭ Elinilor, şi maĭ „cu seamă elinilor din Fanar, vĕ vor rîde în faţa. „Patriarchul Ecumenic care a păstrat întregĭ şi „respectate drepturile tronuluĭ sĕŭ în timp de cincĭ „întunecoase secole; acel *Ethnarh* (cap al *naţiuneĭ*) „către care alergaŭ sĕ'ĭ sărute cu pietate dreapta „şi sĕ primească bine-cuvêntările sale înainte de a

„se urca pe tronurile Principatelor, Principiĭ (Fa„narioţi) carĭ v'aŭ cioplit, v'aŭ format, v'aŭ civi„lisat; el, căpetenia şi părintele principilor şi al „preceptorilor voştriĭ, nu are nevoie de instrucţi„unile voastre. A cerceta pentru ce se luptă *Elinĭ* „în Macedonia, *nicĭ aceasta nu vĕ priveste*. Fiind că „susţineţĭ că aveţĭ acolo *câte-va sutimĭ* de conaţio„nalĭ, puteţi se îngrijiţĭ de eĭ după cum v'ar plăcea. „Dacă Sultanul v'ar da şi vouă berate pentru Epis„copĭ românĭ, vom simţi o sinceră (?) bucurie. Noĭ „Elinii nu am fost nicĭ o dată moştenitorĭ *aĭ apăsăto„rilor* spirituluĭ (!)...

Faţă cu cele ce preced, şi deosebit de refutaţiunea ce resultă din documentele publicate în cele-l-alte părţĭ ale studiuluĭ de faţă, iată ce a scris în privinţa românilor din Turcia şi Grecia eminentul literat şi om politic al Grecieĭ, Rizu Rangabé, fost profesor la Universitatea din Atena, şi în maĭ multe rêndurĭ ministru de Esterne şi Ministru al Grecieĭ la Paris şi în alte părţĭ.

Rizu Rangabé scriea în 1856 în Revista *Pandora* ce se publica în Atena, următoarele :

„Când cine-va ḑice astăḑi la Atena, *Românĭ* sau „*Vlahĭ*, înţelege în tot-d'a-una, acei meteorĭ carĭ din „timp în timp se ivesc la orizontul de miază-noapte „al Eladeĭ, şi aruncă asupra frumoaseĭ noastre ţărĭ, „ploaia aurită a câmpiilor Dunărene, şi noĭ uităm „*că tocmaĭ printre noĭ, în Atica chiar, şi prin alte ţinu„turĭ elenice, sunt alţĭ românĭ, a căror rasă constitue „o mare parte a locuitorilor acelor ţinuturĭ* şi merită „din maĭ multe punte de vedere atenţia noastră.

„*Pandora*, adaogă R. Rangabé, se hotărăşte as-
„tă-ḑĭ a da dreptate *acelor romănce ce locuesc aceeaşĭ*
„*ţară cu noĭ*, şi care dacă nu joc polca şi nu poartă
„rochiĭ Parisiene, nu sunt totuşĭ maĭ puţin vrednice
„a sta alăturĭ cu femeile civilisate.
„*Românii din Elada, Macedonia, Epir şi din Te-*
„*salia* sunt colonii venite din România propriŭ ḑisă. [1]
„Asta se vede nu numaĭ din denumirea lor comună
„şi din limba lor, dar încă prin numele lor de *Me-*
„*galo-Vlahĭ* (Românĭ marĭ), nume dat românilor din
„Pind. Comparând figura, statura şi caracteeul lor
„*se vede că eĭ sunt de rasă latină.*
„*Românii carĭ locuesc astă-ḑĭ în Elada, Tesalia, E-*
„*pir şi Macedonia sunt în numĕr de peste 600,000*;
„eĭ sunt puternicĭ, corpulenţĭ, cu părul negru saŭ
„castaniŭ şi cu înfăţişarea înţeleaptă".

Decĭ, dacă R. Rangabe, un adevĕrat patriot grec care nu poate fi bănuit că ar fi vroit ca din grecĭ se facă românĭ, ci din contra, că interesele statuluĭ grecesc cereaŭ ca pe românĭ sĕ'ĭ facă grecĭ seŭ sĕ'ĭ presinte ca grecĭ în ochiĭ Europeĭ, dacă, ḑicem, un diplomat grec ca R. Rangabe a fost silit, pentru respectul datorit publiculuĭ, ca sĕ spună în scrierea sa că esistă românĭ chiar în Grecia şi că româniĭ aceştia sunt de rasă latină, şi că limba şi tipul lor aŭ mare asemănare cu acele din România liberă, de la sine se înţelege că un scriitor strein şi imparţial n'ar fi putut decât sĕ spună şi maĭ multe în favoarea numĕruluĭ şi a calităţilor poporuluĭ român din acele locurĭ.

1) Aceasta este o eroare, cel puţin pentru o mare parte dintre Româniĭ din Turcia, după cum se va vedea maĭ la vale.

Nouă nu ne maĭ remâne nimic de ḑis spre a combate pe publiciştiĭ şi scriitoriĭ grecĭ de astă-ḑĭ carĭ merg cu fanatismul lor până acolo, în cât se susţină că nu esistă românĭ în Macedonia, Epir, Tesalia, Albania şi în Grecia propriŭ ḑisă, saŭ că poporul acela care vorbeşte româneşte pe acolo n'ar fi român, ci că ar fi *semi-românofonĭ* seŭ *Elino-Vlahĭ*, adică grecĭ carĭ vorbesc româneşte saŭ numaĭ pe jumĕtate românĭ şi pe jumĕtate grecĭ, ceea ce nu poate fi decât o absurditate saŭ un joc de cuvinte, fiind că R. Rangabe care este mare autoritate politică şi literară în Grecia modernă, desminte în modul cel maĭ zdrobitor pe nesocotiţiĭ şi ignoranţiĭ publiciştĭ grecĭ de astăḑĭ.

Dar să cercetăm maĭ de aproape cum aŭ venit ş de când sunt stabiliţĭ româniĭ în Macedonia, în Tesalia, în Albania, în Epir şi în Grecia. Citâm pentru aceasta o carte rară astăḑĭ, de şi nu de mult apĕrută. Iată ce citim în : *Etudes historiques sur les Valaques du Pinde*, [1]) pag. II : „Dacă am crede pe grecĭ nu ar „esista doue Valachiĭ ; nu ar fi decât una şi, lu-„cru curios, această unică Valahie ar fi tocmaĭ „ţara şi poporul pe care greciĭ din evul de mijloc „le calificaŭ de *Sciţia* şi *Sciţĭ* ; România şi pe ro-„mâniĭ de astăḑĭ. Cât despre poporul şi despre ţară „pe care aceiaşĭ grecĭ le calificaŭ cu numele de „*Marea Valahie* şi *Mariĭ Valahĭ*, de *Mica-Valahie* şi „*Micĭ Valahĭ*, aceste ţărĭ şi acest popor nu ar „maĭ fi esistând. Aşa de bine greciĭ îşĭ cunosc pe

1) Carte de 250 paginĭ, din care numaĭ 236 numerotate, apărută în Constantinopole în 1881.

„scriitorii lor! atât de mult dânşiĭ trec cu vederea „istoria, geografia, ethonologia popoarelor vecine „spre a se sătura maĭ mult cu *Marea* ideie [2]).

„Cu toate acestea, necunoscênd seŭ prefăcêndu-se „că nu cunosc, *două Valahiĭ esistă*: cea d'întâiŭ în „giurul Carpaţilor; cea de a doua în giurul înălţi„milor munteluĭ Pind. Intemeerea lor se datorează „Romeĭ. Valahia din Carpaţĭ a fost opera Impĕra„ţilor romanĭ şi datează de la cucerirea Dacieĭ de „cătră Traian (106 după Chr.), Valahia din Pind, „maĭ bătrînă cu aproape 150 aniĭ, este opera guver„nuluĭ republican şi datează de la cucerirea Alba„nieĭ Ilirice de cătră pretorul Anicius, a Macedo„nieĭ de către consulul Paul Emiliu (168 anĭ în „de Chr.). Pentru întemeierea uneia ca şi a celeĭ„l'alte, mase de populaţiunĭ aŭ fost aduse fie din „Italia fie din alte posesiunĭ romane. Sub Traian „populaţiunea Dacieĭ fusese esterminată saŭ se re„trăsese în munţĭ. Lucrurile s'aŭ petrecut alt-feliŭ „în Epir, în Albania şi în Macedonia. Fără îndo„ială că mulţĭ locuitorĭ fusese omorîţĭ, că câmpu„rile lor fusese pustiite şi casele dărâmate anume „de către Etolienĭ, aliaţiĭ Romanilor. Dar un maĭ „mare număr a fost transportat în Italia. (Titu „Liviu, Cartea 43).

„Cât despre causa acestor două întocmirĭ politice, „trebue să o căutăm în consideraţiunĭ strategice. „Nu aŭ esistat oare însă şi cause de ordine maĭ „înalte? De sigur că da. Căcĭ agitaţiunile Grecieĭ „de astă-dĭ trebue se amintească Europeĭ, agita-

2) *Marea ideie* după închipuirile Grecilor este credinţa în restabilirea vhoeiuluĭ Imperiu roman din Orient în folosul Grecieĭ.

„ţiunile acelor grecĭ atuncĭ când, pentru a sfârşi „cu ei, Roma a trebuit să suprime deosebitele state „ale Grecieĭ, să facă din toate o singură provincie „şi, prin exilul în masă al agitatorilor, precum şi „prin o puternică ocupare a înălţimilor munţilor „Pinduluĭ, să înlăture orĭ-ce nouă sbuciumare. Orĭ „cum ar fi, după cum Romaniĭ a trebuit să ia e- „ficace măsurĭ spre a înfrĕna pe popoarele de la „Nord şi să se păstreze ţara de dincolo de Dunăre, „toţĭ aşa aŭ trebuit să se ia măsurĭ spre a înfrĕna „pe Albanezĭ, pe Macedonenĭ, pe Grecĭ şi să păs- „treze ţările cucerite de la uniĭ şi de la ceĭ-l-alţĭ.

„In adevĕr, e de ajuns să citim rapoartele oficiale „resumate de Titu-Liviu spre a se vedea de ce im- „portanţă era în ochiĭ generalilor romanĭ posesiu- „nea înălţimilor Pinduluĭ. Stăpână pe trecătoarele „din munţĭ, armata romană nu avea de cât să se „măsoare aproape ca într'o câmpie cu armatele orĭ „căruĭ inimic. Câte-va miĭ de oamenĭ ar fi fost de- „ajuns să oprească şi poate se spulbere în trecătoa- „rele Pinduluĭ pe armatele cele maĭ numeroase şi „cele maĭ disciplinate. Era deci necesar a se lua „măsurĭ pentru ca armatele romane sĕ poată liber „în orĭ ce oară, să străbată acele periculoase tre- „cătorĭ; şi măsurile fură în adevĕr luate. Cu alte „cuvinte, aceĭ cari aveaŭ până atuncĭ paza trecă- „toarelor, fură înlocuiţĭ cu oamenĭ maĭ puţin com- „promişĭ, maĭ puţin capabilĭ de a să înţelege cu „turburătoriĭ din Grecia. Greciĭ fură in adevăr a- „ceia carĭ aŭ făcut sĕ se încaere Romaniĭ cu Ma- „cedonia şi Iliria. Inainte ca un prim incendiu se „fie stîns prin sânge, eĭ aprindeaŭ un altul. Spre

„a sfârşi cu turbulenţa lor, Roma stabili prin mijlocirea coloniilor, un fel de cardon sanitar între „Golfurile Arta şi Zeitun (Lamia). Ceia ce spunem „aci este aproape cuvînt cu cuvînt împrumutat din „Titu-Liviu."

„Pacea cu Cartaginea, ḑice dînsul, la începutul cărţeĭ 31, a fost urmată de rezbelul cu „Macedonia, rezbel în care nimic nu se poate compara cu ceea ce am vĕzut, nicĭ periculul, nicĭ talentele generaluluĭ, nicĭ vîrtoşia soldatuluĭ"... Inceput contra luĭ Filip, aproape ḑece anĭ înainte, „acest rezbel încetase de treĭ anĭ prin mijlocirea „Etolienilor, carĭ făcuse să se încheĭe pacea după „ce causase rezbelul..." Romaniĭ găsindu-se în fine „liberĭ prin pacea cu Cartaginea... cedase stăruinţelor Atenienilor al cărora teritoriŭ fusese pustiit „de către regele Macedonieĭ şi cariĭ fusese alungaţĭ „de dînsul până în zidurile cetăţilor lor.

„Etolieniĭ provocase un ântâiŭ rĕzboĭ între Roma „şi Macedonia. Atenieniĭ provocase acum un altul. „In curînd va veni rîndul Acheenilor apoĭ al Spartiaţilor. Puţin, şi Etolieniĭ se vor repezi din noŭ la asalt. Ne obţinînd de la Flamininus comandantul Greciei, dĕrâmarea regatuluĭ Macedonieĭ, eĭ chemară „pe Antiochus în Grecia; Antiochus îĭ ascultă, vine, „începe rezbelul şi învins la Thermopile, atrage după „el armatele romane şi în propriile sale state. Se bătuse în Grecia, în Iliria, în Macedonia. Acum urma „bătaia în Asia. Şi causa primă a tuturor acestor „rezbele, unde este? In turbulenţa grecească; saŭ „pentru a ne servi de espresiunea însăşĭ a luĭ Titu-Liviu (cartea 41): „în perversitatea inimicilor Ro-

„meĭ". Şi în adevĕr, ce cereaŭ aceştia cu toţĭ ? Sĕ fie „liberĭ şi sĕ se guverneze fie care după propriile sale „legĭ. Filip învins, Flamininus îĭ proclamă liberĭ, şi, „ḑice Polibiŭ, puţin a lipsit ca în escesul bucurieĭ lor, „sĕ nu sugrume pe consulul roman". Dar după a„ceasta, liniştitu-s'aŭ ? Nu, certele lor începură din „nou îndată, maĭ sgomotoase şi maĭ înverşunate. Dar „sĕ nu anticipăm asupra cursuluĭ evenimentelor. „După bătaia de la Cinocefale, greciĭ ceruse luĭ Fla„mininus derâmarea regatuluĭ Macedonieĭ; putem „vedea în Titu-Liviu (cartea 33) şi în Polibiu mostre „din discursurile lor. Flamininus se opuse. „Faţă cu „un inamic cu armele în mână, rĕspunse el, este per„mis sĕ întrebuinţezĭ toată înverşunarea; dar faţă cu „învinşiĭ nu putem de cât sĕ'ĭ compătimim". Mace„donia fu scăpată, mulţumita nobileĭ purtărĭ şi ne„învinseĭ statorniciĭ a consuluĭ roman. Dar, maĭ târ„ḑiŭ, un alt rege al Macedonieĭ s'a suit pe tron prin „asasinarea frateluĭ sĕŭ cel maĭ mare, şi îndată se „puse sĕ facă imense preparative pentru un noŭ rĕs„boiŭ contra Romanilor. Greciĭ îndată ce aŭ aflat, „imaginaţia li s'a înfierbentat. Grecia întreagă apla„udă şi speranţa le deveni nemărginită (Titu-Liviŭ, „cartea 41.) In scurt timp ostilităţile începură; maĭ „ântâĭ cu trăgănărĭ ca şi cum Romaniĭ lasă timp „Grecilor de a se compromite maĭ mult şi de a scrie „luĭ Perseŭ un maĭ mare numĕr de scrisorĭ. Dar dupĕ „aceea sosi un nou pretor şi un noŭ consul. In maĭ „puţin de uă lună, Gentius, aliatul luĭ Perseŭ, cade „el şi toată Iliria în mâinile luĭ Anicius. După cincĭ„spre-ḑece ḑile, Perseu şi toată Macedonia cad ase„mene în mâinile luĭ Paul Emiliu.

„Cele două regate: Iliria şi Macedonia odată dis-
»truse veni rîndul grecilor. Ceĭ maĭ puţinĭ culpabilĭ
„dintre toţĭ sunt Acheeniĭ. Totuşĭ o mie de notabilĭ
„de aĭ lor sunt condamnaţĭ sĕ'şĭ petreacă în Italia
„restul ḑilelor lor. Fireşte pentru Etolienĭ şi Acar-
„nanienĭ a fost şi maĭ rĕŭ.

„Cât despre ceĭ-l-alţĭ Epiroţĭ carĭ ertaţĭ în maĭ
„multe rîndurĭ, din noŭ primise şi ascultase îndem-
„nurile ce le venea din Grecia, oraşele lor în nu-
„mĕr de şapte-ḑecĭ aŭ fost derârmate din ordinul
„Senatuluĭ roman, şi din un noŭ ordin al aceluiaşĭ
„Senat, una sută cincĭ-ḑecĭ de miĭ de suflete, aŭ
„fost transportate în Italia. Odată această popula-
„ţiune transportată afară din Epir, Roma a trimes în
„locul eĭ alta, compusă maĭ mult din soldaţi păstorĭ.
„Pentru ce din păstorĭ? Pentru că pe de o parte
»trebuea sĕ se ocupe temeinic lanţul munţilor Pin-
„duluĭ, şi odată pentru tot-d'a-una, sĕ isoleze pe
„grecĭ de Iliria şi Macedonia. De altă parte pen-
„tru că în cursul acestuĭ rĕzboiŭ şi al celuĭ de maĭ
„nâinte, maĭ toate oraşele fusese dĕrâmate: în E-
„pir de către Romanĭ, în Tesalia de către Etoli-
„enĭ, Atameenĭ şi Macedonenĭ. (Titu Liviŭ, car-
„tea 32).

„Anul următor, Etolieniĭ intrară în Tesalia şi
„cuprinsese de la primul atac, oraşele Cimines şi
„Anghelos. De acolo înaintară până la oraşele
„Theurna, Calatama, Achorra, Xynia şi Cyfara,
„toate făcênd parte din Tesalia. Le cuprinseră şi
„le predară. Ast-fel o mare parte a aceleĭ frumoase
„provinciĭ fu prada celeĭ maĭ crude şi cele maĭ
„avare dintre toate naţiunile aliate cu Romaniĭ.

„In orĭ-ce loc ar fi sosit Etolienii, nu lăsaŭ ni„mic în oraşe nicĭ în case, de cât numaĭ zidurile. „Distrugeaŭ prin foc tot ce nu puteaŭ transporta „cu eĭ şi pe locuitorĭ îĭ treceaŭ prin ascuţitul să„bieĭ saŭ îĭ vindeaŭ ca sclavĭ.

„Epırul şi Tesalia aveaŭ decĭ trebuinţa ca se fie „împoporate din noŭ. Roma le-a împoporat cu po„pulaţiunĭ aduse din Italia. Aceasta este origina „Valahieĭ de la Pind.

Cât despre caracterul acestor coloniĭ romane stabilite în Macedonia şi Epir, iată ce ne spune Cantù în tom. II al istorieĭ sale Universale :

„Când Romaniĭ vroiaŭ să trimită în afară o co„lonie, poporul adunat alegea familiile ce trebuea „să facă parte dintr'însa ; li se împărţea fie-căreia „o porţiune din pămîntul cucerit şi toate împreună „porneau acolo organisate milităreşte sub conduce„rea a treĭ capĭ : Triumviriĭ... Senatul avea grijă „ca nimic în colonie să nu fie în aparenţă deose„bit de aceea ce se petrecea în Roma... Aceste co„loniĭ nu deveneaŭ independente ca cetăţile colo„nilor greceştĭ cu cât dobîndeaŭ putere ; ele nu au „constituit în realitate de cât o estindere a metro„poleĭ. — Se vedea formându-se alăturĭ cu dînsele „alte stabilimente alcătuite din nouĭ streinĭ care, „adoptate sub numele de *Municipes*, aveaŭ maĭ pu„ţină vază şi maĭ multă independinţă. Dar şi unele „şi cele-l-alte se ţineaŭ strîns unite cu Roma sin„gura suverană care semăna cu un patriarh în mij„locul familieĭ... Colonul Roman era un om ales,

„un om de încredere, o sentinelă care datora pos-
„tul de onoare buneĭ sale reputaţiunĭ... Orĭ ce co-
„lonie romană era organisată milităreşte, la nevoie
„ea era pepinieră de soldaţĭ: Duumvirii ţineaŭ lo-
„cul consulilor, quinquenaliĭ în locul censorilor, de
„curioniĭ în locul pretorilor. Colonia era guvernată
„ca o republică sau comună plebeiană şi da Ro-
„meĭ soldaţĭ...

„Antăia grijă a Romeĭ spre a'şĭ întări domina-
„ţiunea fu de a lua din măna învinşilor puterea
„publică şi libertatea constituţională, de a disolva
„confederaţiile şi de a introduce în ţară o popula-
„ţiune romană prin mijlocirea coloniilor, şi confe-
„rînd dreptul de cetăţenie".—In acelaş timp când
„Roma aşeza treptat noue coloniĭ în mijlocul po-
„poarelor anexate, dînsa acorda drepturile şi pri-
„vilegiile cetăţeanuluĭ orĭ căruĭ locuitor, orĭ căruĭ
„om onorabil care le cerea. — Nu tot ast-feliŭ lu-
„crau republicele bănuitoare şi vorbăreţe, sgomo-
„toase şi uşurele ale vechieĭ Greciĭ. Ce s'a întâm-
„plat? „Atena şi Sparta au perit, observă Cantù,
„din causa nebuneşteĭ lor încăpăţînărĭ de a se păs-
„tra curate de orĭ-ce amestec. Roma din contră, 'şĭ
„asimila fără încetare noue elemente. Circulaţiunea
„locuitorilor era continuă în provinciĭ şi ţerĭ cuce-
„rite către metropola care acorda în diferite grade
„dreptul de cetăţenie. — Roma, ḑice acelaş autor,
„îşĭ maĭ apropia pe cele-l-alte popoare, respăndind
„usul limbeĭ latine, care se propagâ cu înlesnire în
„Africa, în Spania, în Galia, în Bretania, în Pa-
„nonia, modificată apoĭ de către idiomele locale...
„Dar mîndriĭ grecı nu sau supus niciĭ odată să

„schimbe limba luĭ Omer cu limba latină pe care „se prefăceaŭ că nu o ştieaŭ... Până la Libanius — „ḑice Cantù, tom V, nicĭ un grec nu a menţionat „în scrieri pe Horaţiu şi pe Virgiliu.

Conchidem : Chiar de la origină, coloniile romane stabilite în Epir, în Etolia, în Albania, în Macedonia au primit din partea metropoleĭ lor cu titlul de coloniĭ saŭ de municipiĭ, o constituţiune care le a pus în stare să treacă prin perioade fericite, şi să învingă pe cea nenorocită a traiuluĭ lor.—Organisate milităreşte, traiul lor în munţĭ este încă milităresc; de aceea la 1821, le am vĕzut sub numele latinesc de *Armatoli*, ţinênd greutatea rezbeluluĭ pe uscat pentru independenţa lor, atuncĭ când Albanezii din Ipsara, Spezzia, etc., îl ţineau pe mare. Ce deosebire între românĭ şi grecĭ. Ceea ce ne izbeşte vederea în românul din munţĭ este tenacitatea şi tăcuta energie a poporuluĭ roman.

Să dăm acum un minut ascultare istoricilor şi maĭ ales cronicarilor Bizantinĭ.

„Demnul de laudă Petru Maior, ḑice d. A. Odobescu în *Revista Română* din Aprilie 1860, pag. 50 „a desbătut cu multă sagacitate în *Istoria sa pentru „începutul Românilor* [1]) trecerea Românilor celor din „Dacia înapoĭ peste Dunăre şi cotropirea ţĕrii lor

1) *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia*, întocmită de *Petru Maior* de Dicio-Sânmartin, protopop etc... tipărită maĭ întâĭ la Buda 1812 şi acum retipărită de Jordachi de Mălinescu, Buda, 1834, în 4°. Cartea atât de însemnată a luĭ Petru Maior a fost editată din noŭ în 1883, tipărită cu litere latine de societatea „Petru Maior“ din Budapesta.

„de către gintele străine. Fără de a intra în con„troversele subiectuluĭ, e un fapt netăgăduit că „coloniile Romane, fie Ulpiane, Aureliane saŭ al„tele, aŭ stat în ceĭ dintâiŭ secolĭ aĭ creştinităţiĭ „respândite pe amândouă ţărmurile Dunăriĭ, atât „în Dacia cât şi în Moesia, Thracia şi chiar în Nor„dul Grecieĭ, şi că aŭ împărtăşit maĭ adesea orĭ a„tât măririle cât şi smăcinările Imperiuluĭ. La a„nul 292, un simplu păstor din satul *Romulianum* „în *Dacia riureana (Dacia ripensis)*, om frumos, voi„nic şi norocos oştean, se urcâ pe tronul Cesarilor „din Roma, şi păstrâ pe lângă numele împărătesc „de *Galerie*, pe acel de *Armentarius*, adecă *Păstorul* [1]). „Lui Galerie îĭ precedase pe tron Galerie Maximin, ne„pot de soră al luĭ Galerie Armentarius. Născut a„semenea în Dacia ripensis. Cu vre-o douĕ-sute„cincĭ-ḑecĭ anĭ maĭ în urmă (527—565), pe scau„nul Constantinopoluluĭ domneşte cu tărie vestitul „împèrat şi legiuitor *Iustinian* care se mândreşte

1) *Sexti Aurelii Victoris* Epitome: *De Vita et moribus imperatorum Romanorum*: Cap. XL: „Galerius autem fuit, licet inculta, agrestis que „iustitia, satis laudabilis, pulcher corpore, eximius et felix bellator,- „ortus parentibus agrariis, pastor armentorum. Unde eĭ cognomen *Ar*„*mentarius* fuit. Ortus Dacia ripiensis. Jbique sepultus est: quem locum „*Romulianum* vocabulo Romulae matres appelerat,“

Cuvêntul *Armentarius* credem că s'ar potrivi în românesce cu acela de: *Econom de vite* care nu, însemnează tocmaĭ *păstor*, ci pe acel care posedă turme. O principală ocupaţiune a poporuluĭ român în Dacia ca și în întreaga peninsulă Balcanică fiind crescerea vitelor chiar pênĕ astăḑĭ, o organisare specială a familielor s'a păstrat și astăḑĭ (Veḑĭ *Heuzey*: *Le mont Olympe et l'Acarnanie*, passim). Fie-care comună și aḑĭ ascultă de un *celnic saŭ scutar* care în genere de și poate nu ar fi în tot-deauna cel maĭ bĕtrân dintre capiĭ de familie, totușĭ prin numeroasele turme ce posedă, prin înţelepciunea sfatur lor și prin zelul ce pune în părarea întregeĭ comunităţĭ, precum și prin moștenire, este representantul firesc și tot dea-una ascultat cu respect de ḑecile saŭ chiar sutele de familiĭ din comună. El represintă interesele tutulor faţă cu autorităţile și respunde de plata taxelor precum și de esecutarea contractelor încheiate în numele comunităţeĭ pentru trebuinţele acestora.

„cu *Dacia mediterană* numind'o *fericita sa patrie* 1).

„Dar după aceste ḑile de onoare, Românii avură „şi ḑile maĭ negre; împresuraţĭ şi ameninţaţĭ de „barbarĭ, adesea orĭ nedreptăţiţĭ de rĕii împăraţĭ aĭ „Orientuluĭ, eĭ trăiră însă împărtăşınd, sub numele ,general de Vlahĭ, maĭ aceiaşĭ soartă pe am- „bele ınalurĭ ale Dunăriĭ. Impăratul Alexie Comnenul tatăl Anneĭ, în vremea căruia eĭ eraŭ o naţie „aspră-şĭ câmpeană, preumblându-se cu turmele atât „pe ţărmurile Màreĭ Negre la Anchyal, cât şi pe şesul „dintre muntele Kissavo (anticul Ossa) şi oraşul „Tricala;—Alexie îşĭ recrutează oştirea sa printre „Românii din Tracia şi din Moesıa, ş'apoĭ altă dată, „mergênd împotriva luĭ Bohemond care intrase cu „Normanḑĭ în Elada, el trece în Tesalia, printr'un „oraş locuit de Românĭ [2]). Puţin în urmă, fratele „luĭ, Manole Comnenul, întărîtă pe Românii ceĭ din ,Nordul Dunăriĭ ca să năvălească asupra Maghia- „rilor, [3]) şi ast-fel Impăraţiĭ Byzantinĭ se slujesc cu „vitejia Românilor spre aşĭ împlini intrigile lor am- „biţioase.

„Dar eĭ nu răbdară în vecĭ aceste amăgirĭ; „sub Isac Angel, pe la 1200, doĭ fraţĭ Românĭ „din muntele Emu, Petru şi Asan, resculară „pe Bulgarĭ, pe Cumanĭ şi pe Românĭ sătuĭ de bi-

1) Novella XI. De privilegiii Archiepiscopi Justinianae prince, et sede p, t. p. Jllirico în Pannoniam secundam, id est Justinianam primam transferenda:

„Necessarium duximus ipsam gloriosissimam Prefecturam, quae în „Pannonia erat, nostra felicissima patria collocare: cum nihil quidem „magni distat a Dacia mediteranea secunda Pannonia."

2) Anna Comnena (1083—1148) lib. V: pag. 138; VIII. p, 274. X, p. 274.

3) J. Cinnamus. Hist. Imper. Joannis et Manuelis Comnen, lib. VI. c. 3. p. 152.

„rurile grele ce le impusese Imperatul ca să ser-
,,beze nunta sa cu fata luĭ Bela, craiul Ungurilor,
„şi punêndu-se în capul lor, în'emeiară în sînul
„Imperiuluĭ oriental, un Imperiŭ Românesc [1]) saŭ
„Bulgaro-Vlach. Sub Ioanniţiu cel frumos, al treile
„frate, puterea Românilor se urcâ la culmea sa;
„de peste Dunăre, stăpânirea lor se întindea prin
„Tracia, prin Macedonia, până în Grecia [2]) dar aşeze-
„mintele de căpetenie ale Impărăţieĭ eraŭ în munţiĭ
„Emuluĭ saŭ Balcanii [3]) Atuncĭ fu epoca de înflo-
„rire a cetăţiĭ Tîrnovuluĭ, maĭ spre miază-zi de
„Şiştov; în preazma'ĭ Româniĭ mergeaŭ pustiind cu
„cruzime pe o întinsă linie ce ducea din hotarul
„Serbieĭ, de la Nissa (astăḑĭ Niş), până la Varna
„pe Marea-Neagră, şi până la Filipopolĭ, la Burgas
„(Arcadiopol), la Ciorli şi la Byzia în peninsula by-
„zantină; espediţiile lor ajungeaŭ până la subur-
„biile capitaleĭ. [4]) Apoĭ spre miază-zi, ţara de pe
„lângă Serres era a Românilor şi un şef de-aĭ lor,
„numit Chrysos, domnia în Strumniţa şi în Proso-
„cul din Macedonia şi sta împotriva luĭ Isac Com-
„nen. [5]) Această parte de loc, cu toţĭ munţiĭ Te-
„salieĭ, dintre Larisa şi Tricala, purta maĭ de mult

1) Nicetas Agominatus Choniatus. Ann. Isaac. Angeli lib. I, cap. 4 —Petru Maior. Ist. pentru Incep. Român. pag. 208.—T. C.

2) Nicetas Choniat. Annal Balduini. lib. IX. p. 410.

3) Idem. Annal. Isaac. Angel. lib. I. c. 4, p. 236.

4) G. Pachymer. (1242—1310. Hist. Andron. lib. I, c, 37, pag. 66. Noĭ adăogăm că româniĭ ocupaŭ una din cele maĭ principale subur. biĭ ale Constantinopoluluĭ în care se afla residenţa imperială, palaturĭ ce aḑi sunt în ruină acolo. Acea suburbie până în ḑiua de aḑĭ se numesce: *Vlaherna.* Dacă s'ar cerceta cu din-adinsul genealogiile multor Comnenĭ şi Paleologĭ, Impĕraţi bizantinĭ, şi dacă s'ar studia numele de familie a celor maĭ vestiţĭ generalĭ şi oamenĭ politicĭ bizantinĭ, aşa cum ne i dă autoriĭ bizantinĭ, se va vedea filiaţiunea acestora din familiile şi comunele române din Epir şi Macedonia unde se păstrézǎ spiritul de ordine şi energia romană.

5) Idem.

„numele de Valahia mare [1]) sau şi Valahia de sus „(Ano-Vlahia) şi Teodor Ducas, socrul luĭ Guy de la „Roche, care stăpânea Tesalia, e numit: *Ducă al* „ *Vlahieĭ* [2]) într'o cronică în versurĭ greceştĭ din tim„pul Impěraţilor Franci din Constantinopol.

„Secoliĭ al XII şi al XIII sunt epoca măririeĭ Ro„mânilor; răspândiţĭ şi stăpânĭ pe tot locul ce se în„tinde în linie dreaptă din munţiĭ Pinduluĭ până „la Carpaţĭ ;—imperiul byzantin se cutremura de „dênşiĭ şi Francezii chiar, pe câmpul de bătae de „la Adrianopol, lăsară robit în mânele lor, pe e„roul lor imperial Baldovin de Flandra [3]); dar des«binările ce intrară în familia Asanilor în secolul „al XIII-lea (1290), pe când încă posesiile Romă«nilor se întindeaŭ până în vecinătatea Constanti«nopoluluĭ şi amenintau cu groază capitala Orien«tuluĭ, împeratul Andronic Paleologul, cu o mă«estrită iscusinţă, izbuti a strămuta în Anatolia, o «mare parte din Românii Tracieĭ şi Moesienĭ; cru«zimile şi asuprirea ce încercară într'acel terâm de«părtat, unite cu asprimea iernii, secerară o mare «parte din acea populaţie. [4]) Ceĭ din Tesalia, pe la «1332, se încercară isolaţĭ a se revolta, dar fură

---

1) Nicet. Choniat, Annal. Bald. lib. IX,... Ta Tettalia Katehon meteora i nin megali Blahia kiklesketai. *Provincia Vlahiae* e numită şi în tractatul Impěratuluĭ Alexie cu Veneţienii, din anul 1119. Asemene şi G. Pachymer. Hist. Mich. Paleol. lib. I, c, p 49.

2) Hronicon ton en Romania kai malesta en ton Morea polemonto i Francon. In Chroniques etrangéres publiées par J. A. Buchon, Paris, 1841, pag. 187.

3) De la Conqueste de Constantinople par Joffroi de Villehardouin. Nicet. Choniat. Annal. Balduini.

4) G. Pachymer liv. I, c. 27,

«învinşĭ; ḑece anĭ maĭ în urmă eĭ se supuseră de «bună voie luĭ Ioan Cantacuzenul şi nu mult apoĭ «suferiră cotropirea Catalanilor, înţeleşĭ cu despoţiĭ Greciei [1]).

„Cu toate aceste restrişti ale soarteĭ, Româniĭ „până în secolul XV, cu limba, cu obiceele, cu por„tul lor, încă italice, staŭ respândiţĭ din fundul „Dacieĭ până în vârfurile Pinduluĭ [2]). Trebuia o „lovire maĭ straşnică, maĭ hotărîtoare ca să rupă „unirea lor. Aceea fu intrarea Turcilor în Europa. „Dinaintea armelor lor învingătoare la Adriano„pol, Româniĭ se risipiră cu totul din Tracia şi „din munţiĭ Balcanĭ, ceĭ maĭ mulţĭ trăgându-se la „Nord, ca să pue Dunărea între dânşiĭ şi îngrozi„toriĭ duşmanĭ, iar alţiĭ cătând o scăpare în stân„cele sĕlbatice ale Macedonieĭ, ale Epiruluĭ şi ale „Tesalieĭ. De atuncĭ putem crede cu temeiu că re„laţiile aŭ încetat cu totul între acele două grupe „de Românĭ depărtate, şi Mircea Bătrînul e cel „din urmă Domn al ţěriĭ care poartă titlul de „*Domn al amândoror laturilor Dunăriĭ, până în Ma„rea Neagră şi al cetăţiĭ Dristiorul* (Silistra) *Stăpâ-*

1) I. Cantacuzenus. (1341) lib. II, c 28.

Din parte-ne adăogăm : *Heuzey* în: *Mission Archéologique en Macédoine*, Paris, 1876, texte, pag. 453 ne dă textul original al unuĭ chrisov zugrăvit pe pereţiĭ bisericeĭ Episcepale din *Calabaca* (Tesalia . Acest document are data 6844 indiction 4 1336) ; el coprinde indicaţiunĭ geografice şi adĭ în us în Tesalia şi în Pind şi ca popoare menţionează pe Românĭ, pe Bulgarĭ şi pe Albanezĭ.—Pe românĭ îĭ numesce istoricul Bizantin Cantacuzin cu numele de *Vlahii Malacasi, Bui şi Mesariţi.*

2) Laon. Chalcocondylas. (1462) lib, I, pag. 16, „Apo Dakias ep. Pindon ti es Tettalian katikon enoikisan etnos Blahoi. lib. II Ţ0, 41.

„*nitor* [1]). Cunoaştem de atuncĭ încoace destinele „provinciilor Româneştĭ de la Dunăre.

„Ursita maĭ umilită a Românilor meridionalĭ saŭ „Mœsodacĭ îĭ plecase încă pe la anul 1360 luĭ A-„murat I, dar supunerea desĕvârşită se făcu sub „Amurat al II după luarea Saloniculuĭ (1429) [2]). „Slaba lor împotrivire la acest jug noŭ, le merită „toleranţa Turcilor şi îĭ puse sub ocrotirea Sulta-„nelor Validele, cărora eĭ plăteaŭ pe fie-care an „un tribut de patru sute leĭ, remăindu-le dreptul „a se administra, ca şi în vechime, în târguleţele „lor, cu sfaturile de bătrînĭ şi după obiceele vechĭ, „simple şi patriarcale [3]). Crudul Ali Paşa din I-„nina, a stricat în secolul din urmă aceste blânde „aşezăminte şi poate azĭ Românii din Macedonia „se bucură de maĭ puţină libertate ca în trecut. „Cu toate aceste însă, traiul lor se vede că foarte „puţin s'a schimbat din timpiĭ Anneĭ Comnena, care „ne'ĭ descrie ca nişte oamenĭ câmpenĭ, dedaţĭ cu „îngrijirea turmelor. Puţinĭ anĭ în urma porfiro-„geneteĭ istorice (1173), un călător rabin din Na-„vara, Veniamin din Tudella, mergând să visiteze „Sinagogele din Orient, şi plecând de la Corfu spre

1) Chrisov de la 6915 (1407). In documentele mănăstireĭ Tismana şi altele.

2) Ducas. c. 3—29.

3) Pouqueville. Voyage de la Grèce. II, p. 337—356. Cartea luĭ Pouqueville, una dintre cele maĭ interesante, trebue să fie citită avêndu-se în vedere şi sciinţele maĭ nouă ale călătorilor, căcĭ adesea Pouqueville care pleda pentru liberarea Grecilor de sub Turcia, face şi din Româniĭ şi din Albanezĭ numaĭ grecĭ şi creştinĭ, şi dênsul, necunoscênd limba română, nu a priceput multe din numele române de oamenĭ şi localităţĭ şi a creat etimologiĭ bizare.—D'Ohsson : Tableau général de l'Empire Ottoman. VII. 270, spune că româniĭ plătesc aceştĭ banĭ la a 21 masă a defterdaruluĭ care se chiamă *Istambul Mucatessi*.

„Constantinopol, ne spune că a trecut prin *Vlahia*, „*treĭ ḑile departe de Theba*, şi că locuitoriĭ de pe a„colo sunt sprintenĭ ca cerbiĭ şi că adese-orĭ se „cobor din munţiĭ lor ceĭ înalţĭ ca să prade pe „grecĭ [1]. In secolul XIV, Pachymer [2] vede în„trânşiĭ o naţie rătăcitoare care a dobândit bogăţiĭ „însemnate cu turmele de vite şi maĭ ales de oĭ, „şi care, prin viaţa sa păstorească, se dedâ cu cele „maĭ aspre ostenelĭ.

„Călătoriĭ modernĭ ne'ĭ descriŭ sub aceleaşĭ co„lorĭ. Printre alţiĭ maĭ mulţĭ William Leake [3] „Pouqueville [4] şi maĭ în urmă Heuzey [5] aŭ vi„sitat aşeḑămintele lor şi iată în ce chip eĭ vor„besc de dânşiĭ.

„Sub numele de *Moesodacĭ* şi *Cuţovlahĭ* adică Daci „din Mesia şi *Românĭ schiopĭ*, acele populaţiĭ, vorbind „o limbă foarte apropiată de Româneasca Principa„telor Dunărene [6], dar maĭ corcită cu zicerĭ şi cu „intonaţiĭ greceştĭ, albaneze şi turceştĭ, ocup cen„trul Macedonieĭ şi al Tesalieĭ, grămădite maĭ ales „pe treĭ puncturĭ însemnate. Cea maĭ importantă

---

1) Benjamin de Tudella. Relaţia călătorieĭ sale tipărită evreeşte în Constantinopole la 1543 în 8°, s'a tradus în latineşte la Leida, 1633 şi franţuzeşte de Baratier, Amsterdam, 1734. Chap. IV, pag. 40 et 41

2) Pachymer, lib. I, c. 37, p. 66.

3) *Re'earches in Greece* by William Martin Leake. London 1814 pag. 363, sq.

4) *Voyage de la Grécc* par. F. C. H. L. Pouqueville, 2 edit. 6 vol. Paris 1826.

5) *Le Mont Olympe et l'Acarnanie* par L. Heuzey, Paris 1860.

6) Leake pag. 367, spune că puţina deosebire çe este între dialectul Românilor din Grecia cu al celor de peste Dunăre, dovedeşte că despărţirea lor nu s'a efectuat din vechime, ci maĭ târḑiŭ.

„şi maĭ numeroasă a lor colonie se întinde pe şira „munţilor *Agrafa*, anticul Pindos, pe locurile unde „aŭ stat în parte Perhebiĭ şi Seliĭ Dodoneĭ [1]) şi „selbaticiĭ Dolopĭ [2]) supuşiĭ luĭ Achil, şi unde mo-„derna Tricala a Vlahilor a luat locul anticeĭ Tricca, „patria zeesculuĭ medic Esculap [3]). Intracest ocol „făcând astăḑĭ parte din districtele Zagora, Ianina „şi Aspropotamo, oraşele şi satele lcr cele maĭ de „căpetenie sunt, mergând de la Nord spre meaḑă „zi: *Samarina* saŭ *San Marina*, *Perivoli*, *Avdela* „*Voscopoli*, *Furca*, *Laista*, *Leşiniţa*, *Cărpeniş*, *Mala*-„*kasi* şi alte numeroase sate; în partea centrală „a Pinduluĭ, unde populaţia Română e maĭ com-„pactă, se află *Meţovo*, *Sĕracu*, *Călăreţiĭ*, *Chaliki* „*Clinovu*, *Gardichi* şi *Tricala*.—In vecinătatea a-„cestuĭ din urmă oraş, sunt mănăstirile numite „*Metheora*, aşeḑate, maĭ multe în apropiere, pe „nişte stâncĭ de o formaţie geologică cu totul „minunată [4]).

1) Homeri Ilias. XVI v. 324:
„Zev ana...
„Dodonis medeon disheimeru amfi Sello
„Zoi kai ous ipofitai aneptopodes kamaievnai".

2) Homeri Ilias. IX; v. 484:
„Naion d'heshatiin flüts, Dolopsin anabbon".

3) Pouqueville: *Voy. dela Grèce* III, pag. 345. „Numele Tricala ş posiţia'ĭ vedesc îndată într'însa vechea Tricca(Trikki polis Tessalias Steph. Byzant,) zidită de Tricca, fiica Asopulu, această cetate det naştere luĭ Esculap, fiul luĭ Apolon şi domnitorul Perrhebilor (Strabo. lib. IX şi Euseb. lih. III)
Letheul curgea printr'însa şi era învecinată cu ţéra Dolopilor; pe la Trikka era trecătoarea Pinduluĭ. Imprejurul eĭ s aaflaŭ caĭ frumoşĭ (Iliad VI, v. 729). Heliodor autorul romanţuluĭ Chariclii şi luĭ Theagen a fost episcop la Tricala în secolul VI. (Lequien, O iens Christianus).

4) Pouqueviile. *Voyage de la Grèce*. III, p. 33' sq. Printre mănăstirile din ţéra Româneascâ eraŭ maĭ multe închinate la cele de la Metheore şi anume: *Gorgota* (distr. Dâmboviţa), *Bucovăţul* (distr. Dolj)

„Altă colonie de Românĭ se află stabilită pe „poala septentrională a Olimpuluĭ, numit azĭ *Lache* „în valea formată de muntele *Şapca* care leagă „Olimpul de şira *Voluţeĭ* saŭ *Munţilor Cambunieĭ.* „Umbriţĭ sub piscul măreţ al Olimpuluĭ ce se'nalţă „la 6000 picioare în sus, ascuns în nuorĭ şi în vecĭ „acoperit cu zăpadă, Româniĭ aŭ întemeiat aci din „vechime câte-va sate printre care deosebim pe cele „următoare: *Vlaholivade* saŭ *Livedea Românilor*, *Ko-„kinnopolo*, *Neochorĭ*, *Ftera*, *Milia*.

„In sfârşit pe cămpia ce desparte lacul Castorii „de tărguleţul Sarighiol, se maĭ află un orăşel „locuit de Cuţovlahĭ şi cunoscut sub numele de „Vlaho-Clisura [1]).

„Prin aceste localităţĭ maĭ mult aspre şi selba-„tece, prin văĭ, prin strîmtorĭ şi pe coaste de „munţĭ 'şi aŭ întemeat Româniĭ meridionalĭ locuin-„ţele lor cele statornice care se compun maĭ adese „de cascioare de peatră aninate de stăncĭ ca cui-„burile de şoim. Acolo îĭ adună soarele de vară, „căcĭ toţĭ vin în lunele cele călduroase se resufle „aerul maĭ curat, să se bucure de priveliştea mă-„reaţă a muntoasilor patriĭ. Iar apoĭ când într'a-

la Metheore luĭ Varlaam, *Butoiul* (distr. Dâmboviţa) la Metheora St. Stephan. La monastirea din Tricala eraŭ închinate *Nucetul* din Dîmboviţa şi *Banul* din Buzeŭ.

1) Pe la începutul acestuĭ secol Pouqueville. Voy. de le Grèce II p. 394, dă următoarea statistică a Românilor din Tesalia.

Anovlahia. Statornicĭ. Malacasiţi şi Calaritioţĭ; 2465 familiĭ ca vre-o 12,825 individĭ. Aspropotamiţĭ 2230 familiĭ 11,150 individĭ Mezzoviţĭ şi din Crania pe Aias, 1870 fam. 9350 individĭ;— Zagoriţĭ 1130 fam. 5650 indiv.;—Nomadĭ vre-o 6000 indiv;—cu totul 44,975 individĭ.

Bomoeĭ saŭ *Bovienĭ*, (Bueştiĭ)Românĭ amestecaţĭ cu Grecĭ şi Albanezĭ. In Nea-Petra, 378 fam. 1890 ind.—In Cărpeniş, 981 fam. 4905 ind;—In Zeitun Lamia 600 fam. 3000 ind;— Nomadĭ vre-o 1200 ind.—Cu totul 10,995 fam.

„cele înălţimĭ stăncoase, începe a se vesti asprul „timp al erneĭ, prin vifore şi prin furtunĭ, o mică „parte din locuitorĭ remâne închişĭ în munţĭ ca se „pă„ască statele, iar ceĭ-l-alţĭ, uniĭ se duc ca să-şĭ „câstige viaţa şi să strîngă stărĭ însemnate, exer- „sând negoţ séŭ industriĭ prin toate oraşele cam- „pene şi maritime ale Turcieĭ şi ale Orientuluĭ în- „treg; alţiĭ maĭ numeroşĭ, adunaţĭ în grupe fie-care „de vre-o patru-zecĭ până la o sută familiĭ, ce port „numirea generică dn *Stâne* şi se pun sub poruncile „unuĭ *scutar* (se dice şi *celnic*) ereditar, rătăcesc prin „ţĕrile dinprejur păscĕnd pe şesurĭ, unde clima erneĭ „e maĭ blîndă, nenumărate turme de vite şi maĭ ales „de oĭ. Toate cămpiile Turcieĭ şi ale Eladeĭ sunt „străbătute de aceĭ Românĭ, cărora Albaneziĭ şi „Turciĭ nu ştiŭ a le da alt nume de cât acela de „*Ciobanĭ*. Cu sarica lor neagră, la spate cu glugă, „cu lungĭ toege în mână, eĭ colind locurile depăr- „tate cătînd, cu o tăcută răbdare, păşunĭ şi adă- „posturĭ pentru vitele lor, şi acolo unde găsesc cu „ce se întîmpine puţinele lor trebuinţe, eĭ popo-

---

Massaretĭ saŭ *Dassaretĭ*, Românĭ din Perivoli, Avdela San-Marina, Voscopoli şi alte sate dinprejur 2900 fam. 14,500 ind. şi Nomazĭ vre-o 4000 ind; cu totul 18,500 indivicĭ

Ceea ce după Pouqueville urcă totalul populaţiuneĭ Române din Grecia Septentrionale şi din Epir la numărul de 74,470 indivicĭ.

După cate am audit o prenumerare maĭ esactă ar da un total mult maĭ însemnător.

Adăogăm că maĭ la vale vom da cifrele adunate de alţĭ scriĭtor precum şi acele susţinute de ómeniĭ însemnaţĭ aĭ românilor de adĭ.

Pouqueville în vol : II pagina 289 vorbind despre româniĭ Bovienĭ disĭ şi Farşeroţĭ, spune: „Li se dă şi numele de Albanezĭ fiind că s'aŭ amestecat cu Şchipetariĭ creştinĭ.

La pag. 393, Pouqueville observă. „Cred că naţiunea Română din Grecia era maĭ numeroasă în timpul Impĕrat. Paleologul, de cât astădĭ, daca este adevĕrat cum dice Istoricul Cantacuzin. că româniĭ aŭ trimes la Impăratul o deputaţiune de 12 miĭ cetăţenĭ dintre aĭ lor“.

„sesc numaĭ câte-va ḑile, fac colibe de frunză şi „adorm împrejurul focurilor aprinse. Caracterul păs- „toresc e atît de însuşit întrînşiĭ, iubirea şi îngri- „jirea ce ştiŭ a da oilor sunt aşa de proverbiale, „în cât Greciĭ nu maĭ aŭ pentru ciobanĭ alt nume „de cât acela de grecescul Vlahoi; vestiţiĭ păstorĭ aĭ „Arcadieĭ din antichitate şi aŭ lăsat locul *Vlahilor* „*cu gluga neagră* (Vlahi Karaguni)".

Credem necesar a insista încă o dată, asupra fiinţeĭ statuluĭ român din Tesalia şi din Pind în evul de mijloc sub Imperaţia Byzantină; adversariĭ românilor vor fi ast-feliŭ puşĭ faţă 'n faţă cu scrierile istoricilor pe care dênşiĭ ar trebui să'ĭ cunoască căcĭ se pretind prèoţiĭ *Mareĭ ideĭ* adică aĭ restaurăriĭ Imperiuluĭ Bizantin.

Istoricul bizantin Impĕratul Cantacuzin, la cartea III cap. 53 anul 1343 ne dă textul uneĭ diplome adresată românilor din Valahia Tesalică prin care le recomandă după cererea lor ca Prinţ guvernator pe fratele sĕŭ: „Dorind în orĭ-ce împrejurare se daŭ „fratelui meŭ dovezĭ favorabile pentru el, 'i am trimes „aceste scrisorĭ sigilate cu bula de aur prin care „ordon ca dînsul să fie guvernator pe viaţă al ţĕri- „lor şi fortereţelor Vlahieĭ şi pe care le va ţine „în ascultarea mea ca şi cum ar fi obligat prin ju- „rămînt. De şi ar fi poate de prisos de a maĭ „menţiona condiţiunile jurămîntuluĭ şi s'ar părea „că aceasta ar insulta curăţenia intenţiunilor şi sin- „ceritatea amiciţieĭ sale, totuşĭ fiind că în tot-da-una „este de laudă când mergem pe o cale netedă şi si-

„gură, le voĭ însemna aci: aceste condiţiunĭ sunt:
„dînsul va fi amicul amicilor şi inimicul inimicilor
„meĭ; se va bucura în timpul vieţeĭ sale de guver-
„narea Vlahieĭ fără ca totuşĭ se o poată transmite
„fiuluĭ sĕu, afară numaĭ dacă nu a obţinut învoire.
„Nu numaĭ îmĭ va păstra credinţă, dar acea
„credinţă o va păstra asemenea către imperatul
„Ioan Paleologul şi către acela care 'l voi nu-
„mi ca succesor dacă acesta ar muri fără co-
„piĭ —Să se facă pomenire în toată Vlahia du-
„pă obiceiu de Impărăteasa Anna şi de Impă-
„ratul Ioan. Mitropoliile, Episcopiile, Monastirile şi
„alte bisericĭ aĭ ţĕrei să fie supuse după cum au
„fost din vechime mareĭ bisericĭ din Constantino-
„pole fără a putea totuşĭ să fie lipsită de venitu-
„rile şi de drepturile ce le aparţin. Dacă trimet pe
„vre-o scumpă a mea rudă saŭ pe orĭ cine altul
„în Vlahia, Ioan Anghel (numele Prinţuluĭ) va
„trăi în bună înţălegere cu dênsul, în cas de
„neînţelegere între dânşiĭ, hotărîrea îmĭ aparţine.
„Fruntariile Vlahieĭ vor fi păzite ca şi în trecut
„pentru ca nicĭ un act de vrăjmăşie să nu pro-
„ducă. Dacă Ioan Anghel va cuprinde vre-o cetate
„împrejurul Vlahieĭ, aceasta aparţine guvernuluĭ
„eĭ; dacă trăesc în pace cu Catalaniĭ, Ioan de a-
„semene va trăi cu dênşiĭ şi dacă mĕ voiŭ rezboii
„cu eĭ, şi dânsul va face acelaşĭ lucru. Dacă no-
„bilii Vlahieĭ doresc să vie la curtea mea spre
„a'mĭ cere onorurĭ şi funcţiunĭ, dânsul nu'ĭ va îm-
„pedeca. Dânsul va fi obligat sĕ conduca trupele
„sale în toate provinciile de la Apus, unde a 'şĭ
„conduce armatele mele; şi dacă le voiŭ duce din-

„colo de Christopole (Cavala) dânsul nu va fi obli-„gat de a veni de cât cu partea ce va putea să „aducă. Iată, adaugă Cantacuzin, condiţiunile cu care „Impăratul a dat guvernarea Tesalieĭ luĭ Ioan An-„ghel, care a fost primit de către locuitoriĭ ţĕriĭ „cu tot felul de mărturisirĭ de respect şi de su-„punere.“

Aproposito de această diplomă observăm ca cancelaria byzantină numea ţara Tesalia cu vechiul sĕŭ nume şi în acelaşĭ timp îĭ dădea şi numele împrumutat de la locuitoriĭ sĕĭ adică *Vlahia*. Pachymer ne spune în cartea I a istorieĭ sale că: fruntariile Mareĭ Valahieĭ din Tesalia şi Pind eraŭ la Nord lângă Veria, iar Beniamin de Tudella ne arată că fruntariile la Sud mergeaŭ până la *Lamia*.

Sub domnia Turcilor, Româniĭ încă de la început s'aŭ bucurat de un fel de capitulaţiĭ favorabile menţinereĭ statuluĭ lor, şi maĭ cu seamă autonomieĭ administrative propriĭ. Istoricul Frantzes ne spune că Sultan Murad al II-le (1422—1451) a fost în Marea-Valahie, şi s'a întors de acolo după ce a regulat lucrurile. In tradiţiunea românilor de la Pind se păstrează până astă-ḑĭ basele unuĭ fel de aranjament ce se păstra faţă cu statul lor. I. Ca judecata criminalilor sĕ se facă în presenţa unuĭ Cadiu conform cu legile române şi că în acest mod româniĭ voe putea liber să călătorească în tot Imperiul şi să eserciteze orĭ-ce profesiune ar vroi. II. Poliţia interioară să fie făcută de către românĭ în-

săşĭ sub respunderea propriilor lor căpetenii. III. Ca pentru poliţia din afară, românii să se înţeleagă cu guvernatorii provinciei vecine. IV. Nimene să nu se amestece în afacerile lor religioase. V. Românii vor fi scutiţi de imposite; dar drept semn al vasalităţei eĭ vor trimete în fie-care an un *peşcheş* Sultaneĭ Valide. Pouqueville în *Istoria regenerăriĭ Greciei* ḑice că: „din norocul lor românii „aŭ fost puşĭ sub protecţiunea Sultanelor Validele „în cassa cărora eĭ plăteaŭ o dare anuală care era „maĭ mult un fel de omagiu de vasalitate de cât „un tribut de servitute. Cu acest preţ eĭ aŭ fost „scutiţĭ de amestecul cu turcii şi remănînd ca *pays* „*d'Etat*, dênşii nu cunoşteaŭ nicĭ pe lacomii perceptorĭ de dărĭ nicĭ pe jandarmii turcĭ, singur eĭ „repartisaŭ impositele lor. Guvernaţĭ în oraşele şi „satele lor de câte un consiliŭ de bătrânĭ românii „trăiaŭ sub nişte legĭ tot aşa de simple ca şi mo„ravurile lor patriarcale. Liberĭ în cultul lor, în fa„miliile lor, dânşii trecură prin furtunile revoluţiu„nilor care sbuciumară de atâte orĭ Epirul. Divisaţĭ „din punctul de vedere administrativ în **14 capita„nate** carĭ cuprindeaŭ'o parte din Macedonia: Veria „Servia, Alasona, Grebena, Milia; o parte din Te„salia: Olimpul, Mavrovuni, Lakia, Agrafa, Patragic, „Malacasi; din Acarnania şi Etolia: Venetico, Li„dorichi, Xeremeros, şi Epirul de jos, până la Ro„gus şi Giumerca.

Numaĭ desfiinţarea acelor privilegii şi atacurile contra căpitănatelor de către Ali Paşa Tebelenli pe la anul 1800, făcură pe românĭ şi pe şefii ereditarĭ aĭ acelor căpitănate să ia parte la rĕzboaiele care s'aŭ

succedat şi sĕ contribuiască pentru cea maĭ mare parte la reuşita revoluţiuneĭ aşa ḑise, pentru independenţa Greciei.

Credem de prisos a maĭ vorbi în deosebĭ de privilegiile speciale obţinute şi păstrate de oraşul şi districtul Mezzovo. Istoricul grec d. Arvandinos în *Istoria Epiruluĭ*, le enumĕră pe larg şi publiciştiĭ grecĭ pot găsi acolo destule doveḑĭ, despre vărtoşia românilor din acele părţĭ.

Un alt călător european E. M. Cousinéry fost consul general al Franciei la Salonic către începutul acesteĭ secol, in cartea sa *Voyage dans la Macédoine*. Paris 1831 Tom. 1 p. 16 ne spune despre romănĭ cele ce urmează:

„Românii sunt toarte numeroşĭ în Macedonia, eĭ „sunt supuşĭ ca şi greciĭ şi bulgariĭ ierarchieĭ patri„archale din Constantinopol. Această populaţiune „este curat română ; ea provine din destrucţiunea o„raşelor, cărora diverşĭ imperatorĭ le dăduse numele „de coloniĭ unde stabilise legiunĭ carĭ se foloseaŭ de „legile civile romane. Aceste oraşe luaŭ titlu de colo„niĭ şi maĭ rar pe acele de municipiĭ : ele aveaŭ drep„tul de a bate monede de bronz pe care se grava nu„mele împĕratuluĭ domnitor ; câte o dată asemene se „menţiona într'însele şi magistraţiĭ lor. Aceste colo„niĭ sunt cunoscute de istorie precum şi din monede. „Se numĕraŭ cincĭ în Macedonia care sunt : Dium, „Cassandra, Pella, Filippi şi Stobi ; aceasta din urmă „era Municipiu. Tesalonic asemenea se numĕră între „coloniile romane. Se vede din monede că acest oraş „nu a început să ia titlu de coloniĭ, de cât sub dom„nia luĭ Traian Decius. Cu escepţia acesteia toate a„ceste oraşe sunt astăḑĭ cu totul distruse şi părăsite.

„Se pare că în timpul smăcinărilor politice în al XI-a „secol locuitorii siliţi sĕ părăsească pămêntul de care „eĭ se folosise aşa de mult timp, şi prea geloşĭ de in- „dependenţa lor, se întruniră în munţiĭ care despart „Epirul de Macedonia şi de Tesalia. Amintirea ve- „chilor libertăţĭ 'i-a hotărît pentru emigrare care fu „generală printre descendenţa acestor bătrânĭ sol- „daţĭ romanĭ. Munţiĭ Epiruluĭ şi aĭ Iliriei Macedonene „deveni refugiul lor. Eĭ se opriră maĭ cu seamă în „Pind care le venea maĭ aproape ; acolo îĭ găsim as- „tăḑĭ în mare numĕr ; limba lor ne face sĕ'ĭ cunoaş- „tem ; vorbesc mereŭ latineşte, şi dacă'ĭ întrebăm, de „ce naţie sunteţĭ ? eĭ rĕspund cu mândrie *Rumăn.*"

Făcurăm această citaţiune numaĭ spre a constata prin mărturisirea unuĭ alt martur ocular de la începutul acestuĭ secol esistenţa românilor;—de alt-fel părerile luĭ Cousinery, despre causele pentru care românii se află în munţĭ, după cum am vĕḑut maĭ sus, nu ni se par întemeiate.

Lejan [1]) recunoaşte de o potrivă că populaţiunea română din Turcia s'a folosit până la începutul acestuĭ secol de privilegiile şi imunităţile care le asigura o posiţiune dacă nu absolut independentă, cel puţin aproape independentă. Privilegiile lor, ḑice acest scriitor, aŭ fost violate de tirania luĭ Ali Paşa la începutul acestuĭ secol; este probabil că aceste usurpaţiunĭ aŭ dispărut cu acel tiran.

De asemenea *Ami Boué* [2]) ḑice: „Este deci constatat că Macedo-românii aŭ fost legaţĭ cu Turcia

1) *Ethnographie de la Turquie d'Europe* par. Lejan. Gotha. Justus Perthes. 1861.

2) *La Turquie d'Europe.* Paris. 1840 T. 4. pag. 194—197.

pe baza unor capitulaţiunĭ precise, care le asigura protecţie în schimbul unuĭ tribut anual de 1400 piastre şi că eĭ aŭ rămas autonomĭ şi independenţĭ sub căpeteniile lor naţionale până la începutul secoluluĭ al XIX-lea când Ali Paşa câlcâ în picioare drepturile lor".

In fine un călător român, Dimitrie Bolintineanu, în cartea sa *«Călătoriĭ la romăniĭ din Macedonia»* despre care am vorbit, ne dă întinse detaliĭ atăt despre obiceiurile romănilor cât şi indicaţiunea a o mulţime de oraşe şi comune locuite de romănĭ în Macedonia, Epir, Tesalia şi Albania. Ne-ar fi cu greŭ de a reproduce aicĭ toate cele scrise de acest ilustru patriot a căruia operă îndemnăm foarte mult pe romănĭ a o reciti. Luăm totuşĭ dintr'însa însemnarea privitoare la numĕrul romănilor şi altor neamurĭ ce locuesc împreună cu dînşiĭ în Macedonia, în Tesalia, în Epir în Albania, şi în Tracia.

Iată ce dice dînsul la pag. 61 :

„După însemnărĭ positive ce putuĭ se iaŭ în urmă „asupra populaţiuneĭ acestor provinciĭ, atât la au„torităţile otomane către care eram recomandat, cât „şi de la romănĭ, iată ce am închieat: în Mace„donia sunt: 200,000 albanezĭ, 120,000 grecĭ (?) „300,000 Bulgarĭ, 450,000 Românĭ, total: 1.070,000, „locuitorĭ.

„In Tesalia sunt: 150,000 grecĭ, 200,000 romănĭ, „50,000 turcĭ, total 400,000, locuitorĭ.

„In Epir şi Albania sunt: 350,000 romănĭ, „100,000 grecĭ, 700,000 Albanezĭ, în total 1,150,000 „locuitorĭ.

„In Tracia sunt: 200,000 romănĭ. Peste tot

„1,200,000 românĭ afară de ceĭ din Grecia proprie."

La pagina 78, Bolintineanu ne spune că: aceştĭ românĭ şi Albanezii sunt cele maĭ frumoase neamurĭ din acele locurĭ, maĭ ales în părţile muntoase unde corupţia străină nu a pătruns încă; iar la pagina 80, Bolintineanu adaogă: „Cunoscĕnd de aproape acest popor înzestrat cu multe darurĭ a le aceşteĭ nemuritoare viţe latine, plin de viaţă, de viitor, format din stofa din care se croesc naţiile marĭ, şi vĕdĕnd cu ce înlesnire poate să piară, numaĭ pentru cuvîntul că nu a cătat nimene să i spue că trebue să trăiască din viaţa naţională, pe când vecinii luĭ, ce caută să 'l absoarbă, îĭ spun necontenit că trebue să roşască de a fi român, orĭ ce inimă de român se aprinde de o dreaptă indignare! Acest popor român va avea să sufere încă, căcĭ un jug mult maĭ periculos i se pune pe cerbice în numele religiuneĭ!

Bolintineanu la pag. 106, ne maĭ da o listă a marilor căpitanĭ românĭ vestiţĭ în luptele pentru independenţa Grecieĭ şi carĭ aŭ trecut şi trec încă drept grecĭ. Mulţĭ dintre *căpitanii* românĭ eraŭ capiĭ *armatoliilor* saŭ *căpitănatelor* despre care am vorbit, şi eĭ luptaŭ nu ca grecĭ, ci ca creştinĭ şi liberĭ vasalĭ care îşi apăraŭ privilegiile şi micele lor state:

Caciandon renumit în rezboaele în contra luĭ Ali paşa Tebelenli. El muri tăiat de viŭ în micĭ bucăţĭ, şi în tot timpul aceşteĭ operărĭ barbare, nu înceta de a insulta pe Ali ce era faţă şi pe toţĭ Turciĭ.

Cionga, (Ciungu) fuse unul din generaliĭ ce se rezboiră în numele creştinătăţiĭ cu Turciĭ.

Eftimiu Vlahava, preot, născut în ţinutul Tricala, Tesalia. 1).

Hagi-Petru, mare căpitan, renumit în rezboaele cu Turcii, născut la Aspropotamo, în Tesalia. Turcii îl numeaŭ *Vlah bei.*

Andruţul şi fiul sĕŭ *Odiseu*, românĭ de la Vlaho-Livadea, capĭ de oaste în rezbelul cu Turciĭ.

Palaşca, *Bajdechi*, *Catarahia*, *Leanu*, *Kreţar*, *Jiaga*, *Bucuvala*, *Ioti*, *Gvra*, fură din ceĭ maı vitejĭ căpitanĭ. Toţĭ sunt românĭ.

Coletti fost Prim Ministruşi ambasador al Greciei la Paris era născut la Satul Săracu în Epir lângă Ianina din părinţĭ neguţătorı ; el era doctor medic, făcuse studiile în Italia. Incepu cariera sa de doctor la Muhtar Paşa. Român curat. Vorbea bine limba luĭ românească.[2])

Dosiu, om de litere

Dionisiu Piru, membru Universităţii la Atena.

Mihail Botli, legist în Grecia. Născut la Bitolia (Monastir).

Vafa, om învăţat.

Postolaca, capul muzeuluĭ de anticităţĭ din Atena. Român născut la Mezzova.

Riga, poet mare, unul dintre principaliĭ iniţiatorı aĭ Revoluţiuneĭ greceştı nascut în orăşelul Velestin,

---

1). Pouqueville, cartea citată, II, 483, povestind călătoria sa din Epir în Macedonia, când a ajuns la locul numit hanul luı M lia, ḑice : „Ne aştepta în acel han singuratec, Eftimie Blahava, căpetenia ban-„delor armate din Tesalia, care era însoţit de Ciongo comandantul „palicarilor din Agrafa şi Achelons.“ Luı Blahava, Ali-Paşa i-a încredınţat supravegherea, adică un fel de domnie asupra comunelor române din Pind. In *Istoria Regenerăreĭ Greciei* Pouqueville citează pe toţı Căpitaniĭ din Revol Greacă din care chiar dupe nume se vĕde ceĭ ce aŭ fost românı.

2) Despre Coletti, d-l Ion Ghica, care la cunoscut personal la Paris în 1838, vorbesce în cartea sa : *Convorbirĭ economice.*

românesc de lângă Volo în Tesalia, pentru care Turciĭ îl numeaŭ *Velestenli*. Greciĭ ca să-ĭ pearză originea, îl numesc *Fereos*, după vechiul nume al orăşeluluĭ Velestin.

Alecse Nuţu, Român născut la Zagor.

Marcu Bociari, născut la Suli, din părinţĭ Românĭ ḑişĭ Farşeroţi (Arvanito Vlahĭ).

Giavela, *Dracu*, *Zerva*. *Griva*, *Fătumare*, *Lambru Cacioni* capiĭ Sulioţilor, Românĭ (Arvanito-Vlahi) de la Suli.

Atanasie Diacu, pus în ţepă de Turcĭ. Cu 80 ómenĭ s'a bătut contra 18,000 Turcĭ Român născut la Platana.

Darvari — séŭ *Dărvaru*, Român născut în Vlaho Clisura din Macedonia.

Intre ministriĭ Grecieĭ *de aḑĭ*: d-niĭ Vulpioti, Vlahos, etc. ale cărora nume de familie le arată origina lor română. In Turcia, de asemenea se citează Românĭ printre ministriĭ Otomanĭ; aşa: Sava-Paşa, fost ministru al afacerilor străine în 1880 şi acum un an guvernator al insuleĭ Creta. Dînsul este originar din orăşelul românesc: *Sĕracu* dupe coastele Pinduluĭ despre Epir. Vasilache Serachiotibey, originar tot din *Sĕracu* după cum chiar numele îl arată; doctor şi fost deputat în parlamentul turcesc în 1877, cunoscut ca escelent orator, de şi ni-se spune că ar fi hrănit cu ideĭ grecescĭ. Doşu (Dosios Efendi), medic din Constantinopol, cu serviciul la palatul Sultanuluĭ. Cianaca, din Ianina, Vasilache Papazolu şi Mihalachi Bey din Salonic, toţĭ Românĭ, oamenĭ cu averĭ însemnate şi asemenea fostĭ deputaţĭ în parlamentul turcesc, despre care iarăşĭ

ni-se spune că ar fi având ideĭ grecescĭ. Sunt o mulţime de alţĭ profesorĭ şi neguţătorĭ însemnaţĭ în Turcia şi în Grecia românĭ deorigină; crescuţĭ însă sub influenţa Grecismuluĭ, aŭ perdut restortul minţeĭ care să'ĭ facă a dori să se afirme, să trăiască şi să iubească naţia lor românească, ca ast-fel să contribue la ridicarea eĭ morală. Din contră multe neajunsurĭ se întêmplă scoalelor noastre tocmaĭ de la aceştia.[1])

Provinciile, oraşele şi comunele din Turcia locuite de Românĭ.

Iată o însemnare a localităţilor din Turcia în care se află stabiliţĭ Românĭ. Adunarea lor o datorăm atât cunoştinţeĭ noastre personale, cât şi ştiinţelor ce am primit de la locuitoriĭ Românĭ cari le locuesc saŭ le-aŭ cercetat. Observăm că în genere comunele române — nu vorbim de oraşe — cele maĭ puţin populate, cuprind până la 1000 de suflete; locuitorii Românĭ sunt toţĭ proprietarĭ aĭ caselor lor şi mare parte posed locurĭ de păşunĭ' de livedĭ, pădurĭ, şi — ca în Albania şi Epir unde maĭ toţĭ se dedaŭ agriculturiĭ — sunt proprietarĭ aĭ terenurilor lor de cultură. După cum

[1]) Trebue să amintim aci cu privire la cele ḑise în nota de la pag. 112 şi 113 că tot Macedo-Românii aŭ fundat şi bisericele ḑise *greceştĭ* din Viena (aci se află scris pe placă de marmură în biserică numele fundatorilor românĭ cu menţiunea că permisiunea I-lă de a clădi s'a dat Românilor-Macedonenĭ), — din Budapesta şi Braşov. Românii din Turcia sunt bine representaţĭ în Austria maĭ cu seamă; aci strălucesce familia *Dumba* care totuşĭ e foarte darnică că numai pentru şcoalele din Grecia. In Ungaria şi Transilvania de asemenea familiile Rom-Maced. Mocioni, Şaguna, Gozdu, s'aŭ ilustrat ca bunĭ românĭ.

se va vedea, numĕrul de un milion de Românĭ nu e nicĭ de cum esagerat când e vorba de adunarea la un loc a acelora care locuesc în Macedonia, Epir, Albania şĭ Tesalia. Negreşit că acest numĕr nu cuprinde pe foarte numĕroşiĭ Românĭ din Grecia, din insulele Ionieue şi din localităţile Seres, Giumaia, Nevrocop, Melenic etc, din partea sud-orientală a Turcieĭ Europene.

.Macedonia.

Bitolia (Monastir), Magarova, Tîrnova, Nijopoli, Gopeşi, Molovişte, Cruşova, Ohrida, Jancovăţ; Beala-de-sus, Beala-de-jos, Călive Istoc, Vlaho-Clisura, Neveasta, Reşna, Blaţa, Belcamenu, Pisoderi, Negrovani, Hrupistea, Gramoştea, Moscopoli, Pleasa, Călive Jărcan, Ar'mănli, Biţi, Grabova, Vişna, Lunca, Nînta 1) Birislău, Ohani, Cerna-reca, Conpa, Huma, Conţca, Sermicsun, Longi, Călive-de-Vodena, Călive-de-Janiţa, Călive-de-Murihova, Veria, Selia-mare, Selia-mică, Xirolivade, Vlaho-Livade, Seatişte, Milia, Livadi, Gramoticova, Trestinic, Custuhmi, Castania, Niamucuva, Rodova, Druţilova, Caterina, Fteri, Kokinoplo, Seres, Djumaia Proia, Ramna, Alistrati, Doxatis Peştani, Petrina, Leşiani, Pesoceni, Botu, Turiie, Forina, Cegan, Fuştani, Notia, Criveni, Rudari, Gancari, Dupeni, Glombaciani, Vineni, Pauli, Podgorjani, Blinca, Zagorniceni, Piscupie, Mumuliştea, Nicoliţa, Areza, Darda, Kĭutesa, Sinita, Clidoniasta, Prisogiani, Vurbiani, Constanţicu, Masgani, Ciri-

1) Locuitoriĭ aceteĭ comune, sunt de religiune mahometană deşi e dênşiĭ se numesc Românĭ şi vorbesc numaĭ româneşte.

piani, Isvori, Merazani, Mageri, Merali. Triveni, Manezi, Zigosti, Stiţiaki, Spalta.

In partea Orientală a Turcieĭ citâm oraşele *Seres* şi *Giumaia*, *Melenic* şi comunele *Ramna*, *Proiu*, şi maĭ multe familiĭ la *Raslog* şi câte-va cătune marĭ în munţiĭ Rodope.

Iată câte-va notiţe despre unele din principalele comune notate maĭ sus.

Bitolia (Monastir) capitala Macedonieĭ şi reşedinţa Valiuluĭ guvernator al Vilaietuluĭ Monastir şi a Mitropolituluĭ grecesc; locuitoriĭ oraşuluĭ sunt Românĭ, Bulgarĭ, Albanezĭ, Turcĭ, şi puţinĭ evreĭ. Numărul familiilor române întrece doue miĭ, de asemene şi Bulgariĭ. Greciĭ adevăraţĭ aicĭ nu esistă afară de vre-o patru, cincĭ familiĭ, venite din afară şi a căror origine grecească este totuşĭ obscură. Partidul grecesc în acel oraş, se compune din românĭ cu ideĭ greceştĭ dar carĭ cunosc limba română şi o vorbesc încă în familiile lor. Greciĭ aŭ aicĭ un Liceŭ şi un Seminar şi şcoală superioară de fete, deosebit de şcoalele primare de băeţĭ şi de fete ce aŭ în fie care mahala; asemene Bulgariĭ aŭ un gimnasiŭ şi căte-va şcoale primare de băeţĭ şi de fete. De o potrivă, Turciĭ aŭ asemene şcoale începătoare. Misionariĭ catolicĭ aŭ şi dînşiĭ asemene o şcoală începătoare. Despre şcoalele române aflătoare în Bitolia am vorbit la cap. II de maĭ sus.

Vlaho-Clisura orăşel curat român cu o populaţiune de peste 1000 familiĭ, toate române; face un întins comerţ cu Castoria, Hrupiştea, Caliarĭ, Grebena, Cojani etc; are doue scoale de baeţĭ şi de fete de limba greacă şi şcoală de băeţĭ şi de fete în limba

română. Clisurenii sunt peste tot vestiţĭ negustorĭ şi, mare parte din bărbaţĭ, sunt stabiliţĭ în alte oraşe ale Turcieĭ saŭ în străinătate. In Bucureştĭ, Iaşĭ, Galaţĭ, Craiova, Viena, Pesta, sunt foarte mulţĭ. Edificiile şcolare precum şi înzestrarea scoalelor comunale s'aŭ făcut din contribuţiunile voluntare ale Clisurenilor avuţĭ stabiliţĭ în străinătate.

Blaţa odinioară centru curat românesc, însă din causa scoalelor greceştĭ, astă-ḑĭ numaĭ 150 familiĭ aŭ remas cu simţiminte româneştĭ; iar restul de peste 200 familiĭ române s'aŭ grecisat, şi abia bătrîniĭ acestora maĭ vorbesc ceva româneşte. Are şcoale de limba greacă. D-niĭ Ghermani din Bucureştĭ şi Dumba din Viena s'a născut în Blaţa, părinţiĭ lor fiind românĭ din Nicoliţa (din Pind) mutaţĭ în Blaţa din causa jafurilor Albanezilor Ghegĭ.

Cruşova, oraş românesc în care locuesc peste 2000 familiĭ române şi vr'o treĭ sute familiĭ bulgare şi albaneze. Şi aicĭ sunt maĭ multe scoale la care româniĭ din partidul grecesc îşĭ trimet copiĭ. Bulgariĭ asemene aŭ întemeiat aicĭ şcolĭ. Despre şcolile române am vorbit maĭ sus. Mitropolitul grec din Prespa (Eparhia Ohrideĭ) ne maĭ putând sta acolo în mijlocul Bulgarilor declaraţĭ de Patriarh ca schismaticĭ de când cu formarea Exarhatuluĭ, în 1872, s'a mutat de la 1882 în Cruşova. El este singurul grec din toată Cruşova, de şi conduce cu multă îndărjire pe partizaniĭ grecismuluĭ — toţĭ românĭ — contra românilor ce ţin la naţia lor şi întreţin scoalele, şi contra Bulgarilor carĭ nu vor să se grecizeze.

Ohrida oraş însemnat locuit de Bulgarĭ, Românĭ

şi puţinĭ Albanezĭ. Şi aicĭ nu esistă nicĭ un grec. Românii în numĕr de peste 500 familiĭ formează o comunitate deosebită care îşĭ are biserica şi scoalele eĭ.

Tîrnova, cu 400 de familiĭ române, precum şi *Magarova* cu 500 de familiĭ române. In lipsă de grecĭ, tot dintre românĭ sunt partizanĭ aĭ grecismuluĭ care prin agenţiĭ luĭ a înfiinţat şi subvenţionează maĭ multe scoale de băeţĭ şi de fete; între aceste din urmă se află şi o scoală normală pentru formarea învĕţătoarelor greceştĭ din alte comune. Despre scoalele române din ambele aceste comune vecine am vorbit maĭ sus.

Molovişte, comună curat română cu până la 500 familiĭ române. Scoalele greceştĭ ce esistaŭ aicĭ s'aŭ desfiinţat din lipsă de elevĭ, şi scoala română prosperează ca maĭ în toate locurile.

Gopeşĭ, asemene comună curat română cu vre o 500 familiĭ. Partidul grecesc aicĭ ca şi la Molovişte s'a desfiinţat. Gopeşenii ca şi Moloviştenii sunt rĕspândiţĭ în streinĕtate dar maĭ cu seamă prin Bulgaria şi România.

In Sofia, Samacov şi alte oraşe ale Bulgarieĭ eĭ sunt neguţătorĭ şi proprietarĭ de frunte, carĭ simt românesce şi îşĭ iubesc limba lor. Scoalele române de aci înfloresc.

Neveasta, asemene comună curat românească cu peste 500 familiĭ române. Scoala română întêmpină aci dificultăţĭ di partea unor avuţi românĭ, ca de esemplu d. M. Ţîrlea hrănit cu ideĭ greceştĭ care goneşte de moarte scoala şi pe învĕţătorii români. Cu toate scoalele greceştĭ bine înzestrate ce

se găsesc aci, românii sunt tari în credinţele lor şi susţin scoala română.

Seres oraş locuit de Bulgari, Turci şi Români. Cea mai mare parte din români aŭ venit aici din Moscopole şi din Pind; ei sunt partisani ai elenismului mai toţi, dacă nu prin desfiinţarea limbei lor- cel puţin în inimile lor, prin sentimentul aşa ḑisei *marei-idei*. Cele mai însemnate familii creştine din Seres care astă-ḑi trec de greci sunt de origină română, ca de esemplu: Condocosta Steriu, Duro, Tego-Gichi, Dimcea etc; aceştia sunt partizani ai grecismului fundatori ai unui *Syllog* literar grec, care propagă şi contribue la întinderea elenismului între Românii şi Bulgarii din Tracia prin înfiinţarea de scoli şi trimetere de învĕţători şi învĕţătoare. Aici e reşedinţa unui mitropolit grec care, ca peste tot, ţine în mânile sale firele propagandei elinesci şi ale persecutărei tutulora acelora ce i se opun.

Veria şi *Călivele de lângă Veria.* Cel dintâi, oraş locuit de Turci, Greci şi Români; cel de al doilea, locuit numai de români. Românii aici fac mari progrese în învĕţătură şi în ideile românesci după cum am vĕḑut când am vorbit de scoale; iar scoalele greceşti sunt pe sfârşit.

Spaţiul lipsindu-ne nu putem, după cum am dori, se dăm sciinţe şi despre cele-l-alte localităţi menţionate în lista de mai sus. Ḑicem numai atâta că, înălţimile Olimpului ca şi a le Gramosului, a le Pindului şi ramurele lor, coprind numeroase comune de români curaţi, nu toţi molipsiţi de boala grea şi sugrumătoare a elenismului. Treptat, dacă vor

vor fi mijloace materiale, toate acele comune se vor deştepta în vechile lor credinţe cu pr vire la neamul şi însemnătatea limbei lor.

Epir

Samarina, Smixi, Avela (Avdela), Perivoli, Turia, Furca, Armata, Breaza, Palioseli, Păzi. Băiasa (Vuvusa), Denescu, Cosmati, Frasinul, Tista, Paillo-chori Bura, Calamicĭ, Pigadica Plisia, Piniari, Nasnicu, Robari. Gurunachi, Sarachina, Crania Cornu), Paltinu, Moru (Millia), Grizmani, Kiare (Anelio), Lupşicu, Staricianĭ, Vranistea, Cuţufleani, Amari, Alpohori, Guriţa, Papingo, Cervari, Arcista, Sudena de sus, Sudena de jos, Călivele de la Sudena, Dobra, Ravenia, Lujesti, Bulcu, Supuceli, Viţa de sus, şi de jos, Monodendri, Cuculi, Rivalezi Necata, Brădetu, Scamnelu, Cepelovo, Dobrinovo, Lesniţa, Laca (Laitza), Ciudila, Manesi, Calota, Medjidie, Frangazi, Macrinu Cerneşi, Flamburaru (Floru), Drăgaĭ, Grebeniţiĭ, Doliani, Trestenicu, Călive ḑise de la Balcan lângăriul Metzovo, Ciorani, Vulanosi, Metzovo (Aminciu), Ciorani, Cavalari, Minglius, Castriţa, Ianista, Ardomista, Struni, Disperi, Braia, Pecali, Negrazi, Ziţa, Burdari, Suli, Dragomi, Bezduni, Grameno, Zagoriani, Gribiani, Vogdoriani, Cuculiu, Mazarachi, Glischiani, Brianistea, Sutistea, Moşiori, Guraniştea, Gribovi, Bukara, Rizu, Arinişta, Curmadi, Catuna, Lovina, Pepeli, Vulierati, Zervati, Muzina, Liungani Taricati, Duviani, Bervicaniĭ, Vlaho Goranţĭ, Glina, Otanicu Guveri, Visani, Rumbazzi, Vlahos, Policiani, Seriani Furca, Toranichi, Vineţiĭ, Seracu,

Fraştana, Daviciana, Pradovari, Gheracati, Clacaţeĭ, Dramişĭ, Manoleasa, Copani, Lagatora, Pesta, Nestora, Coricianĭ, Galenţĭ, Buraca, Zoriştea, Gorganu, Derbiloana, Nasari, Romano, Bureleasa, Zorgiano, Zagoriani, Costaniani. Cosmira, Ciangari, Ţecuri, Clisura, Muzacati, Gionala, Giriano, Zelmi, Scheada, Nasali, Vlahorena, Calentini, Limini, Cosena, Gura, Teodoreana.

Albania

In districtul Valona (Avlona)

Zvernachi, Bestova, Mifoli, Mitsisti, Scăpari, Scrofiitina, Arinenli, Bunavia, Crisolon, Ţiperati, Arese, Arnieni, Silitniţa, Cerveni, Cafarani, Bisani, Murisi, Levani, Poiani, Pestiani, Armeni, Busmadi, Carbonara, Carvunari, Romsi, Vesanişti, Ostima, Babiţa, Lipnia, Ambari, Tracova, Levani Samari, Levani Feta, Şitonladi, Cirodastini, Baleri, Fraculo, Gionza etc.

In districtul Musachia şi Durazzo

Origovizza, Vadiţa, Indiscortizan, Ferica mare şi mică, Crapasi, Verbachi, Ziartza, Cumani. Roscoveti, Terveni, Potodna, Calfani, Carmea, Ponbrati, Petre Duar, Contali, Scepor, Posna, Kelbechiva, Morva, Lianbarda, Carbunari Loncani, Coniati, Bisticonchiza, Daviac, Corcuhe, Grabiani, Grădiştea, Sacule, Anguiovţa, Casimbeĭ, Bobodina, Imistu, Tsifac, Pitova, Băltiţa, Premendi, Ginegani, Sirmani, Gretaniĭ, Veleani, *Cavaia*, Gramara, Polvina, Dolşinic, Stremeri, Costari, Smilati, Bungagia, Trania, Ciuca, Mura, Salcia, Barbalina, Olense, Spoliata, Remasi, Sănteprenre, Suliozoti, Culiara, Villa, Sal-

bergi, Carpeni, Stamiru, Paliama, Stoderi, Arzanĭ, Bedenĭ, Mardareĭ, Dauteĭ, Burazeĭ, Ploteĭ, Voroşenĭ, Maglita, Canapareĭ, Cerşoteĭ, Salmaneĭ, Molineĭ, Porcia, Armata, Rotla. Juba etc. etc.

Despre românii din Albania vezĭ La *Turqie d'Europe* de *Ami Boué* Paris, 1840 T. II. p. 22. *Kanitz Conférences ethnographiques tenues dans la seance de la socitété geographique de Vienne la 24 Février 1863*, şi D. Bolintineanu în opul citat la pag. 141-148, care dă întinse detaliĭ despre satele române din districtele Valona (Avlona), Musachia, Berat, Elbassan şi Tirana. Dimitrie Bolintineanu spune, după ce enumeră satele, că ḑe esemplu oraşul *Tirana* numără 2000 de case din care 100 turceştĭ şi 900 case româneştĭ şi Albaneze, şi că Albaneziĭ şi românii sunt creştinĭ latinĭ în mare parte. Oraşul *Cavaia*, ḑice dînsul, are 150 de case de românĭ. In districtul *Cavaia* sunt 30 de comune locuite de românĭ şi Albanezĭ creştinĭ, dar în districtul Valona (Avlona), satele locuite de românĭ şi Albanezĭ creştinĭ, din care am enumerat câte-va maĭ sus, sunt 220.

Tesalia

(*Comune româneschĭ anexate la Grecia în 1881*).

Milia (Ameru), Vutunosi, Malacaşi, Cuţufiani, Călăreţiĭ, Ciorani, Paltinu, Generazi, Sturdza, Karzziazli, Kaliki, Schlineasa, Coturi, Libeniţa, Viliciani, Doham, Cornu (Crania în grecesce), Cotuvazdi, *Tricala*, Dragoviştea, Ameru (Paliomela, în grecesce), Gardiki, Giurgea, Muceara, Orghili (Filoşeli, în grecesce), Cămneani, Pira, Desi, Vitrinico, Pertuli, de

sus şi de jos, Coteana, Pergnacu, de sus şi de jos, Prămânda, Sklupu, Cuculiştea, Scorţeana, Lipiana, Cuciana, Dramişĭ, Aivani, Paleohorĭ, Drasuste, Calogreanĭ. Clinova, Novoselĭ, Guduvasdĭ, Costeana, (Castania, în grecesce) Buronicu, Coclĭ, Lujestĭ, *Călăreţiĭ*, Lupşiştea, Zovistiana, Maciuki, Miriţa, Vlahava, Grizanĭ, Ciotĭ, Damaşĭ, Damasuli etc.

In toţĭ munţiĭ şi maĭ în toate localităţile din Nordul Grecieĭ propriŭ ḑisă, se află o mulţime de târgurĭ şi sate locuite de românĭ. Negreşit nu maĭ vorbim de Acarnania şi Etolia care în evul mediu formaŭ *Mica Valahie* şi unde majoritatea locuitorilor, clasele avute şi sărace, este de origină română şi, după câte auḑim, în unele părţĭ încă maĭ păstrează în familie limba română. Numeroase familiĭ române se maĭ află şi în Insulele Ionice—Corfu, Zante, şi în Insula S-ta Maura — refugiate după timpurĭ din Epir.

Numaĭ de curiositate dăm aci numele câtor-va târgurĭ şi sate din Nordul Grecieĭ, din care unele corespund la numirĭ de localităţĭ române din România şi din Transilvania: Càrpeniş, Murştianu, Gavalu, oraşe; Vulpi, Prunari, Guştiani, Dĕlga, Costarca de sus şi de jos, Muşuniţa, Călăreţiĭ, Alaiştea. Numirĭ de munţĭ: Vêrtopu, Ciuca, Baba, Copaia, Vîrful cu brad, Corbu, Kiatra umbroasă, Cogiaca, Giumerca, Strunarĭ, Leorda, Poiana, Jugul, Muscelul ce se pronunţă: Miţikeli, Djumanaltă, Sdrianu etc.

Afară de aceasta o mulţime de numiri de văiĭ, dealurĭ, câmpiĭ şi alte localităţĭ unde calificativul: *Vlahos* se întâlnesce foarte des; de es: Vlaho-vuni

(Muntele românuluĭ), Vlaho-iani, etc. Iar sate saŭ cătune (călive) romănescĭ se întâlnesc destule chiar pe înălţimile muntoase din apropiere de Atena; acolo locuesc : *Vlaho-pimena*, păstorii românĭ saŭ mocanii carĭ îndestulează cu vite mărunte. lapte, brânză, etc. oraşele Grecieĭ. Cuvintele : *stînă*, *scutar* *urdă*, *caş* şi toate cele ce se referă la îngrijirea oilor sunt cunoscute şi întrebuinţate chiar de către ne români. Cete numeroase de păstorĭ românĭ se întâlnesc în cătunele lor din munţiĭ Peloponezuluĭ în părţile maĭ cu seamă ale Tripoliţeĭ, Calamateĭ şi Meseniei, unde se găsesc urme despre locuinţa lor stabilă din timpul evuluĭ de mijloc şi până adĭ după cum resultă, deosebit de indicaţiunile conservate în documente, chiar în unele numirĭ de localităţĭ, comune, etc. Trecutul istoric al Românilor din Grecia şi Poloponez, după părerea noastră foate însemnat, merită un studiŭ aprofundat ce sperăm că tinerii românĭ iubitorĭ de sciinţă, vor căuta a face spre glorificarta neamuluĭ nostru.

Aproposito de numirile geografice în Grecia, observăm că aceĭ ce doresc a se informa despre aceasta, ar face bine să întrebuinteze cu precauţiune hărţile nouĭ grecescĭ şi să se refere maĭ mult la hărţile streine maĭ esacte şi maĭ detaliate, căcĭ scriitorii modernĭ grecĭ ca si statul grec fac întocmaĭ ca Ungurii: eĭ daŭ numirĭ antice saŭ fantasiste la localităţĭ care în realitate de maĭ multe secole şi în popor au alt nume. Tocmaĭ acelaş lucru se întâmplă şi cu numele românilor pe care, încă dupĕ băncile şcoaleĭ, profesorii grecĭ le schimbă sau în equivalente grecescĭ saŭ chiar în nume de fantasie

saŭ cel puţin le adaogă terminaţiunea *idis*, *adis*, etc. Această schimbare a numeler de familie ale elevilor a luat în şcoalele grecescĭ proporţiĭ însemnate. Faptul se observă cu deosebire la locuitori de origină română din comunele din Zagor din jurul Ianineĭ, la aceia de la Cojani, Seatişte, Seres, Melenic, care sunt maĭ cu totul grecisaţĭ. In România sunt mulţĭ din aceştia carĭ, de şi românĭ de origină, pentru toţĭ eĭ trec de grecĭ din causa numeluĭ ce ll s'aŭ dat, independent de faptul dacă eĭ au saŭ nu simpatiĭ pentru greci şi grecism.

Românii din Peninsula Balcanică sunt recunoscuţĭ de către toţĭ scriitorĭ ca poporul cel maĭ susceptibil de cultură; şi în adevĕr, pentru cine este în curentul origineĭ multora dintre profesoriĭ de Universitate şi de Licee din Grecia şi de scoale superioare greceştĭ prin Turcia, este dovedit că româniĭ îmbrăţişează cu deosebire carierele libere. Fiind că cultura literară grecească a dominat, dînşiĭ se aplică şi la scrierĭ didactice şi altele. Ba chiar şi unul dintre ceĭ maĭ marĭ poeţĭ greceştĭ din ḑilele noastre *Aristotele Valaoritis* (*Alexandri* al Grecilor), este de origină română, strĕmoşiĭ sĕĭ se numeaŭ *Vlahu Baluur*, trecuţĭ din Moscopole în insulele Ioniene.

Pe lângă aceasta, româniĭ în genere în Turcia, sunt sciutorĭ de carte şi ceĭ avuţĭ dintre dînşiĭ aŭ tot-d'a-una în casele lor bibliotecĭ variate cu cărţĭ îm maĭ multe limbĭ. Fie-care din eĭ în adevĕr, chiar când nu aŭ făcut studiĭ maĭ înalte, cunosc două

saŭ treĭ limbĭ a le populaţiunilor locale cu care sunt în contact. Cum am maĭ ḑis, eĭ sunt vestiţĭ neguţătorĭ, ce trăesc în genere fără familiile lor pe care le lasă în patrie, în maĭ toate oraşele marĭ comerciale din Europa.

In Turcia, românii sunt proprietarĭ aĭ locurilor ce ocupă, fapt care'ĭ deosebeşte de Grecĭ şi Bulgarĭ (acolo unde acestia sunt amestecaţĭ cu dînşiĭ), carĭ toţĭ sunt clăcaşĭ pe moşiile beilor turcĭ.— Românii sunt în bună parte, oamenĭ cu dare de mână; pe lângă economia vitelor cu care o mare parte se ocupă—întocmaĭ ca mocaniĭ la noĭ, a le căror obiceiurĭ şi, în parte, al căror nume chiar îl aŭ, căcĭ unele triburĭ dintre eĭ se numesc *Mocianĭ* — maĭ sunt şi agricultorĭ, ca ceĭ din Albania (în manoasele câmpiĭ a le Musachieĭ), şi toate meşteşugurile din ţară sunt cu mare abilitate practicate de dînşiĭ. Aşa eĭ sunt vestiţĭ petrarĭ şi meşterĭ de case, de podurĭ, de fontânĭ şi de orĭ ce construcţiĭ monumentale. [1]) Eĭ maĭ practică dulgheria, ferăria, lacătuşeria; sunt vestiţĭ fabricanţĭ de obiecte în filigramă de aur şi de argint. Croitoria şi cusătoria cu fir de aur şi de argint sunt meseriile în care asemene escelează [2]). Femeele sunt abile ţesetoare de chilimurĭ, de pănzeturĭ şi de postavurĭ; ast-feliŭ că, în secoliĭ trecuţĭ, româniĭ făceaŭ cu aceste ţeseturĭ un mare comerţ cu părţile Italieĭ, învecinate cu Adriatica unde se fabrica din pânurele lor vestitetele *cappa* (mantele de acoperit obicinuite în Italia). — Dar peste tot, ro-

1. Veḑi *Kanitz*: *Serbien*, Leipzig, 1868 pag. 332 338.
2) Veḑĭ, *Leake*: *Travels in Northern Greece*, London, 1835.

mănii acestia aŭ ca un ce caracteristic aplecarea către negoţ în care în tot déuna, fie chiar atuncĭ când se ascund sub nume streine, escelează.

In fine, nu e comună saŭ drum mare în Orientul Europeĭ unde se esiste vre un vad de negoţ, în care sĕ nu întălneştĭ un hangiu saŭ un otelier român de peste Balcanĭ. Cu un cuvînt, aceştĭ oamenĭ sunt caracterisaţĭ prin o mare economie, o ne astîmparată activitate, o mare pătrundere şi o tenacitate în scopurile şi ideele lor care'ĭ deosebeşte de maĭ toate popoarele orientuluĭ European.

V

Incheere

Cu ardoarea şi stăruinţa ne încetată a romănilor din Peninsula Balcanică, credem că în curênd fie care din oraşele şi orăşelele menţionate maĭ sus, vor fi înzestrate cu scolĭ regulate şi cu învăţătorĭ vrednicĭ, care se înveţe pe fiĭ romănilor în limba lor maternă.

Aicĭ nu e locul a arăta interesul material şi moral ce rezultă din simpatia reciprocă a diferitelor ramurĭ ale uneia şi aceiaşĭ naţiunĭ.

Credem însă că este de datoria noastră să încurajăm şi să sprijinim pe toate căile legale şi pacinice cultura intelectuală a fraţilor nostri de peste Balcanĭ, a căror limba şi esistenţă naţională chiar, este ameninţată în mod foarte periculos precum cred că am dovedit.

De şi suntem despărţiţĭ de connaţionaliĭ nostri din Peninsula Balcanică prin o mare întindere de

pămînt, cum şi prin o naţiune de rasă, de datine şi scopurĭ cu totul deosebite de a le noastre, e totuşĭ maĭ mult de cât evident, ca ar fi o lipsă de datorie frăţească şi de prevedere naţională din partea noastră, a lăsa în părăsire pe nişte fraţĭ aĭ nostri, carĭ, de şi departe de noĭ, aŭ aceiaşĭ limbă şi acelaş sănge romănesc. Prin urmare trebue ca noĭ, ceĭ maĭ desvoltaţĭ, să i luminăm prin învăţătura naţională, făcînduĭ: se simtă, se gîndească, se aspire şi se lucreze ca romănĭ şi în sens romănesc, iar nu ca streinĭ şi în sens anti-romănesc, precum din nenorocire s'a întămplat acolo, maĭ mulţĭ secolĭ şi chiar pănă acum, şi. odinioară într'o epocă nefastă aceiaşĭ nenorocire naţională se întămplase şi la noĭ.

Cu toţĭ ştim. şi aceia dintre bĕtrânii noştriĭ, carĭ maĭ sunt încă în viaţă, aŭ vĕdut cu ochiĭ lor, că guvernarea fanariotă care a fost o calamitate pentru poporul român, nu se mărginea numaĭ, în a jefui materialmente ţara şi poporul român, ci isbutise încă, până la un punct oare-care, a altera şi chiar a învenina inima şi spiritul eliteĭ româneştĭ din ţară, până acolo o făcuse sĕ dispreţuiască tot ce era românesc, până şi limba lor, şi să'şĭ facă un titlu de nobleţa din origină străină şi din cunoaşterea limbeĭ greceştĭ.

Este cunoscut că mijlocul cel maĭ puternic prin care străinul a înveninat spiritul românesc şi alterat până la un punct oare-care caracterul naţional al românilor, a fost educaţia şi învĕţătura, care se dedea atuncĭ esclusiv în limba greacă de către profesorĭ şi pedagogĭ grecĭ, carĭ negreşit pe

lângă cunoştinţele elementare, făceaŭ să se strecoare pe nesimţite în inima românuluĭ, încă din frageda copilărie, ideĭ şi principiĭ umilitoare şi degradatoare, pentru limba şi neamul românesc, şi falnice pentru limba şi neamul din care făceaŭ parte aceĭ învĕţătorĭ străinĭ în familiĭ şi în şcoale româneştĭ. De aceia spiritul anti-român şi dorinţa de a vorbi limba greacă şi de a trece ca *arhondas* (nobil), iar nicĭ de cum ca român — de oare-ce pe atuncĭ când ţĕranul intră în curtea saŭ în casa unuĭ cetăţean de oraş, se spune că: a venit un român iar nu un ţĕran—se întinsese şi se manifesta maĭ mult între româniĭ locuitorĭ ai oraşelor: pe cât timp prin sate unde nu putuse să pătrundă educaţia şi invĕţătura străină prin dascălĭ şi preoţĭ grecĭ, sentimentul naţional şi spiritul românesc n'aŭ fost atinse.

Aşa dar, nu maĭ poate fi nicĭ o îndoială, că şi româniĭ de peste Balcanĭ îndată ce se vor emancipa pe deplin de jugul streinismuluĭ anti-român, care prin biserică şi prin şcoală stăpâneşte fiinţa morală a acelor românĭ şi dâ inimeĭ şi spirituluĭ lor o direcţie favorabilă intereselor politice a le statuluĭ grecesc, în detrimentul intereselor de rasă ale poporuluĭ român, aceĭ românĭ ḑic, îndată ce se vor mântui de acest jug strein anti-român, resultatul va fi şi acolo tot acelaş care a fost şi aicĭ în România, când învĕţătoriĭ, şcoalele, bisericele şi preoţĭ străinĭ (grecĭ) aŭ fost înlocuiţĭ prin românĭ.

Ca probă a acestuĭ resultat netăgăduit sunt scoalele româneştĭ ce de câţĭ-va anĭ s'aŭ deschis treptat în Macedonia. După cum s'a arĕtat maĭ sus, aceste

scolĭ sunt puţine, foarte puţine în comparaţie cu numĕrul localităţilor româneştĭ din Macedonia, Epir şi Albania, pentru că chiar după autoriĭ străinĭ, în sus ḑisele provinciĭ turceştĭ sunt cel puţin peste 800,000 românĭ. Fostul consul austriac la Ianina d. Han în scrierea sa *Albanesische Studien*, spune că sunt cincĭ sute sate şi orăşele româneştĭ numaĭ în Macedonia şi Albania.

Şcolile româneştĭ deschise cu autorisaţia guvernui lul Otoman, 32 până acuma, am vĕḑut totuşĭ cum aŭ fost şi sunt persecutate din causa intrigilor agenţilor elenismuluĭ, şi cu toate aceste, ele produc efectul natural, fiind că junimea care ese din acele scolĭ, simte şi lucrează româneşte, aşa că prin localităţile acele în care, unde alăturea cu scoala greacă pusă sub ocrotirea archiereuluĭ şi consululuĭ grec, esistă o scoală românească, aceasta a dat naştere uneĭ opiniunĭ publice, care ţine pept şi treptat isbuteşte ca sĕ scape populaţiunea de asuprirea materială şi morală a scoaleĭ şi a bisericeĭ strĕine.

Nu esistă oraş saŭ comună românească în Macedonia, Epir, Tesalia şi Albania în care sĕ nu fie câte una saŭ maĭ multe şcolĭ şi bisericĭ greceştĭ (aĭ căror profesorĭ şi preoţĭ sunt în genere românĭ) aĭ căror învĕţătorĭ maĭ cu deosebire, de nevoe saŭ din naivitate sunt agenţĭ grecĭ şi dintre ceĭ maĭ fanaticĭ adversarĭ aĭ limbeĭ române.

Iată pentru ce este neapărată trebuinţă pentru şcoalele române ca sĕ li se dea ajutoare în lupta civilisaţieĭ pe căĭ pacĭnice şi legale pentru păstrarea limbeĭ şi individualităţeĭ neamuluĭ românească.

In adevĕr, adversariĭ limbeĭ şi naţionalităţiĭ ro-

mâne din Peninsula Balcanică îşi impun sacrificiĭ de tot felul şi, naţiune, stat. biserică, societăţı private, indiviḑĭ cu mijloace, fac o cestiune de viaţă sau de moarte din desnaţionalisarea poporuluı român din Macedonia, Epir, Tesalia şi Albania. De aceea, precum s'a arĕtat maĭ sus, vedem că aceı adversarı un cruţă nimic ca în fie-care oraş şi oraşel românesc, se fie cât se poate maĭ mulţĭ învețatorı de limba greaca şi partizanĭ aĭ causeĭ greceştı; eı întrebuinţeaza toate mijloacele ca se se închida scoalele româneseı sau cel puţin sĕ tulbure şi se împedice prin felurite intrigĭ şi manopere mersul lor progresiv.

Am simţit o mare bucurie informându-me ca s'a luat mĕsurĭ a se găsi fondurĭ spre a se deschide încă câte-va scolı românescĭ în cele maı importante punte a le Epiruluĭ, Albanieĭ şi Macedonieı locuite de românĭ; ne informăm ca chiar în cursul anuluı curent 1890 1891, aŭ sa se deschida vr'o 15 scoale noue, care pe lângă cele 32 esistente, vor urca la 47 numerul scoalelor românescı de peste Balcanı. Faptul acesta, pe lânga folosul învețamêntuluı public românesc în sus ḑisele provincii turceştı, va fi o mare încurajare pentrŭ tinerimea ce studiaza şi în genere pentru aceĭ ce simt românesce. In adevĕr, numaĭ faptul că într'un an se deschid 15 scoalı românescĭ în diferite localitaţı peste Balcanı, va pune pe gândurĭ pe persecutorii şi defaimatorii scoaleı şi causeĭ române, carĭ acolo saŭ aicı născocesc feliu de feliu de intrigĭ şi de ne adevеrurı ca sa descurajeze pe partizanii scoalelor românescı şi pe familiile care îşı trimit pe copii lor la scoala română, făcêndu-ĭ să bănuească saŭ să creadă că în curênd scoala

din comuna lor va fi închisă şi atuncĭ vor fi siliţĭ să-şĭ trimeată pe copii lor la scoala greacă pentru care aŭ arătat atâta neplăcere.

Episcopiĭ, preoţiĭ şi alţĭ agenţĭ aĭ propagandeĭ grecescĭ, nu lipsesc de a esploata ne adevĕrurile ce chiar de către uniĭ românĭ orbiţĭ de patimă, se pun pe seama scoalelor şi profesorilor românĭ, faţă cu familiile ce'şĭ trimet copii la scoala română. Aci e locul credem de a ruga presa română să fie cât se póte de atentă când vorbesce de scoalele române din Turcia, căcĭ în mare parte diatribele ce i se comunică nu aŭ poate de scop decât a face larmă în ḑiaristica din ţară, larma care apoĭ se esploateză pe lângă familiile române din Turcia, şi la autorităţile de acolo, aducând ast-feliŭ confusiune şi nesiguranţă în spirite şi dând loc la intrigĭ ce se esploatează pe lângă autorităţile locale în detrimentul şi spre turburarea scoaleĭ şi profesorilor românĭ.

In fine, din observarea ce am făcut la faţa loculuĭ şi judecând starea geografică şi calităţile cu care sunt înzestraţĭ româniĭ din Turcia, credem că acest element este menit, dacă cultura în limba luĭ proprie va spori şi dacă tineriĭ eşiţĭ din scoalele în fiinţă vor avea tot-deauna în vedere scopul sacru ce'l urmăresc acele scoale, să devină un factor din ceĭ maĭ utilĭ pentru civilisaţiune faţă cu elementele pretenţioase şi revoluţionare ce'şĭ dispută supremaţia în Macedonia şi Epir.

Mostre de limba și literatura macedo-română de **Tașcu Iliescu** (Crușoveanu) institutor.

LIMBA STR'AUȘEASCA [1])

Domni marĭ, cetățĭ și case
Aŭ chirdut cu toate și toțĭ ;
Ș'romăneasca limbă ar'mase
Di l'aușĭ [2]) la strinepoțĭ.
Ma [3]) în starea care easte
Mărata [4]) di limba mea !
Te lia*) mila de-a lieĭ maste [5]),
Când aruçĭ oclli la ea :

'Nvirinată [7]) ș'adăpată
Cu pillioniŭ [8]) sute de verĭ,
Tălăită [9]) sfulgerată
Ș'amurțîtă di durerĭ.

Dispuliată, dipirată [10])

---

1) Strămoșească. 2) bătrâni (moșĭ). 3) însă (dar) 4) sărmană saŭ amărâtă. 5) figură. 6) când. 7) mâhnită. 8) pelin. 9) nimicită. 10) jumulită.

Şi cu trup-lu vatamat ;
Anvĕlită ş'infăşată
Tru un straniu [11]) mpetecat.

Agarşită [12]) 'n muhlezire [13])
Iete [14]) 'ntregı ca tri ciudiĭ [15]) !
Ş'alâsata 'n putrezire
Nu di morţĭ ma şi di vii !

Scoasă, ştearsă di tru carte
Agunită [16]) di pangânı
Din bisearică departe
Ca lup avinat di cânĭ.

Sum [17]) negura ntunecoasă
Sdruminata [18]) di furtunı
Pliguita, [19]) zaçe 'n casă
La fumeili-le di românı.

Mulţı românı la ea muntrescu [20])
Cu'n-a reu-lu [21]) şi fara dor ;
Ca di fum-lu acel greçesc,
'Ntunecata-ĭ mintea lor.

Mulţĭ din noı, o ! fraţĭ di sângi,
In loc ca s'ne agiutam,
De-areu mare 'ţĭ vine s'plângĭ
Cum façem, cum adărăm [22]) :

Dam aveare, dăm sudoare

---

11) vestmênt. 12) uitata. 13 mucezire. 14) secolĭ 15) minunĭ. 16) gonită (dată afară). 17 subt sau sub. 18 sdruncinata. 19) ranita. 20)

* Douı *l* urmaţı de un *i* aeica lli şi *li* urmat de orı-ce vocala, are sunetul luĭ *ghi* al italianuluı.

Dăm di tot ma bun çe-avem
Pisti lumea di sum soare
Nĕ-oaspeţĭ-lli [23]) să'ngraşem

'N'cllidem poartă, uşe, casa,
La a noştri hilli [24]) şi fraţı
Ş'ăngănăm [*]) l'a noastră measă
Şerchi ş'luchi nesăturaţĭ !....

Nĕ'ncăcen [25]) cu mumă ş'tată
Nĕ bătem frate cu sor
Ş'cu oaspeţĭ de ietă toată
Tr'açelli çi s'nĕ sgrumă vor

Mulţĭ glarĭ [26]) sunt carı sghiară
Şi lucrează necurmaţĭ
Ḑiua ş'noapte, vrundu s'chiară
Limba di părinţĭ şi fraţı.

Cer şi lună, niorĭ, stele
Munţĭ ş'câmpurĭ pân vedem :
Bârçirĭ [27]), chetri, pădurĭ grele
Pesci 'n mari pân'avem.

Ş'până soarele va s'lucească
Ea nu cheare di stri [28]) loc [29]) !
Că-ĭ viştear [30]) părintească
Care n'arde niçĭ'n foc !...

---

brivesc. 21) ură. 22) procedăm. 23 inimicii. 24) fiı. 25 certăm. 26 nebuni 27) stâncĭ. 28) peste. 29) pămênt. 30)visterie, tesaur.

Moașea[1]) misterioasă și blâstem-lu a lieĭ

Nă[2]) moașe cu cusița [3]) albă și displătită,
Cu stranie[4]) inpetecate[5]) cu truplu 'ncusurat[6])
Cu lacrimile tru ocli, cu boacea[7]) 'ndăcânită[8])
Misterios ně dịçe tot-una, necurmat[9]):

„Dișteaptă-te Române din somnul cel di moarte
„La care[10]) te-ahunduseră[11]) açellĭ cu *rase**) lăĭ[12]),
„Dișclidețĭ ocli, mintea, și vedĭ, mutrea diparte
„Nu-ascultă, nu te 'nclină la capete di găĭ[14]),
„Nimal[15]) tru[16] ntunecată[17]) imnașĭ[18] ahâte[19] iete[20])
„Cu mintea ruginată, cu truplu 'ntâvâlit[21])
„In musgă[22]) și 'n cicioare călcată fu a-ta vete[23])
„Și tot nu te dișteptĭ, ma[24]) dormi umisit.[25])

„Ca lăngit-lu[26]) di niață[21]), ca șearpe 'n amurțîre
„Ca her-lu 'n putredịre zăcușĭ sute di verĭ
„Sum[58]) oarba ne-sciare, ca ursu din pădure
„Legat di nărĭ[29]) cu singir[30]), 'ncărcat mașĭ[31]) di durerĭ

„Ascuturățĭ pumoara[32]) çi te-are 'ncâlecată
„Și mănă-te[33]) dit loc-lu açel afurisit-!
„Că mașĭ[31]) a ta glărilie[34]) te țîne ieta[20] toată
„Sum[28]) umbră 'ntunecoasă, pri dințĭ rucutit[35]).

---

1) Baba-bunica.2) o, ună.3) plete-codițe.4) vestminte.5) cărpite.6) gârbovit,7) voce-glaș.8) năbușită.9) ne'ntrerupt 10) care-carĭ.11) adânciră 12) negre.13) privea,14) ciorĭ saŭ cioare.15) destul.16) in-intru.17) întuneric.18) umblașĭ.19) atâți.20) secolĭ.21) a geme, a se svârcoli, a se întoarce de toate părțile culcat fiind în noroiŭ.22) noroiŭ23) persoană.24 dar. ci,25) uimit, dus,26) bolnavul.27) un fel de boală, cam identică cu tifos.28) sub, supt 29) nas.30) lanț.31) numaĭ.32) piroteală.33) miș-

„Ag'unge 'n neduchire şi'n visurĭ fumuroase;
„Agiunge 'n muhliḑîre, nimal[15]), dure[15]) şeḑuşĭ.
„Cunoasce-te çi escĭ, pri lume car te scoase;
„Di çe părinţĭ aĭ futăа[36]) ş'cu çi limbă crescuşĭ.

„Dişteaptă-te şi scoală, că oara agiumsi, vine
„Să spunĭ şi tine 'n lume, ca om şi ca bărbat,
„C'ai minte, giudecată, sîmţîre, sânge 'n vine,
„Şi inimă, şi suflet di Ar'mân curat.
„Ar'mânĭ di mumă ş'tată, natura v'are dată
„Ca s'hiţĭ[37]) ş'ieŭ v'am crescută: mulierĭ, ficiorĭ
[bărbaţĭ;
„Şi astă-ḑĭ făr de-ar'şine, sîmţîre, giudecată,
„Vă bate-ţĭ gioc de mine, 'n cicioare me călcaţĭ!

„Di vatra părintească, di-adetea[38]) str'auşească[39]),
„In lume vâr-nă oară[40]) să nu vă dipărtaţĭ,
„Ş'la limba-ve di mumă-acea ar'mânească—,
„Vă ḑic nica[41]) nă-oară[42], ţineţĭ, nu v'alăsaţĭ.

„Ş'açel çi nu ascultă aestă dimândare[43]),
„Di dorurĭ şi oftare iu-va[44]) s'nu-şĭ află loc:
„Di grăndine ş'furtună s'chiară 'n ḑîua mare,
„Şisfulgul[45]) s'l-agudească, [46]) s'l-usucă, s'l-ardă 'n
(foc!

---

căte.34) prostie nebunie 35) rostogolit.36 fost 37) ca sĕ fiţĭ.38) obiceul, moravu 39) stràmoșesc,40) nicĭ-odată.41) încă.42) odata-43) ordin, poruncă.44) nicăirĭ.45) trâsnetul46) să-l lovească.

CATRE ROMÂNI

Voĭ Românĭ machedoniţı
Pâna cândn va s'durmiţĭ!
Câçe nu vĕ minduiţĭ,
Ca Românĭ curaţĭ çi hiţĭ?
Cum di nu vĕ dişteptaţĭ,
Pisti lume ca bărbaţĭ?
Pâna cându va s'imnaţĭ,
Pi scutide inchidicaţĭ?
Până cându va sĕ staţĭ,
Di pumoară 'ncălicaţĭ?
Pâna cându va se bânaţĭ,
Cu-alte limbe 'mprumutaţı?
Duri şiḑut inclinaţĭ,
La gricescillĭ dispotaḑĭ;
Bârbaţĭ, mullierĭ, micĭ cu mărĭ,
Toţı v'au ligată di nărı!...
Cum puteţĭ di o purtaţĭ,
Greaţa iestă, laĭ-maraţĭ?
Cum avḑiţĭ, cum arâvdaţĭ,
Di toţĭ s'hiţĭ supăraţĭ?
Turcillĭ vĕ ḑic: Kitapsîşĭ,
Au 'ndreptu, ş'nu-s arâşĭ.
Vurgarlli vĕ ḑic: Ţinţarĭ,
Ş'v'aŭ ca tu loc din glarĭ.
Grecĭlli vĕ ḑic: Cuţo-Vlahĭ,
Ş'v'au ca tu loc din sclavi!
Toate aeste le ascultaţĭ,
Pitu xeane iu alăgaţĭ:
Ş'nica nu vĕ diştepta[ţ]ĭ,

Limba voastră s've 'nveţaţı.
Cu sudoare ve lucraţĭ,
Cu timie vĕ bânaţĭ
Xeane grâdinĭ adăpaţĭ ;
Ş'a voastre vĕ le secaţĭ !
Cu tot çi hiţĭ disteptaţı,
Şi d'alţillĭ cama scăpiraţĭ
Vreţĭ, nu vreţĭ, staţĭ înclinaţĭ
Ş'd'un d'alantulu aurlaţĭ ;
Cu părinţilli vĕ 'ncâceaţĭ,
Cu fraţilli vĕ giudicaţı,
Cu oaspeţillĭ vĕ 'ngiuraţĭ,
Ti niscănţĭ mâscâraḑĭ...
Va s'vĕ ḑic, ma s'me lliertaţĭ,
Că mĕ doare că v'am fraţı !
Ia sculaţĭ di ve 'mprustatĭ
Di-pri-una toţĭ ca fraţĭ,
Limbă voastră s'vĕ 'nveţaţĭ,
Lumina sĕ 'mbrăçĕşaţĭ,
Minteas've luminaţı
Ca s'hiţĭ de toţĭ alăvdaţı
Ca Românĭ çi hiţĭ curaţı.

ANECSE [1])

ŞCOALE DE BĂEŢĬ

Şceala mixtă din ABELA ; anul şcolar 1889-90 :

Ioan Manachea
Nicola G. Civica
Nicola Papa Hagi
Nicola G. Cealera
Iuliu G. Mătuşiu
Iuliu Ţapu
Steriu G. Papa Steriu
Dimitri G. Civica
Nacu G. Caragian
Aristide Papa Hagi
Pericli Civica
Nicola Papa Hagi
Nacu G. Exarhu
Constantin D. Exarhu
Atanasi G. Papa Hagi
Dimitri N. Guviţa
Dimitri C. Cunomu
George D. Tuliu
Steriu D. Tuliu
Dimitri T. Beza
Todi I. Zarma
Manoli I. Zarma
Gheorghi B. Cutova
Steriu I. Mamali
Nicola T. Caragian
Lambre Papa Hagi
Tuliu D. Papa Hagi
Ión N. Guviţă
Ioan D. Guviţă
Buşĭu G. Zoae
Nacu D. Cealera
Nacu C. Papa Hagi
Taki N. Papa Steriu
Steriu A. Papa Hagi
Ión G. Dimache
Ión D. Dimache
Ión D. Beni
Nacu G. Pupi
Leonida G. Pupi
Buşiu G. Papa Steriu
Dimitri G. Catohi
Ioan Giagea Bazuchi
Dimitri Giagea Bazuchi
Pericli I. Patajiogu

[1]) La pagina 43 am promis că vom da numele elevilor şcoalclor ale cărora cataloage nu le aveam în acel moment. Primindule, le dam precum urmează. Pe lângă interesul actual ce'l presintă aceste nume, credem că filologiĭ şi istoriciĭ vor avea ast-fel la îndemână colecţiunĭ de nume de familie ale Românilor din Turcia care comparate cu acele ce se găsesc în documentele istorice din evul de mijloc şi în cele maĭ noué, le va da mijlocul de a studia origina multor bărbaţí carĭ în acelə timpurĭ s'aŭ ilustrat saŭ aŭ luat parte la atâtea evenimente istorice.

Nacu D. Tanbosi
Nicola D. Caciperi
Ioan D Caciperi
Ghiorghi D. Casidi
Tuliu B. Coşcari
Miltiade G. Papa Hagi
Gheorghi T. Beza
Dimitri G. Vira
Dimitri B. Miga
Nicola Şiugiuchi
Taki G. Manachea
Miltiade D. Manachea
Tuliu T.-Bodi
Pericle G. Paceaura
Ioan N. Zangana
Dimitri Giagia
Ioan D. Papa-Tulcia
Nicola Papa-Ioan
Steriu A. Ţeni
Tuliu G. Rosiu
Vangheliţa Tomesc
Despa I. Tomesc
Tiţa Ciapara
Vanghelita Ciapara
Aglaia T. Tuliu
Maria N. Stamuli
Olympia Papa Hagi
Theologia A. Papa Hagi
Anastasia G. Beza
Ecaterina B. Baludima
Maria Androna
Mariţa T. Papa
Vasilichia G. Baracu

SCOALA DIN VLAHO-CLISURA

Anul şcolar 1889-90

Dimitri Dima
Cociu Papana
Gheorghi N. Teua
Iani G. Gafe
Cociu Salaiani
Hristu Marinca
Sili Şiava
Gheorghi Şiava
Iancu D. Adam
Catinio Nacea
Gheorghi Nica
Dimitri Cosma
Catinio Baravachi
Dimitri Xisfinghi
Alexi Iogu
Petri Hagi
Ionic B. Şirimet
Petre Iota Tare
Tegu G. Şiochi
Gheorghi Samara
Tuşu Şiganaru
Tugu N. Şiochi
Goga Caracuta
Cociu Iovani
Ioan N. Teua
Gheorghi Tomu
Hristu Şiochi
Taşula Hrisonasi
Catincea Caracuta
Via Ianachi

F. Muşcaru
Cociu Muşcaru
Ianachi Iogu
Colce Mice
Goga Anastasi
Dimitri Babuşiu
Tuşu Baravachi
Gheorghi Psata
Fani Giumurtu
Nicola Zahu
Nastasi Damaşioti
Goga Hata
Gheorghi Papana
Dimitri Baba
Tuşiu Peţa
Dimitri Lazu
Nule Mangroşi
Tachi Dumitrescu
Simu Becu
Taşula Meră
Cociu A. Adam
Dimitri Mora
Toma Dimica
Cota Ghica Baravachi
Gheorghi N. Iogu
Tuşiu Carastam
Ioan V. Lazu
Constantin V. Mona
Nicolae Gheronicu
Cociu Turnibuca
Gheorghi Mironiu
Gavril Dimcea
Nicolae Baba
Fani Hagi
Fani Blangara

SCOALA MIXTĂ DIN PERIVOLI

Anul şcolar 1889-90

Aurelia Constantinescu
Tulîu Sdrula
Nicola Sdrula
Gheorghi Andachi
Tuliu Nuşi
Nacu Papa Rizu
Franca Cociu Marcu
Panaioti D. Perdichi
Matuşiu Nibi
Nicola Nibi
Gheorghi Sdrula
Nicola Bubata
Dimitri Nibi
Dimitri Muşiu
Gogu Sdrula
Gheorghi Nibi
Constantin Sarandi
Gheorghi Perdichi
Gheorghi Ciubecu
Mihali Ciubecu
Iuliu Mişaca
Gheorghi Sarandi
Gheorghi Şumurechi
Mihail Palata
Nicola Palata
Gogu Perdichi
Apostol Papa Atanasi
Gheorghi Papa Atanasi

Ioan Puşpurica
Nicola Fărşerotu
Mihali Cutuliapu
Ión Cutuliapu
Nicola D. Marcu
Tina Marcu
Nicola Marcu
Steriu Mirminga
Gheorghi Mihuliţi
Gogu Fusca
Gheorghi I. Fusca
Constantin Muha
Dimitri Coloir
Mihali Lăiţu
Iacă Belu
Panaioti Tegu Ioan
Toma Tegu Ioan
Mihali Fusca
Mihali Vangheli
Ghiorghi Vangheli
Ghiorghi Constantin.
Gheorghi Apostolina
Steriu Apostolina
Matuşiu Muşiŭ
Apostol Brezna
Mihali Brezna
Nicola Brezna
Guşiŭ Andachi
Dimitri Cuscurida
Nicola Varduli
Nacu Varduli
Constantin Varduli
Dimitri Dalabira
Steriu Mechi
Iacali Scrima
Gheorghi Scrima
Apostoli Stamuli
Panaioti Ciucadana
Dim. Steriu Ciucaduna
Iuliu Ciucaduna
Steriu Vuloaga
Gheorghi Balamoti
Marusa Perdichi
Nicola Balamoti
Faniţa Mirminga
Vangheliţa Varduli
Vangheliţa Sumurechi
Maruşa Nasica
Franca Ghicea
Luşa Nasicu
Ster. Bubota Burduliacu
Gheorghi Burduliacu
Ecaterina Mişacă
Faniţa Baiati
Nicola Bela
Nicola Papa-Rizu
Gheorghi Caracaciu
Sirma Caracaciu
Maruşa Papa-Rizu
Nicola Ianuşi
Gheorghi Ioan Ianuşi
Nasi V. Ianuşi
Tuliu Goma
Iaculi P. Iconomu
Ecaterina Bela
Nacu Puşconi

SCOALA DIN SAMARINA

Anul şcolar 1889-90

Gheorghe Zisi
Zicu Mătuşiŭ
Mihaliciu Tole
Epaminonda Papacosta
Alcibiade Papacosta
Ioan Papazisi
Zisi Caratana
Ioan Caratana
Chita Papacosta
Nicola Varsanu
Ioan Seracu
Ianuli Matuşiŭ
Nicola Dadaliari
Tachi Zuca
Nicola Grâba
Gheorghi Pineta
Ahile Pineta
Gheorghi Muşiu
Ioan Crae
Gheorghi Bufu
Tasa Papa Costa
Atanasie Grâba
Dimitri Crae
Dimitri Piţi
Gheorghi Piţi
Atanasi Dodaliari
Nacu Crae
Urania Pineta
Alexandr Papacosta
Alexandr Donda
Costa Aguriana
George Hagi Bira
Hrişta Luca
Ioan Papa Manoli
Manoli Papa Manoli
Nicola Zuchi
Tachi Luca
Dimitri Ligura

SCOALA MIXTĂ DIN BĂIASA

Anul şcolar 1889-90

Atanasie Zisi
Atanasie Cazana
Apostoli Zotu
Atanasie Vlahuţu
Atanasie Bili
Apostoli Beza
Atanasi Gima
Atanasie Miha
Buşiu Bili
Buşiu S. Tahu
Dimitri A. Gimă
Dimitri Rizescu

Gheorphi Gimă
Gheorghi Belciu
Gheorghi Hagi
Gheorghi Dumbali
Hristu C. Gheorghi
Hroni Varvati
Ican Bura
Ioan Rizu
Ioan Gimă
Ioan George
Ioan Casana
Ioan M. Bili
Ioan Cuscru
Ioan Druia
Mantu Repa
Nicola Garace
Nicola Theodor
Nicola I. Cazană
Pericli G. Nicu
Petri Papa Atanase
Petri H. Cazana
Pericle Mihă
Sergiu Litu
Sergiu Cufu
Şergiu Zisă
Sergiu Belciu
Stefan Beza
Nicola Muşiu
Tasula Zotu
Vasile Vovă
Zise Georgi
Ioan Vrazoti
Iţă Goraciu
Maria Gima
Maria Theodori
Maria Druia
Maria Cazana
Maria Paloselit
Emilia Ianuli
Despa Druia
Sultana Gimă
Zoiţa G. Rizu
Zoiţa C. Hagi
Zoia T. Tega

GIMNASIUL DIN IANINA

Anul scolar 1890-91

George T. Papa
Ioan Patajio
Dimitri Reza
Dimitri Papa Hagi
Hristu Giagia
Aristide Tuliu
Steriu Damaşioti
Take Civica
Ioan Manachea
Teodor Zarma
Costaki Şeaca
Ianaculi Papa Atanasie
Nicola Nibi
Cnnstantin Nuşiŭ
Iuliu Zdrula
Gheorghi Pisandachi
Atanasi Zissi
Ioan Bura
Ioan Dima
Ioan Zissi

Gheorghi Zuca
Zicu Matuşiŭ
Nicola Fole
Gheorghi Zissi
Nicola Ciacma
Chendra Balamaci
Gule Buşiulenga
Tuşiŭ Dicea
Nicolae Papa Nuli
Tuşiŭ Cionga

SCOALA DE FETE DIN VLAHO-CLISURA

Anul şcolar 1880-90

Tasa Papa Hagi
Elena Adam
Afrodita Hagi Bealu
Maria Cola
Maria Mangroşi
Maria Sotira
Sofia Boja
Maria Bura
Paraschiva Colinda
Maria Peţa
Aspasia Gheronicu
Sultana Cociu
Sultana Stefichi
Tinca Mironiu
Sultana Cusma
Aspasia I. Mironiŭ
Aspasia Carbatacu
Veta V. Mironiŭ
Tinca Antoni
Andromachi Gheronicu
Sultana Antoni
Florica Ghica Papa
Maria Zissi
Atena Hristu
Elena Naum
Vita Cola
Atina Dina
Maria Fani
Elena Panaioti
Caliopi Sili
Elena Şava
Vasilichia Taşula
Tana Dimitriu
Echia Stamuli
Paraschevia Blangara
Arania Taşula
Afroditi Nicola
Paraschiva Dimu
Hiota Tuşeata
Caliope Mitu
Evantia Cola
Aspasia Mitu
Tinca Ioan
Paraschiva Sili
Olga Carbatacu
Vasilichia Dola
Maria Fani
Atina Hristu
Caliope Naidu
Ecaterina Iota
Aspasia Dafa
Maria Duca
Tana Coma
Tinca Toti
Elena Iana
Elena Goga

SCOALĂ DE FETE DIN TÎRNOVA

Deschisă pentru prima oară la 3 Septembre 1890

Maria Eftimiu
Fania Caragea
Vasilichia Georgescu
Fania Constantinescu
Venera Atanasescu
Elena Papa Dima
Domnica Atanasescu
Clia Atanasescu
Vasilichia Caragea
Mariţa Niculescu
Hariclea Muloviştean
Atena Apostol
Fania Eftimie
Venera Svarno
Aglaia Naum
Fania Naum
Vasilichia Papa Steriu
Atena Başaculi
Constantina Atanasi
Atanasia Hagi
Canstantina Têrpca
Ecaterina Têrpca
Iraclia Atanasescu
Mariţa Cuciuchi
Hrista Lambu
Vasilichia Lambu
Mariţa Têrpca
Sofia Guda
Atanasia Culuşiŭ
Fania Spiru
Constantina Spiru
Zoiţa Schipitar
Sevasta Lica
Domnica Natu
Maria Rufo
Vasilichia Rufo
Nicolachi Visar
Fania Dimitrescu
Cocea Dimitrescu

TABLA ANALITICA A MATERIILOR

I

Şchiţa istorică

Cunoştinţele în România despre românii din Turcia: — confundarea românilor cu grecii. — D. Bolintineanu şi cartea sa: *Călătorii la Românii din Macedonia*. — D. Ioan Ionescu (de la Brad) şi I. Eliade Rădulescu. — Petiţia d-lui A Mărgărit către Aali-Paşa.— Instituirea unui Comitet Macedono-Român în Bucureşti *în 1860. Apelul ce a adresat Românilor din Epir, Macedonia, Tesalia şi Albania.*— Intâiul învăţător român din Turcia D. Atanasescu. — Părintele Arhimandrit Averhie şi Institutul Macedono-Român de la Sfinţii Apostoli din Bucureşti. — Fundarea şi scopul *Societăţei de cultură Macedo-Română* din Bucureşti (1879). — Greutăţi şi piedici întâmpinate la întemeiarea şcoalelor. Obligaţiunea impusă preoţilor români din Macedonia de Episcopi de a semna un legământ prin care declară a lucra contra şcoalelor române. *Instrucţiunile date Arhiepiscopului Pelagoniei în 8 Decembrie 1879 de către Patriarhul Ecumenic Ioachim III cu privire la Şcoalele române. — Ordinele Episcopilor cu privire la citirea în*

II

Infiinţarea şi mersul şcoalelor

III

Scopul adversarilor şcoalelor române din Turcia

cia să poată susţine şi să pretindă de la Europa anexarea Macedoniei, Epirului şi Albaniei.— Grecia nu face nici un sacrificiŭ pentru instrucţiunea în satele grecesci nu numaĭ din afară dar chiar la dânsa, ci numaĭ în comunele Române şi Albaneze din Turcia, cu toate că aceste comune—maĭ cu seamă cele românesci—sunt avute şi mulţi dintre românĭ le-aŭ înzestrat cu fundaţiunĭ şcolare şi de cultură însemnate. Dar în aceasta Grecia are şi un însemnat interes afară de acel al anexăreĭ provinciilor, căcĭ locuitorii dĕdânduse şi iubind cultura grecească aŭ făcut până acum însemnătate darurĭ şi fundaţiunĭ şcolare chiar Ateneĭ. Esemple. — Numele multor românĭ carĭ aŭ lăsat averi pentru instrucţiune şi îmbunătăţiri în oraşele lor de origină, ceea ce dovedeşte că acolo ajutoarele ce vin din Grecia sunt cel puţin de prisos dacă nu sunt chiar interesate în scopul sus-ḑis. — Scrisorĭ ale Consululuĭ grec Panurias şi ale agentuluĭ panelenist Pikion prin care îndeamnă ca în documentele oficiale *să nu se menţioneze cuvintele care ar arăta că unele comune sunt românescĭ saŭ că locuitoriĭ ar fi românĭ.*— Suma sacrificielor băneştĭ ce face Grecia pentru ajutorarea şcoalelor din comunele românescĭ. Esemple.— Documente oficiale ale Ministeruluĭ Afacerilor streine din Atena prin care se dă instrucţiunĭ Consulilor din Turcia Europeană despre modul în care să se motiveze faţă cu autorităţilor otomane provenienţa banilor ce se daŭ pentru întreţinerea şcoalelor.— Mărturisirile ḑiarelor greceştĭ : *Efimeris* şi *Palinghenesia* despre aceste sforţărĭ ale politiceĭ grecescĭ faţă cu populaţiunile române din Turcia. Scrisorile Mitropolituluĭ Neofit din Bitolia şi a Eforii lor şcoalelor grecescĭ de acolo de unde reese intima legătura între aceştia cu guvernul din Atena în cestiunile şcolare şi altele ce interesează scopurile politiceĭ grecescĭ în Turcia, — *Esemple despre greci-*

IV

Insemnătatea elementuluĭ român din Turcia

—